

- 4 Envirofilm začína druhú dekádu**
- 6 Kvalitný film si zaslúži ocenenie, ale hlavne pozornosť divákov**
- 7 Hanák: Najviac si cením filmy nakrútené na Dunaji**
- 8 Filmy z archívu SFÚ - neodmysliteľná súčasť Envirofilmu**
- 10 Zelený svet jubiluje
Radosť zo života, túžby a ambície detí**
- 12 Jaroslav Uhel: Detská tvorba a práca pedagóga je vážna vec**
- 14 Pred 750. rokmi sa osada Bystrica stala kráľovským mestom**
- 16 Polstoročnica štátnej ochrany prírody**
- 18 Bojnická ZOO oslavuje alebo za všetko môže diviak Mišo**
- 20 ZUŠ Fil'akovo: Krása, príroda a výtvarné umenie nemôžu bez seba existovať...**
- 22 Čo vytvára a mení hodnotu krajiny**
- 24 EXPO 2005 v Aichi v znamení úcty k prírode**
- 26 Barabášove filmy sú o láske k prírode, energii a duševnej sile**
- 28 Nové trendy v prezentácii expozícií Slovenského banského múzea**
- 30 Škola, v ktorej „objavili“ význam triedenia odpadu**
- 32 Posledné horské gorily?**

Na obálke: Žiaci fil'akovskej Základnej umeleckej školy sa súťaže Zelený svet zúčastňujú od jej vzniku. Ich práce nechýbajú ani v jubilejnom desiatom ročníku, na ktorý sa pripravovali aj so svojou učiteľkou Mgr. art. Janou Bialovou (na snímke s absolventkami ZUŠ Denisou Elekovou a Lenkou Medevou), foto: Tomáš Kopečný

Enviromagazín - časopis o tvorbe a ochrane životného prostredia, X. ročník, prvé mimoriadne číslo, apríl 2005, vydáva Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky a Slovenská agentúra za životného prostredia, www.enviromagazin.sk. Adresa redakcie: SAŽP, Tajovského 28, P.O.B. 252, 975 90 Banská Bystrica, tel./fax: 048/4230694, 4713718, e-mail: enviro@sazp.sk.
Zodpovedný redaktor: Ing. Miroslav Tončík, redaktorka: Mgr. Alena Kostúriková, predseda redakčnej rady: RNDr. Jozef Klinda, členovia: Ing. Vladimír Benko, prof. Ing. Imrich Beseda, DrSc., RNDr. Peter Bohuš, Ing. arch. Viera Dvořáková, doc. RNDr. Zdenko Hochmuth, CSc., RNDr. Zita Izakovičová, Ing. Pavel Jech, RNDr. Martin Kassa, doc. RNDr. Mária Kozová CSc., Ing. arch. Anna Kršáková, Ing. Miroslav Lacuška, CSc., Ing. Zuzana Lieskovská, prof. Ing. Rudolf Midriak, DrSc., Ing. Dagmar Rajčanová, prof. RNDr. Milan Ružička, DrSc., doc. Ing. Štefan Sklenár, CSc., RNDr. Jozef Šteffek, CSc., prof. Ing. Juraj Tölgyessy, PhD., DrSc., Ing. Tomáš Vančura. Nakladateľ: EM DESIGN, Zvolen, Písomné objednávky prijíma redakcia, cena 20 Sk. Celoročné predplatné (6 čísel) 120 Sk. Reg. MK SR č. 1459/96, ISSN 1335-1877. Nevyžiadané materiály redakcia nevracia.

Vytlačené na ekologickom papieri Magnostar. Výrobca má certifikovaný EMS podľa medzinárodnej normy ISO 14 001. Papier spĺňa environmentálne kritériá nordického ekologického systému podľa verzie 1.4. Je ocenený nordickou environmentálnou značkou Biela labuť.

ENVIROFILM 2005

XI. medzinárodný festival filmov o životnom prostredí

Program festivalu Banská Bystrica

Pondelok 2. mája
16.00 – 17.30 Vernisáž výstavy akad. maliara Š. Kocku Afrika - Keňa
Stredoslovenské múzeum

Utorok 3. mája
9.00 – 15.00 Poklady Slovenska
Náučno-poznávacie aktivity pre školskú mládež
Areál Múzea SNP

11.00 – 13.00 Zelený svet
Udelenie cien X. medzinárodnej výtvarnej súťaže detí a mládeže
Kinosála Múzeum SNP

14.00 – 20.50 Súťažná prehliadka a filmov
Kinosála Múzeum SNP

19.00 – 22.00 Koncert skupín Družina, Desmod a Zuzana Smatanová
Námestie SNP Banská Bystrica

Streda 4. mája
9.00 – 15.00 Poklady Slovenska
Areál Múzea SNP

15.00 – 16.55 Súťažná prehliadka filmov
Kinosála Múzeum SNP

16.00 – 18.00 Beseda o EXPO 2005 v Aichi
Stredoslovenské múzeum

18.00 – 21.00 Prehliadka a filmov z festivalu Ekotopfilm
Kinosála Múzeum SNP

18.00 – 21.00 Amozónia vertical a nové filmy Pavla Barabáša
Steve Lichtag uvádza svojich hostí
Kino Korzo

Štvrtok 5. mája
8.00 – 9.30 Liečba umením
Beseda so spisovateľom Petrom Glockom
ZŠ Spojová ul.

8.30 – 13.00, 14.00 – 21.00 Premietanie filmov pre deti a mládež
Kino Korzo

8.30 – 12.20 Prehliadka a filmov z archívu SFÚ
Živelné katastrofy na Slovensku; Vysoké Tatry – film a realita
Kinosála Múzeum SNP

9.00 – 12.30 Odpad alebo sumvina?
Seminár o odpadovom hospodárstve a vyhodnotenie súťaže EKOPAKY
Dom kultúry SKC, Veľká prednášková sála

9.00 – 12.30 Klimatické zmeny a ich dôsledky - prírodné katastrofy
Beseda odborníkov z USA, VB a Slovenska
Stredoslovenské múzeum, Námestie SNP

9.00 – 15.00 Poklady Slovenska
Areál Múzea SNP

Inšpirácia aj pre zahraničie

Rok sa stretol s rokom a opäť stojíme na prahu nového ročníka Medzinárodného festivalu filmov o životnom prostredí Envirofilm 2005. Začína sa ním druhá desiatka dnes už populárneho a uznávaného podujatia nielen na domácej, ale aj zahraničnej pôde. Samotný fakt, že Envirofilm sa stal inšpiráciou aj pre iné krajiny, aby si podobné pôsobivé a praktické informačné podujatie organizovali aj doma, je vizitkou, že sme sa vydali tou správnou cestou.

Filmy, prihlásené do súťaže, sú vynikajúcim materiálom na kvalitnú osvetu, výchovu a vzdelávanie v ochrane prírody a životného prostredia pre odbornú i širokú laickú verejnosť a najmä mládež. Zároveň sú aj nenahraditeľnou informačnou databázou, bez ktorej, zvlášť v dnešných časoch, nie je možné napredovanie. Aj dnes, totiž, platí, že je lepšie raz vidieť ako dvakrát počuť...

Navyše, rok, ktorý uplynul od jubilejného ročníka tohto podujatia, presvedčil aj nás na Slovensku, ale aj v ostatných kútoch sveta, že človek nie je pánom prírody. Že je len jej správcom a mal by byť aj dobrým hospodárom a ochrancom. Narušenú harmóniu, spôsobenú ľudskými a nie vždy vhodnými hospodárskymi aktivitami, si príroda časom začne riešiť po svojom a... neúprosne...

Environmentalisti a odborníci v ochrane životného prostredia, predovšetkým však vedecká obec, to vedia a vedia to už dávno. Mnohé globálne javy ako je ozónová diera, dôsledky zmeny teplôt na Zemi, narastanie rôzneho druhu odpadu a s tým súvisiace ťažkosti s jeho likvidovaním či ďalším využívaním atď., to sú problémy vedcami dávno predpovedané a ekonomickým svetom nevyočuté...

V tomto kontexte naberá aj filmový festival Envirofilm viac na vážnosti svojho poslania a zmysluplnosti. Je naozaj nevyhnutné, aby človek a súčasná civilizácia pochopili, že ochrana životného prostredia, ochrana prírody zarámčovaná do legislatívnych noriem nie je a nemôže byť brzdou rozvoja jednotlivých krajín, za akú sa neraz považuje. Ale naopak, je jednoducho nevyhnutná, aby sa zachovali podmienky pre život človeka a súčasne aj podmienky pre ďalší hospodársky rozvoj krajín. Preto je aj dôležité, aby sa jednotlivé súťažné snímky dostali čo možno k najväčšiemu počtu divákov, predovšetkým mladých divákov, ktorí budú našimi pokračovateľmi.

Ide o to, aby zážitky z prírody zachytené na filmových nosičoch nezostali len „albumovými“ zážitkami. Aby nápady na riešenie jednotlivých problémov nezostali len „receptami“ ako na to... Aby sme, jednoducho, ochranu prírody a životného prostredia dostali „do krvi“ a každý na profesionálnom či osobnom, súkromnom poste konal v prospech jeho zachovania a zveľaďovania.

Envirofilmu 2005 a všetkým sprievodným podujatiam želim úspešný, zdarný priebeh.

László Miklós
minister životného prostredia SR

Envirofilm začína druhú dekádu

Ohliadnutie

Rok 2004 sa niesol v znamení 10. výročia Envirofilmu. Rezort životného prostredia si týmto podujatím vytvoril jedinečnú príležitosť na propagáciu svojich cieľov a stratégií v ochrane a tvorbe životného prostredia. Tvorcom filmov poskytol možnosť prezentácie a konfrontácie s inými autormi a organizátorom možnosť vybudovať filmotéku s následným využívaním filmov v rámci nekomerčných celoročných pofestivalových prehliadok a environmentálno-výchovných akcií na všetkých stupňoch škôl a mimoškolských zariadení.

Od roku 1999 sa festivalovým mestom okrem Banskej Bystrice a Zvolena stala aj Banská Štiavnica. Záujem o festival a pomoc všetkých troch magistrátov bola a je mimoriadna.

Je nemožné povedať, ktorý z tých stoviek prihlásených filmov bol najlepší, ani ktorý ročník bol najúspešnejší. Viaceré filmy boli porotou i návštevníkmi označené ako špičkové. Švédskemu filmu Sofrosyne, ktorý zvíťazil na Envirofilme 1996, bola v Kodani udelená Cena princov, dokument Pavla Barabáša o živote v malom himalájskom kráľovstve Mustang, spojený s diskusiou s autorom, prepílnil kinosálu a vynútil si reprízu. Rovnako premiérové filmy českého režiséra, filmára a potápača Steva Lichtaga Veľký biely a Tanec modrých anjelov, ale aj celý rad ďalších urobili z festivalu to, čím je dnes – medzinárodne uznávanou prehliadkou a príležitosťou vidieť niečo, čo, žiaľ, len ťažko v poslednej dobe nachádza priestor na televíznych obrazovkách. Festival však bol a je predovšetkým príležitosťou pre ľudí, ktorým záleží na svete okolo, príležitosťou oslovíť hlavne mládež.

Envirofilm sa za uplynulých desať rokov vypracoval na známy a uznávaný festival filmov o životnom prostredí v Európe. Dnes už môžeme neskomrne povedať, že aj vo svete. Postupne s novými tvármi v medzinárodnej porote a novou dramaturgiou festivalu sa rozširovala aj spolupráca s podobnými festivalmi v Európe. Rok 2000 bol ďalším medzníkom v živote festivalu. Vtedajší výkonný riaditeľ Royal Award Foundation mu osobne v Banskej Bystrici udelil ocenenie za zvyšovanie environmentálneho povedomia verej-

Medzinárodný festival filmov o životnom prostredí ENVIROFILM ocenil primátor Banskej Bystrice Ján Králik Cenou primátora za rok 2004 v utorok 11. januára 2005 vo Veľkej sieni banskobystrického Mestského úradu. Na fotografii primátor mesta B. Bystrica Ján Králik s hlavnou dramaturgičkou festivalu Ing. Dagmar Rajčanovou a generálnym riaditeľom SAŽP Ing. Miroslavom Tončíkom (foto: Michal Jurkovec)

nosti prostredníctvom filmu a ďalších médií. V roku 2001 šesť európskych environmentálnych festivalov z Ruska, Talianska, Portugalska, Česka, Nemecka a Slovenska prezentovalo svoje najlepšie filmy s tematikou ochrany životného prostredia na I. medzinárodnom festivale environmentálnych festivalov Ecomove v berlínskej centrále spoločnosti Sony. V roku 2002 sa do tejto medzinárodnej siete festivalov zapojil aj festival z Japonska.

Festival Envirofilm sa tak svojou profesionálnou úrovňou a kvalitou súťažných filmov zaradil medzi svetové špičky podujatí propagujúcich ochranu a tvorbu životného prostredia.

Asociácia Ecomove International má vo svojom rodnom liste zapísaný dátum 10. máj 2002, kedy bola táto medzinárodná nezisková organizácia založená v Banskej Bystrici v rámci VIII. ročníka festivalu Envirofilm. Členovia Ecomove International spoločne pripravili a podporili environmentálny festival vysokej sledovanosti a dôležitosťi v rámci svetového summitu Zeme v Johannesburgu v Juhoafrickej republike na prelome augusta a septembra 2002 a v roku 2003 zorganizovali II. medzinárodný festival environmentálnych festivalov v Berlíne. Na pozvanie japonského partnera výkonný výbor Ecomove pripravuje filmovú prezentáciu európskych environmentálnych festivalov na celosvetovej výstave EXPO 2005.

Pozvánka na XI. Envirofilm 2005

Je ľudstvo schopné bohatú históriu a prírodné bohatstvo využívať v prospech súčasnej a hlavne budúcich generácií? Toto je kardinálna otázka XI. ročníka Envirofilmu, na ktorú budú hľadať odpovede tvorca via aj odborníci spolu s aktívnymi účastníkmi festivalového diania. Festival ponúka okrem jedinečných filmových zážitkov už tradične široké spektrum rôznych typov podujatí pre odbornú, ale hlavne širokú verejnosť. Počas šiestich festivalových dní (2. – 7. mája), okrem prehliadok súťažných filmov a videofilmov, organizátori pre účastníkov a návštevníkov Envirofilmu pripravili tiež projekcie filmov z archívov Slovenského filmového ústavu, zamerané okrem iného na živelné katastrofy na Slovensku a Vysoké Tatry zachytené na filmový pás. Na svoje si prídu početní nadšenci filmov úspešného slovenského dokumentaristu Pavla Barabáša. S jeho filmami a priateľmi – účastníkmi expedície do stolových hôr vo Venezuele Petrom Ondrejovičom – Beckom, Jaroslavom Vonderčíkom a s moderátorom tohto podujatia – známym a tiež úspešným filmárom Stevom Lichtagom sa návštevníci festivalu stretnú 4. mája v Banskej Bystrici. Zaujímavé zážitky sľubuje beseda s priamymi účastníkmi Svetovej výstavy EXPO 2005 v japonskom Aichi.

Súťažný film Envirofilmu 2005

Karpaty (Nemecko), réžia: Andrzej Klamt, Ulrich Ryzdewski, kamera: Ulrich Ryzdewski

Vyššie dvojhodinový dokument s jednoznačným názvom Karpaty by mohol svojou dĺžkou všetkého odradiť. Treba však povedať, že by takýto divák spravil fatálnu chybu. Hodnotu času stráveného v premietacej sále pochopíme až neskôr, keď opustíme svet, ktorý sa nám za tých 127 minút vryje pod kožu. Film nakrútený klasickou technológiou na 35 mm materiál ohuruje čistotou výrazu, kompozíciou obrazov, pozvoľným rytmom, ale napriek nemu aj nesmiernym vzrušením z pomalého, krásou vrcholne nasýteného deja, a postupne objavovaných tajomstiev krajiny a ľudí karpatského oblúka. Výpovede obyvateľov tejto Bohom zabudnutej krajiny nie sú iba zamysleniami nad ich životom, sú introspekciou do nášho vlastného života, kladú otázky divákovi samému a vpisujú sa tak do pamäti oveľa intenzívnejšie ako akýkoľvek jednoduchý popis. Hľadanie prírody sa tak stáva zároveň hľadaním človeka v celej jeho hĺbke, v kontexte stáročí aj budúcich vekov. To už nie je film, to je bohoslužba.

Z ďalších podujatí pre verejnosť určite osloví beseda s odborníkmi z USA, Veľkej Británie a Slovenska na veľmi aktuálnu tému Klimatické zmeny a ich dôsledky – prírodné katastrofy.

Kultúrne a prírodné dedičstvo Slovenska rezonuje aj v podujatiach a súťažiach určených deťom a mládeži, ktorým patrí tiež jubilejný Zelený svet. Táto medzinárodná súťaž výtvarnej tvorivosti detí a mládeže oslavuje desiate výročie. Miestnej samospráve, školstvu, mimovládny organizáciám, ale aj prevádzkovateľom je určený seminár k problematike prevencie vzniku odpadov, jeho zberu, triedenia a zhodnotenia s názvom *Odpad alebo surovina?* Tohtoročná konferencia *Krajina – človek – kultúra* bude zameraná na implementáciu Európskeho dohovoru o krajine.

Envirofilm 2005 v Banskej Bystrici sprevádzajú výstavy: 50 rokov uzákonenia štátnej ochrany prírody na Slovensku, 50 rokov ZOO Bojnice, Zelený svet 2005, Poklady Slovenska a ďalšie. Zaujímavé podujatia, výstavy, filmové prehliadky, besedy pre deti aj dospelých sú v programe aj ďalších dvoch festiválových miest, Zvolena a Banskej Štiavnice. Návštevníci festivalu v B. Štiavnici sa navyše môžu zúčastniť remeselných tvorivých dielní. Spôsoby ochrany historických zbierkových fondov či pohľad na kultúrne dedičstvo ako na neobnoviteľný zdroj duchovného bohatstva dnešného človeka – to sú niektoré z tém zaujímavých výchovno-vzdelávacích podujatí Slovenského banského múzea.

Envirofilm 2005 vyvrcholí v piatok 6. mája vo Zvolene odovzďávaním cien tvorcom najlepších filmov a XI. ročník ukončí prehliadka víťazných filmov pre verejnosť v Banskej Bystrici.

Envirofilm, ako sme už povedali, to sú filmy, výstavy, besedy, konferencie, mnohé kultúrne a iné sprievodné podujatia, ale predovšetkým

sú to ľudia. Ľudia, vďaka ktorým tento jedinečný sviatok filmu vznikol a vďaka ktorým sa už jedenásťkrát stáva miestom výnimočných stretnutí. Stretnutí filmárov, umelcov, ekológov, environmentalistov, novinárov, hostí z rôznych kútov sveta, návštevníkov..., jednoducho všetkých, pre ktorých sa Envirofilm stal súčasťou života, práce, tvorby aj oddychu.

Alena Kostúriková

Festivalové jednohubky

• **Vyhlasovateľom Medzinárodného festivalu filmov o životnom prostredí Envirofilm 2005** je Ministerstvo životného prostredia SR, organizátorom Slovenská agentúra životného prostredia Banská Bystrica a spoluorganizátormi Slovenský filmový ústav, Únia slovenských televíznych tvorcov, Slovenské banské múzeum v Banskej Štiavnici, Banskobystrický samosprávny kraj a mestá Banská Bystrica, Banská Štiavnica a Zvolen. Envirofilm je členom medzinárodnej asociácie festivalov o ochrane životného prostredia ECOMove International a podieľa sa na organizácii Medzinárodného festivalu environmentálnych filmov ECOMove v Berlíne.

• **Počet prihlásených filmov v XI. ročníku Envirofilmu** dosiahol rekordných 125. Rekordný je aj počet zúčastnených krajín – 27. Po prvý raz sa na festivale zúčastňujú Argentína a Sýria. Najviac filmov prihlásili autori z Nemecka (35), Slovenska (19) a ČR (10). Poľsko a Rakúsko zastupuje po 6 filmov, Irán a Dánsko po 5. Francúzsko sa prezentuje 4 filmami, po 3 filmy majú v súťaži Chorvátsko, Španielsko, Maďarsko, Bulharsko, USA a Austrália, po 2 filmy Grécko, Rusko, Izrael a Spojené kráľovstvo (UK), po jednom filme Fínsko, Lotyšsko, Kanada, Sýria, Argentína, Bosna a Hercegovina, Ukrajina, Holandsko, Uzbekistan.

• **Rekordmanom v počte prihlásených filmov** je dánsky filmár J. Gottschau (4 filmy) a W. Makiewicz z Poľska (3 filmy, dva v spolupráci s R. Lukawskim). Po dva filmy: J. Wesels (UK), M. Skyba (ČR), L. Riolon (Francúzsko), P. Král (SR), R. Radke (Nemecko), Z. Vlach (SR), J. Rusinková a J. Bábik (SR), M. Globočnik (Poľsko), J. Seed a N. Pike (Australia).

• **Filmy, videoprogramy a televízne programy** súťažia aj v tomto roku v piatich kategóriách. Najpočetnejšie sú zastúpené kategórie dokumentárne filmy a vzdelávacie a náučné videoprogramy a filmy.

• **Najdlhším filmom v súťaži** je viac ako dvojhodinový nemecký film *Karpaty* (127 min.). Najkratší festivalový film, paradoxne s jedným z najdlhších názvov, je *Stroj na rozhadzovanie vápna* – tri kónské sily proti kyslému dažďu (Nemecko, 3 min., 12 sek.).

• **Súťažné filmy hodnotí odborná porota** v zložení: Katarína Javorská (SR), Kieran Cooke (Anglicko), Steve Lichtag (ČR), Bill Parks (USA), Otakar Skalski (ČR), Marián Slovák (SR), Prakash Sharma (India) a Ferenc Varga (Maďarsko). Predvýberová komisia vybrala do súťaže 31 filmov.

• **Okrem Hlavnej ceny Envirofilmu (je honorovaná 2 500 EUR)** a cien vo všetkých piatich kategóriách, bude udelená Cena najlepšiemu filmu slovenského režiséra (je honorovaná 50 000 Sk), Cena detského diváka a ďalšie ceny, ktoré porota odporučí udeliť.

18.00 – 20.00 **Kto odchádza v daždi**
Dramatický filmový príbeh z obdobia kolektizácie
Kino Korzo

Piatok 6. mája
8.30 – 12.15, 18.30 – 20.25 **Súťažná pr ehliadka filmov**
Kinosála Múzeum SNP

8.30 – 13.00 **Premietanie filmov pre deti a mládež**
Kino Korzo

9.00 – 15.00 **Poklady Slovenska**
Areál Múzea SNP

13.30 – 16.00 **Súťažná pr ehliadka filmov - Karpaty (Nemecko)** a beseda s autormi
Kino Korzo

Sobota 7. mája
9.00 – 13.00 **Finále súťaže Poklady Slovenska**
Kino Korzo

8.00 – 14.00 **Prehliadka víťazných filmov v ENVIROFILM 2005**
Kinosála Múzeum SNP

Sprievodné výstavy
50 rokov uzákonenia štátnej ochrany prírody na Slovensku
50 rokov ZOO Bojnice
Poklady Slovenska
Zelený svet 2005
Strediská environmentálnej výchovy SAŽP
Múzeum SNP
Recyklácia, inovácia, separácia druhotných surovín
Dom Kultúry SKC

Zvolen

Utorok 3. mája
8.30 – 13.00 **Súťažná pr ehliadka filmov**
Aula Technickej univerzity

10.00 **Zvieratá celého sveta**
Videoprojekcia pre deti a mládež
Krajská knižnica Ľudovíta Štúra

Streda 4. mája
8.30 – 13.00 **Súťažná pr ehliadka filmov**
Aula Technickej univerzity

10.00 **Zvieratá ok resov Detva, Krupina, Zvolen**
Beseda pre deti a mládež
Krajská knižnica Ľudovíta Štúra

Štvrtok 5. mája
8.30 – 13.00 **Súťažná pr ehliadka filmov**
Aula Technickej univerzity

9.00 – 14.00 **Filmy o doprave dreva v lese v minulých dobách**
Lesnícke a drevárske múzeum, Námestie SNP

10.00 **Zvieratá celého sveta**
Videoprojekcia pre deti a mládež
Krajská knižnica Ľudovíta Štúra

Piatok 6. mája
8.30 – 13.00 **Súťažná pr ehliadka filmov**
Aula Technickej univerzity

Sprievodné podujatie
1. – 30. mája
Zdravé mesto a zdravý mestský životný štýl
Výstava detských výtvarných prác
Vestibul MsÚ Zvolen

Kvalitný film si zaslúži ocenenie, ale hlavne pozornosť divákov

Takmer tri celé dni boli „štyria stotočníc“ zavretí na Slovenskej agentúre životného prostredia v Banskej Bystrici, aby z ponuky 125 filmov z celého sveta vybrali kolekciu, ktorá bude predložená „veľkej porote“. Našťastie sa zišiel osvedčený tím z vlašajška – kameraman a režisér Vlado Haviar, scenáristka Katarína Javorská a ochranár povolaním Ferenc Varga, doplnení o Steva Lichtaga. Napriek tomu ich filmová anabáza často pripomínala skôr dostih a bežný divák by sa veru len ťažko orientoval v tom množstve, kvalitatívnej aj tematickej rôznorodosti.

Je celkom zrejmé, že pri takomto množstve filmov sa nedá každý prihlásený film pozrieť v celej dĺžke. A tak na začiatku premietania každého diela nastáva ten ozajstný moment pravdy – počas prvých pár minút sa vlastne čaká na znamenie, ktoré každý dobrý tvorca posielajú svojim divákovi. Znamenie kvality, znamenie nápadu, neošúchanej myšlienky, prekvapujúceho riešenia, filmárskeho kumštu. A napodiv tu hrá tak trochu svoju rolu čas, pretože ak sa niektoré z týchto znamení kvality neobjaví počas prvých minút, ak film kokce vo svojej reči, ak nenachádzame myšlienku, ak nás vyruší zlá štylizácia, amatérsky strih, neprofesionálna kamera, ale aj falošnosť či kliše, film stráca svoje šance. A napriek tomu, že v podvečer každého dňa už pri tridsiatom či štyridsiatom filme človek len unavene dvíha oči k obrazovke, aj pri tom najmenšom náznaku, že filmár rozpráva isto, bezpečne cíti príbeh, radí k sebe krásne obrazy a vníma ich rytmus a predovšetkým posúva divákovi jasné posolstvo, zrazu všetci spozornejú a únava rýchlo odchádza. A tak, hoci by som mala článok končiť tým naj, tým čo nás ohúrilo, robím výnimku a tentoraz tým článok začínam. V dnešných „klipovitých“ časoch, keď sa nielen život, ale aj film dakde ponáhľa a naše zmysly sú dennodenne bombardované masívnym útokom vnemov, vás zrazu v takejto hektickej situácii niekto zastaví a na dve hodiny pripúta k pohybujúcim sa obrazom. Rozpráva úžasné príbehy a zrazu uvažujete o zmysle všetkého. Tak zapôsobil na predvýberovú porotu nemecký dokument *Karpaty*. S odstupom času aj pri najlepšej snahe postupne splyvajú v jednu masu všetky kolekcie dokumentov

z rôznych festivalov a človek v pamäti iba obtiažne loví spomienky na odlišnosti jednotlivých príbehov. Odrazu sa však vyskytne príbeh, ktorý sa vám vryje do mozgu, takže si aj po rokoch vybavíte obrazy a posolstvá. Spomeniem víťazný film *Envirofilmu* pred dvoch rokov – poľský film *Zobákom a pazúrom*. Takisto si pripomínam aj nádherný japonský dokument o živote jednoduchých ľudí v blízkosti černoobľskej elektrárne z japonskej produkcie, ktorý ohúrilo porotu pred pár rokmi na festivale *Ókomeidia* vo Freiburgu. Aj dokument *Karpaty* patrí k takýmto klenotom a nik z divákov by si ho nemal nechať ujsť.

Tradičná otázka novinárov aj návštevníkov festivalu sa dá čoraz ťažšie zodpovedať. Aká bola tá tohtoročná kolekcia? Bola lepšia ako vlašajška?

Nie je to nikdy otázka množstva filmov, ktoré pricestujú do Bystrice zo vzdialených kútov sveta, aj z Európy. Stáva sa, že aj keď vyradíme filmy vyložené zlé, urobené z povinnosti, alebo jednoducho ľuďmi, ktorí o filme nič nevedia, aj keď zostane kolekcia tých dobrých a kvalitných, ktoré si zaslúžia nielen ocenenia, ale predovšetkým pozornosť divákov, aj tak váhame s odpoveďou na otázku kam sa vlastne takáto tvorba uberá. Množstvo peňazí, ktoré sa v zahraničí investuje do dokumentov o prírode sa vymyká nášmu chápaniu. Sú to sumy desať – stonásobne väčšie ako u nás. Každý filmár, ktorý sa v našich podmienkach rozhodne rozprávať príbehy tejto krajiny a jej prírody, je tak trochu samovrah. A potom nezostáva nič iné ako ponúknuť buď skvelý, originálny nápad, alebo pomaly a poctivo zbierať materiál. O to viac je pozoruhodná aj ocenenia hodná práca Zdena Vlacha a jeho „kamzíkovského“ putovania, ktoré možno oproti „veľkofilmom“ z produkcie ORF či ZDF pôsobí príliš skromne, ale odborník vie, koľko mravčej práce sa za ním skrýva. Stálica na slovenskom dokumentárnom nebi – Paľo Barabáš je rozprávačom veľkých príbehov o malom človeku zoči-voči prírode a jeho *Amazonia vertical* je nepochybne z tých drahších projektov, v porovnaní trebárs s rozpočtami Slovenskej televízie. Zo svojho úsporného spôsobu nakrúcania s minimálnym technickým vybavením a takmer bez štábu si Barabáš urobil pred-

nosť, ktorá sa napokon ukázala ako predpoklad čistoty a jednoduchosti jeho príbehov.

Tak ako vlani, aj v tomto roku superproducent ORF prihlásil početnú kolekciu filmov, z ktorých je čoraz ťažšie vybrať jeden, maximálne dva filmy pre porotu. Námety týchto filmov takmer vždy miera do vzdialených krajín, spôsob spracovania je nesmierne veľkorysý, a tak treba pátrať po znamení geniality, po výbornom nápade. Nepochybne k takým filmom patria *Gorily môjho starého otca*, v ktorom autori nielen sledovali život kriticky ohrozených horských goril, ale sprievodcu im robil muž, ktorého starý otec voľakedy na začiatku minulého storočia tieto impozantné cicavce objavil, a tak film obsahoval okrem úžasných leteckých záberov aj pôvabné rozprávanie človeka, ktorý pôvodne s gorilami nemal nič spoločného.

Vo filmovom maratóni sa okrem ucelených kolekcii jedného producentského subjektu objavujú aj pozoruhodné, často náročné projekty, ktoré, ako napokon zistíme, dokázal vytvoriť osvietený amatér. K takým patrí nepochybne rakúsky dokument *Penyu Penyu* mladého Christiana Redingera, ktorý je v civile práve skončeným lekárom. Múdro však zväzil svoje možnosti a prizval si k porade nad nakrútenými zábermi Steva Lichtaga, nechal sa poučiť odborníkom. Takáto pokora by sa často zišla ľuďom, ktorí pošlú svoje dielo na festival bez toho, že by reálne vedeli zhodnotiť jeho kvalitu. Často o naráži na seba pohľad odborníka na danú problematiku, alebo človeka, ktorý má výnimočné možnosti nafilmovať jedinečný živočíšny druh zblízka, či chránenú lokalitu v neprístupnej oblasti a pohľad filmára. Ochránár je nadšený svojimi zábermi, ale uniká mu nedostatok filmárskeho kumštu, zlý strih, hrozivá práca s textom komentára. Výsledkom je akýsi upotený, nepôvabný tvar, ktorý zapadne do koša bez toho, že by vzbudil pozornosť. A to napriek vynaloženej námahe, napriek stovkám hodín náročného filmovania.

Vlani po prvýkrát ustanovená kategória E - filmy o nových technológiách v EÚ nespĺnila očakávanie a výberová komisia ani nemala z čoho vyberať. Náhoda? Asi áno, pretože takéto filmy nepochybne vznikajú. Ale možno je to spôsobené aj zameraním festivalu, ktorý vždy skôr oceňoval umelecké dokumenty, filozofické diela dlhodobej platnosti a výpovednej hodnoty. Je aj na organizátoroch, aby zväzili, či festival rozširovať.

Na záver už iba poznámka k produkcii Slovenskej televízie. Vlaňajšie očakávanie, aj keď s podtónom pochybností, sa ukázalo ako celkom márne. Slovenská televízia nevytvorila za dva roky pôsobenia nového manažmentu nič, čo by naplnilo literu zákona – totiž citujem: „viesť svojimi programami občanov SR k environmentálnej zodpovednosti“. Pravda, ak nerátame propagandistickú reláciu s veľavravným názvom *Ekologický magazín*, ktorý sa obmedzoval na problematiku odpadov, akoby to bola jediná environmentálna téma. Nič pre deti, nič pre dospelých. Zo zákona o STV sa tak stáva prázdna floskula a z festivalu *Envirofilm* potom aj prehliadka tém, ktoré vo verejnoprávnej televízii nikoho zrejme nezaujímajú. Ale to už je iný príbeh.

Katarína Javorská
členka medzinárodnej festivalovej poroty

Súťažný film *Envirofilmu* 2005

V ríši kamzíka tatranského (Slovensko), réžia a kamera: Zdeno Vlach

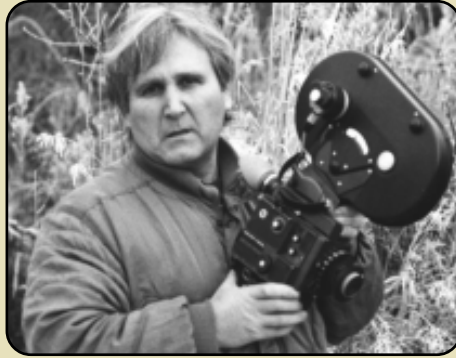
Prírodné bohatstvo alpskeho pásma Tatranského národného parku je unikátne v tom, že sa nachádza na pomerne malom území v blízkosti intenzívneho turistického ruchu a civilizácie. V drsných klimatických podmienkach sa tu zachovali pôvodné druhy fauny a flóry. Film vďaka niekoľkoročnej spolupráci kameramana a zoológieky zachytáva v údivnej vysokohorskej scenérii prirodzený život kamzíkov, svišťov a ďalších obyvateľov týchto veľhôr. Zdeno Vlach patrí medzi našich významných filmárov a fotografov špecializujúcich sa na autorské prírodopisné dokumenty o slovenskej prírode.

Hanák: Najviac si cením filmy nakrútené na Dunaji

Ludovít Hanák – akademický maliar, scenárista, režisér a kameraman dokumentárnych filmov s environmentálnou problematikou, po tápača, obdivovateľ, milovník a ochranca prírody. Vari najväčšou z jeho lások je „svet ticha“. Svet pod modrou hladinou, ktorý je oveľa rozsiahlejší a tajomnejší ako ten na zemi. Jeho láskou je potápanie, objavovanie a filmovanie sveta pod vodu (treba však spomenúť aj ďalšiu jeho veľkú lásku, výtvarné umenie, maľovanie). Potápa sa už viac ako tridsať rokov, zakaždým s vedomím, že ak sa chce pod vodu vrátiť, musí všetko zachovať tak, ako to uvidel prvý raz. Po celý ten čas mapuje ekosystém Dunaja a horských riek severného Slovenska. Potápal sa a filmoval však aj v Japonskom a Karibskom mori, Atlantickom, Indickom a Tichom oceáne, aj v Stredozemnom mori... Z týchto jeho „pobytov“ pod vodou vzniklo viac ako 80 dokumentárnych filmov.

Vzťah k prírode zdedil po otcovi, ktorý bol veľmi dobrý rybár

cena v San Sebastian (1991), Bronzová medaila Hansa Haasa v Linzi (1991), Zvláštna cena v Ottawe (1994), za film *Peturn of the River* – Veľká cena na festivale v Tachove (1994), Hlavná cena na festivale Hippocampus vo Vysokých Tatrách (1994), Zvláštna cena na Ekotopfilme 1994 Žilina. Ďalšie ceny získali jeho filmy *Hlavátka podunajská*, *ŠPR jazero Lyon* (o. i. aj *Cena ministra ŽP SR na Envirofilme 1999*), *Mrazom spútaná*, *snehom prikrýta a Váh* – rieka tečie do dolín.

a milovník prírody. Cez neho spoznával vodu, rieky, život vody. Vyrastal v Chynoranoch pri Topoľčanoch. Rieka Nitra v čase jeho detstva bola plná čistej vody. Žiaľ, ako vraví, tie vody, do ktorých sa ako dieťa zamiloval, dávno zmizli do zabudnutia.

Mora sa prvý raz dotkol v Juhoslávii, ktorá v 60. a 70. rokoch bola mekkou československých potápačov. S priateľom Petrom Áčom mali „svoje“ miesto na juhu, v malej rybárskej dedinke na polostrove Pelješac. Za vodou a pod vodu potom putoval do rôznych končín sveta. V roku 1990 sa zúčastnil veľkej potápačsko-jachtárskej expedície v Červenom mori. Skoro pol roka plávali, potápali sa a filmovali v egyptských vodách, v severnej časti Červeného mora a skúmali korálové ekosystémy. O tri roky neskôr bol už spolu s ďalšími Slováckmi na palube jachty *Zuzana*. Na nej ako prví Slováci oboplávali svet. Potápali sa a filmovali v tropických vodách všetkých svetových oceánov. Plavba trvala 16 mesiacov, počas ktorých jachta preplávala 50 tisíc míľ kotvila v 35 prístavoch 23 krajín sveta. Plavila sa v teplých pasátnych prúdoch a vetroch, cez Adriatik, Stredozemné more, Gibraltar, Kanárske ostrovy, Karibské ostrovy, Martinik a Náveterné ostrovy k venezuelským brehom, medzi Galapágmami a Markézami...

Ludovít Hanák sa zúčastnil mnohých festivalov doma aj v zahraničí a získal na nich mnohé ocenenia. Za film *Miznúcí svet vody* – *Strieborná palma* v Antibes (1990), Zvláštna

ne sa meniaceho vodného ekosystému. Príčiny zmien bývajú rôzne. Niektoré sú prirodzené a prichádzajú periodicky ako veľká voda. Niekedy sa im nedokážeme brániť. Týka sa to, žiaľ, aj negatívnych zmien prostredí vyvolaných samotným človekom. Znečistenie, zásahy a manipulácia s podstatou aj zažitým rytmom života. Nietreba chodiť ďaleko. Dunajské luhy sú toho názorným príkladom a film *Zrodené vodou* je z toho len fragmentom...

(guďz)

Ilustračné foto z filmu *Zrodené vodou*

Banská Štiavnica

Utorok 3. mája

8.30 – 14.00 Súťažná prehliadka filmov
Berggericht, Galéria Jozefa Kollára

8.30 *Všeličo o stromoch*

Beseda s Ing. V. Solárom, Správa CHKO Štiavnické vrchy, s ukázkami rezbárskej práce
Berggericht

18.30 – 20.15 *Filmy z archívu v SFÚ*

Bouře nad Tatrami (ČR, 1932), Drak sa vracia (SR, 1967)
Kino Akademik

Streda 4. mája

8.30 – 14.00 Súťažná prehliadka filmov
Berggericht, Galéria Jozefa Kollára

8.30 – 14.00 *Tvorivé dielne a oživenie zabudnutých remesiel*
Starý zámok – historická expozícia

8.30 *Ekosystémy Zeme* - prednáška
Galéria Jozefa Kollára

10.00 – 11.40 *Filmy z archívu SFÚ*

Odmäk (SR,1964), Stratená dolina (SR, 1976)
Kino Akademik

12.30 – 13.00 *Konferencia Krajina – človek – kultúra*
Belháziiovský dom

Štvrtok 5. mája

8.30 – 14.00 Súťažná prehliadka filmov
Berggericht, Galéria Jozefa Kollára

8.30 – 14.00 *Spôsoby ochrany historických zbierkových predmetov*
Starý zámok – historická expozícia

8.30 *Mokrade* - prednáška
Galéria Jozefa Kollára

8.30 – 13.30 *Konferencia Krajina – človek – kultúra*
Belháziiovský dom

18.30 – 20.05 *Filmy z archívu SFÚ*
Kalamita (SR,1965), Kto odchádza v daždi (SR, 1974)
Kino Akademik

Piatok 6. mája

8.30 – 14.00 Súťažná prehliadka filmov
Berggericht, Galéria Jozefa Kollára

8.30 *Životné prostredie* - prednáška
Galéria Jozefa Kollára

15.00 – 17.00 *Kultúrne dedičstvo – neobnoviteľný zdroj* (beseda)
Artcafé, Akademická 3

Sprievodné podujatia

My sa nevieme sťažovať nahlas

7. ročník výstavy detskej a študentskej tvorivosti
Mini ZOO v múzeu - výstava

Strom človeku - výstava

Zachráň strom – súťaž v zbere papiera ZŠ
Berggericht

(pozri www.envirofilm.sk)

Filmy z archívu SFÚ

neodmysliteľná súčasť Envirofilmu

Tohto roku v decembri si pripomenieme 110. výročie zrodu kinematografie. Z Paríža, kolísku filmu, sa film postupne dostal do ďalších miest a krajín sveta. V rok 1896 aj na Slovensko. Najskôr do Košíc, ktoré predstihli Bratislavu o niekoľko dní. Na Envirofilme si ho znovu pripomenieme na budúci rok, pri príležitosti 110. výročia prvého kinematografického predstavenia na dnešnom území Slovenska. Pri svojom zrode sa stal film atrakciou. Až začiatkom XX. storočia sa stal umením. Aj keď kinematografické aktivity na Slovensku do roku 1940, keď začala pravidelná filmová tvorba v Nástupe a Školfilme, boli veľmi skromné, predsa sme sa zapísali do zlatého fondu svetovej kinematografie filmami Jánošík (1921), Zem spieva (1933) a ďalšími filmami.

V nových ekonomických podmienkach, od začiatku deväťdesiatych rokov minulého storočia, poklesla tvorba na minimum. V roku 2004 sme vyrobili pre kiná len jeden film a na druhom sme sa podieľali ako koprodukční partneri. Pokiaľ ide o krátkometrážnu tvorbu, o dokumenty, je situácia o niečo lepšia. Ešte že máme archív. A tak zo zbierkových fondov Slovenského filmového ústavu Bratislava sme pre návštevníkov festivalu vybrali niekoľko filmov, ktorých témy súzvučia s tohtoročným tematickým zameraním Envirofilmu.

Znečisťovanie prírody v slovenskom hranom filme

Stratená dolina (SR, 1976, r. Martin Ťapák) - 83 min., 35 mm - pre deti a mládež

Pomsta a mŕtvych rýb (SR, 1980, r. Dušan Kodaj) - 71 min., 35 mm - pre deti

Ponuka je skromná. Z takmer 400 slovenských celovečerných hraných filmov pre kiná sme našli dva filmy, ktoré plne zodpovedajú tejto téme. Film Stratená dolina je záverečná časť trilógie o Vysokých Tatrách. Prvé dva filmy - Medená veža (1970) a Orlie pierko (1971) nakrútil režisér Martin Hollý, tretí film Martin Ťapák. K všetkým trom napísal scenár Ivan Bukovčan. Film ponúka satirický komediálny príbeh o troch priateľoch, správcoch horskej chaty, ktorí sa snažia zachrániť Stratenú dolinu pred pustošivou inváziou turistov. V hlavných úlohách uvidíme Michala Dočolomanského, Dušana Taragela, Jozefa Krónera, Ivana Rajniaka, ale aj Stellu Zázvorkovú.

Film Pomsta mŕtvych rýb bol nakrútený podľa knihy a rozhlasovej hry Jozefa Repku. Film ponúka príbeh o deťoch, ktoré sa rozhodli zachrániť svoju rieku. Odvážne sa postavila proti znečisťovateľom rieky odpadom z továrne, v ktorej, dokonca na vedúcich miestach, pracujú ich rodičia. V hlavných úlohách Svatopluk Matyáš, Renáta Doležalová, Anton Mrvečka, Richard Stanke, Ingrid Slobodová a i.

Vysoké Tatry vo filme

Bouř nad Tatrami (ČR, 1932, r. Ferdinand Pujman, Tomáš Trnka) - 15 min., 35 mm

Expedícia TANAP (SR, 1961, r. Karel Skřípský) - 63 min., 35 mm

Kvety v Tatrách (ČR, 1932, r. Tomáš Trnka) - 8 min., 35 mm

Kvety Tatier (SR, 1953, r. Karel Skřípský) - 66 min., 35 mm

Tatry mystérium (SR, 2004, r. Pavol Barabáš) - 11 min., DVD

Vysoké Tatry sú najfilmovanejšou lokalitou na Slovensku. Na Envirofilme sme im v roku 2001 dokonca venovali odborný seminár Únie slovenských televíznych tvorcov (Prob-

lematika Vysokých Tatier vo filme). Aj prvý film nakrútený na dnešnom území Slovenska - Cesta medzi Košicami a Bohumínom z roku 1904 má pohľady na naše veľhory. Nakrútili ho uhorskí filmári z Budapešti. Keď sa na Slovensku nefilmovalo, prichádzali k nám českí, ale aj zahraniční filmári, aby nakrúcali Vysoké Tatry v štyroch ročných obdobiach. A neboli to len krátke, ale aj celovečerné dokumenty, ktoré sa veľmi predávali aj do zahraničia - Expedícia TANAP dokonca aj do Japonska. Slovenskí filmári si lokalitu Tatier všimli z rôznych pohľadov, nechýbali dokonca ani animované a kreslené filmy, satiry. V posledných 15 rokoch sú Tatry filmované nielen filmármi, ale aj návštevníkmi Tatier, lebo videokamier aj na Slovensku pribúda a pohyblivá spomienka je oveľa zaujímavejšia ako pohľadnica, či kniha. Divákovi ponúkame dva dokumenty zo začiatku tridsiatych rokov minulého storočia, ale aj dva dokumenty Karla Skřípského z rokov 1953 a 1961. Tri filmy sú k dispozícii na VHS a DVD a približujú dnešné Tatry ešte pred živelnou katastrofou v roku 2004 a po nej. Konfrontujú náš vzťah, resp. vzťah štátu k Tatrám, ich očarujúcu krásu, ale aj situáciu Tatier v dnešných dňoch po živelných katastrofách.

Predstavujeme čestných hostí Envirofilmu 2005

Emília Vášáryová

Drak sa vracia (SR, 1967, r. Eduard Grečner) - 87 min., 35 mm

Kto odchádza v daždi... (SR, 1974, r. Martin Hollý) - 85 min., 35 mm

Marián Labuda

Kým sa skončí táto noc (SR, 1965, r. Peter Solan) - 91 min., 35 mm

Záhrada (SR, 1995, r. Martin Šulík) - 95 min., 35 mm

Aj keď sa na Slovensku nakrúca málo filmov pre kiná a dramatická tvorba v Slovenskej televízii takmer zanikla, predsa máme možnosť týchto hercov sem-tam vidieť, hlavne však v českých filmoch. A naše tvrdenie dokladajú ich kreácie v českých filmoch. Obaja získali Českých levov za herecký výkon, Emília Vášáryová tohto roku za film Horem pádem, Marián Labuda za koprodukčný film Záhrada (1995) a Kráľ Ubu (1996).

Emília Vášáryová debutovala vo filme Na pochode sa

vždy nespieva (1960). Hrala v 50 filmoch, z toho v 10 českých. Marián Labuda debutoval vo filme Kým sa skončí táto noc (1965). Hral taktiež v 50 filmoch, z toho v 20 českých. Film Drak sa vracia je jeden z najúspešnejších prepisov slovenskej literatúry do filmu. Film bol nakrútený podľa predlohy Dobroslava Chrobáka. Radovan Lukavský, Gustáv Valach a Emília Vášáryová rozohrávajú dramatický príbeh zo slovenskej dediny - baladu o láske, nenávisti a hľadani cesty z osamelosti. Film Kto odchádza v daždi... bol nakrútený podľa románu Jána Jonáša V znamení panny. V dramatickom príbehu z obdobia kolektívizácie slovenskej dediny (1947 - 1948) prihrávajú Vášáryovej Štefan Kvietik, Gustáv Valach a Ivan Vyskočil.

Film Kým sa skončí táto noc bude pre obdivovateľov Mariána Labudu veľkým prevkapaním. Ponúka psychologickú sondou do vnútra ľudí, ktorí prežijú jednu noc v prepychovom nočnom podniku. Príbeh konfrontuje životné postoje dvoch mladých a jedného postaršieho pána. Mladých stvárnajú - Marián Labuda a Stano Dančiak. Július Pántik a jeho Baláž, to je skutočný herecký koncert, ktorý stojí za vašu pozornosť.

Film Záhrada je príbehom tridsiatnika Jakuba, nespokojného so svojim doterajším učiteľským životom. Uteká z mesta do schátralého domu svojho deda na vidieku. A v rozhovoroch s ním prežíva katarznú očistu. V hlavných úlohách Roman Luknár a Marián Labuda.

Pásmo animovaných filmov Krajina a my nielen pre deti

Zem (SR, 1966, r. Viktor Kubal) - 6 min.

Krajina divov (SR, 1957, r. Viktor Kubal) - 6 min.

Turista (SR, 1972, r. Vladimír Lehký) - 8 min.

Minútky... autá (SR, 1975, r. Viktor Kubal) - 7 min.

Vydarený víkend (SR, 1977, r. Anna Bilaková) - 8 min.

Antiturista (1979, r. Vladimír Kavčiak) - 7 min.

Čo sa stalo Janíkovi na ceste (1981, r. Viktor Kubal) - 5 min.

Mesto na Dunaji (1985, r. Viktor Kubal) - 6 min.

Pozdrav z Tatier (1985, r. Helena Sláviková - Rabarová) - 7 min.

Animované filmy majú rôznu podobu. Buď sú klasické kreslené, alebo bábkové. Majú rôzne žánre, dokonca nechýbajú ani horory. Priekopníkom kresleného filmu na Sloven-

sku je Viktor Kubal, ktorý nakrúcal už ako trinásťročný v prvej polovici tridsiatych rokov minulého storočia. Jeho prvé pokusy sa zachovali, majú názvy - Štart lietadla a Tank ide cez prekážky. Jeho zásluhou sa stalo Slovensko veľmocou v tvorbe animovaných filmov pre deti a mládež. Získali desiatky ocenení na domácich, ale aj zahraničných filmových festivaloch. Vo filmovom archíve Slovenského filmového ústavu v Bratislave je ich okolo štyristo. Nakrúcanie animovaných filmov je veľmi náročné nielen po tvorivej, ale hlavne finančnej stránke. Pred dvadsiatimi rokmi sme nakrúcali na Slovensku cez tridsať animovaných filmov. Dnes táto tvorba takmer zanikla. Ožívujú ju hlavne študenti VŠMU a ich filmy s úspechom uvádzajú aj najvýznamnejšie filmové festivaly. Dnes sa v zahraničí, ale aj u nás, nakrúcajú animované filmy počítačovou technikou. Ide to rýchlejšie, a sú aj lacnejšie. Vo svete existuje veľa televíznych kanálov, ktoré 24 hodín vysielajú len animované filmy. Naše pásmo na tému Krajina a my ponúka rôzne žánre. Sú ladené komediálne a satiricky. Dokážu pobaviť deti, aj dospelých. Sú to filmy bez slov, založené na akčnom humore, rozohrané gagy s pointou. Boli nakrútené v rokoch 1957 - 1995.

Svetové kultúrne dedičstvo - pásmo slovenských krátkych filmov na VHS

Drevené kostolíky na Slovensku (1996, r. Marián Minárik) - 15 min.
Slovensko v svetovom kultúrnom dedičstve (1995, r. Oto Kóváč) - 15 min.
Banská Štiavnica - Kalvária (1991, r. Peter Hledík) - 15 min.
Kremnica (1992, r. Dušan Medzihradský) - 20 min.
Banokový sen - Bratislava (1992, r. Vladimír Štric) - 30 min.
 UNESCO, ale aj ďalšie svetové združenia, inštitúcie, ako aj jedinci vynakladajú nemálo úsilia na záchranu svetového kultúrneho dedičstva. Špeciálne programy ponúkajú financie na záchranu nemých svedkov minulosti. Hlavné u nás je financii na ich záchranu veľmi málo a poskromne. Rozpadávajú sa nám hrady a zámky, vzácne budovy, sochy, vzácne zbierky historických kníh, plesnivé filmy a výpočet by mohol pokračovať. Na Slovensku máme niekoľko vzácných mestských lokalít, ale aj vzácnu faunu a flóru. Zachraňujeme vzácne staré stromy, kostolíky. Naša príroda a vzácne historické stavby, to je dnes najväčšie lákadlo pre turistov. Sú na svete krajiny, ktoré žijú z cestovného ruchu a odborníci konštatujú, že sú to najlacnejšie zarobené peniaze. Ale u nás na to veľmi nemyslíme. Podnikáme a chceme okamžite zbohatnúť. Na rozdiel od Česka a okolitých krajín, prichádzajú k nám turisti na

„jednodňovky“ - ráno prídu a večer odídu. Posledné turistické výstavy a veľtrhy dokazujú, že aj na Slovensku sa prebúdzame, vieme sa predať, vieme vytlačiť príťažlivé a lákavé katalógy a bulletin. Máme čo ponúknuť, ale musíme sa vedieť aj správať k cudzincom. Dlhodobý televízny cyklus (STV) Národné kultúrne pamiatky zmapoval už celé Slovensko. Niekedy je človek až zaskočený tým, čo vidí. Ako keby sme okolo vzácných kultúrnych pamiatok chodili slepi a hluchí. Svetové kultúrne dedičstvo si musíme chrániť ako svedectvo pre budúce generácie o našej nedávnej, ale aj dávnejšej minulosti.

Živelné katastrofy a živly na Slovensku (filmy na 35 mm)

Važec pod Tatrami v plameňoch (ČR, 1931, r. Tomáš Trnka) - 8 min.
Povodne (1959, r. Jozef Zachar) - 9 min.
Odmäk (1964, r. Martin Hollý) - 11 min.
Ostrov pod vodou (1965, r. Milan Černák) - 23 min.
Kalamita (1965, r. Štefan Kamenický) - 7 min.
Prieťah (1965, r. Ladislav Kudelka) - 10 min.
Poľadovica (1974, r. Peter Hledík) - 11 min.
Lesné požiare (1977, r. Vojtech Andreášky) - 15 min.
Horí (1976, r. Viktor Kubal) - 4 min.

Dnes nám televízia ponúka živelné katastrofy a tragédie v priamom prenose. Prichádzajú k nám do bytov z rôznych kontinentov. Sledujeme ich v tom istom okamihu, ako sa odohrávajú na odvrátenej strane zemegule. Vidíme v nich umierať ľudí. Živly - hlavne voda a oheň, postihli mnohokrát aj Slovensko. Pohotoví filmári boli často pri tom. V roku 1931 sa v Tatrách nachádzal štáb českých filmárov, v čase, keď takmer do tla vyhorela podtatranská dedina Važec. Tieto tragické okamihu nasnímal Tomáš Trnka, ktorý vo Vysokých Tatrách nakrútil niekoľko filmov. Aj povodní sme prežili na Slovensku niekoľko, pripomeňme aspoň prieťah hradze v Čičove. Mráz a sneh, poľadovica, to je ďalšia téma filmov v našom pásme. Na záver sme zaradili kreslený film Viktora Kubala, ktorý sa na tragickú tému pozrel s jeho tradičným tvorivým humorným nadhľadom.

V televízii sme videli už niekoľko seriálov o živloch. Len nedávno sme sledovali v priamom prenose cunami na ázijskom kontinente. Skoro denne vidíme v televíznych spravodajských reláciách vyčítanie živlov. A ako to bolo u nás? Odpoveď nájdete v ponúkanom pásme filmov.

Štefan Vraštiak

Ilustračné foto: Z nakrúcania filmu Stratená dolina

RÁDIO EXPRES

RÁDIO REGINA

SLOVENSKÝ ROZHLAS 4

Watt foto-video

NAKLADANIE S ODPADMI

Zelený svet jubiluje

Radosť zo života, túžby a ambície detí

Výtvarná súťaž Zelený svet oslavuje v tomto roku desiate výročie svojej existencie. Blahoželanie k jubileu patrí všetkým deťom a ich pedagógom, ktorí sa počas desiatich rokov zapojili do súťaže a z roka na rok jej dávajú svoju jedinečnú tvár.

Z histórie

Minulý rok sme blahoželali Medzinárodnému festivalu filmov o životnom prostredí ENVIROFILM, ktorý oslávil desiate výročie. Rok 2005 patrí jeho vernému súputníkovi, ktorý ho sprevádza od roku 1996, takmer od začiatku. Medzinárodná súťaž výtvarnej tvorivosti detí a mládeže Zelený svet vo svojom názve a podstate nesie poslanie „vštepovať deťom vzťah k prírode a k životnému prostrediu formou budovania návykov a zručností v umeleckom prejave“. Venuje sa detskému videniu sveta, chápaniu prírody a oceňuje ich nadanie či posolstvo ukryté v reči obrazov. Prostredníctvom výstav, pohľadníc a kalendárov z detských prác, prostredníctvom zarámovaných výkresov na stenách kancelárií a chodieb (napríklad Ministerstva životného prostredia SR, ale aj nemocníc...) Zelený svet sprostredkováva myšlienky detí aj svetu dospelých.

jej sila (2002), Voda (2003), Krajina mojich snov (2004).

Jubilejný ročník

Desaťročné súťaženie symbolicky uzatvára téma: *Moje mesto, moja dedina, môj dom*. V dobe globalizačných vplyvov a v snahe Slovenska otvoriť sa svetu, má byť symbolom návratu k domácim hodnotám a lokálnemu environmentu. Mladí výtvarníci sa s touto témou popasovali naozaj majstrovsky. Že je ich srdcu blízka, o tom svedčí 3 045 výtvarných prác od viac ako 2 740 aut orov, 269 fotografií od 93 mladých fotograf ov a 14 animova- ných filmov od viac ako 20

Odborná porota fotograf ov a pedagógov v zložení Fero Tomík, Pavol Breier, Jozef Sedlák a za redakciu Watt foto-video Milan Kabát vysoko o hodnotila záujem a prístup mladej generácie (od 11 do 15 r.) k téme životného prostredia v spojení s fotografiou

Michal Barták, 13 r., ZUŠ Dubnica nad Váhom

To, že prírodu môžeme oslavovať aj farbami, dokazujú deti svojimi výtvarnými prácami, maľbami, kresbami a grafikami už 10 rokov. K týmto výtvarným technikám sa v roku 2003 pridali aj čiernobiela a farebná fotografia a detský animovaný film. Počas svojej existencie si vydobyl prívlastok medzinárodný. Od roku 1997 sa na jeho environmentálnom odkaze zúčastnili aj deti z Ruska, Grécka, Poľska, Maďarska, Čiech, Litvy, Lotyšska, Rumunska, Rakúska, Slovinska, Srbska a Čiernej Hory, Indie, Číny a Indonézie.

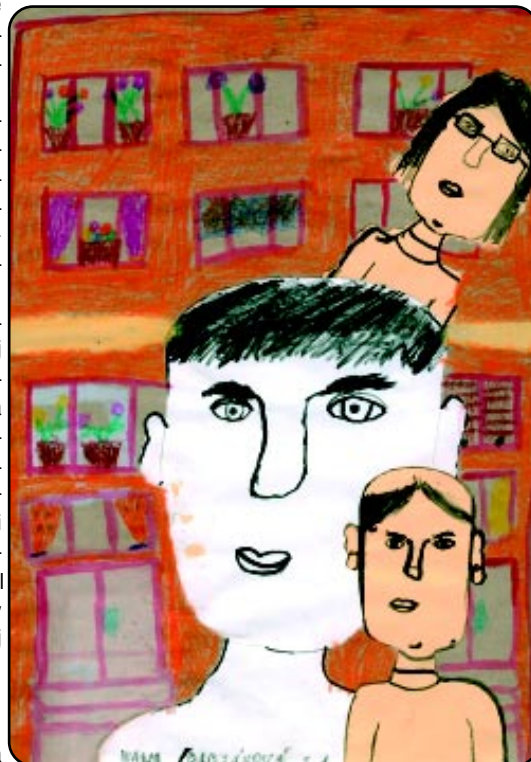
História Zeleného sveta to je aj desať environmentálnych tém. Hoci súťaž nesie jednotný názov, téma súťaže sa z roka na rok mení. Mladí autori (od predškôľakov po absolventov ZŠ), možno budúci umelci, si mohli vyskúšať svoje umenie a reagovať na tieto témy: Zelený svet (1996), Chceme čistú a zdravú prírodu (1997), Voda je život (1998), Príroda v štyroch ročných obdobiach (1999), Môj priateľ strom (2000), Záhrady (2001), Energia pre život a

haniu prestíže súťaže prispeli práce mladých autorov z Lotyšska, Poľska, Srbska a Čiernej Hory, Slovinska, Indonézie, Rumunska, Českej republiky a Číny (celkom 169 výtvarných prác). V ťažkej konkurencii žiackych a študentských prác to nemali ľahké ani naslovovzati odborníci, porotcovia Miroslav Cipár, Jaroslav Uhel a Monika Trajterová, ktorí 31. marca 2005 v Banskej Bystrici posudzovali výtvarné práce a animované filmy. Ďalšia porota, povolaná pre rozhodovanie v kategórii čiernobiela a farebná fotografia, zasadala 4. apríla v zložení Fero Tomík, Jozef Sedlák a Pavol Breier v Bratislave. V zmysle propozícií poroty odporučili udeliť 39 cien, z toho 3 ceny v každej súťažnej kategórii, 2 špeciálne ceny za grafiku, cenu za najlepšiu prácu zo zahraničnej kolekcie, cenu poroty a Hlavnú cenu Zelený svet. Okrem toho bolo úlohou poroty vybrať aj stovky prác na výstavu počas festivalu Envirofilm 2005. Pek-

ným a nesporne veľmi príťažlivým ťahákom jubilejného ročníka súťaže Zelený svet je Cena Environmentálnej nadácie Ch. B. Parksovej, založenej v štáte Florida a určenej pre výtvarne nadané slovenské deti. Cenu odovzdá environmentalista, zakladateľ a riaditeľ nadácie Bill Parks na slávnostnom otvorení výstavy.

Čo povedali porotcovia

„S radosťou konštatujem, že úroveň detskej tvorivosti a hlavne úroveň pedagógov všetkých zúčastnených škôl je stále veľmi vysoká. Desiaty ročník znova potvrdil, aké dôležité je všimáť si umelecké prostredie detí a mládeže a aké povzbudzujúce je pestovať to najcennejšie – ich prirodzený talent. Zelený svet

Ivana Babjaková, 11 r., Gymnázium M. Kováča Banská Bystrica

výrazne prispieva k tomu, že sa táto oblasť spoločenského a kultúrneho života v našej krajine nedostala za úplný okraj záujmu, a že sa tradícia a činnosť umeleckého školstva opäť zviditeľnila," povedala na margo súťaže výtvarníčka, animátorka Monika Trajterová, ktorá v porote Zeleného sveta pracovala v tomto roku po prvý raz a špeciálne sa sústredila na detskú animovanú tvorbu. Monika Trajterová počas pôsobenia v Štúdiu animovaného filmu v Slovenskej filmovej tvorbe - Koliba spolupracovala na filmoch Viktora Kubala, neskôr ako animátorka vo filmoch Jaroslavy Havetovej. V tomto štúdiu autorsky a režijne vytvorila 41 animovaných filmov. V roku 1991 založila vlastné štúdio animovaného filmu SALASAN, v ktorom vyrobila dva seriály pre STV - Rozprávky z celého sveta a Remeselnícke rozprávky a tri diely večerníčkov na motívy Dobšinského rozprávok. Je spoluzakladateľkou neziskovej organizácie Priatelia animovaného filmu, ktorá formou tvorivých dielni vo viacerých slovenských mestách založila detské krúžky animovaného filmu.

Na otázku, ktorá technika porotcov v tomto roku najviac zaujala, predseda poroty Jaroslav Uhel odpovedal: „Uprednostňujem tvorbu ako prostriedok komunikácie. Aj vo svojom vlastnom živote. A preto

Ondrej Hronec, 12 r., ZUŠ Lučenec

techniky, ktoré sú „komunikatívne“ sú práve tie, ktoré ma vždy oslovia. S neskrývanou záfatosťou sledujem ich vývoj práve v detskom výtvarnom prejave. Opakovane konštatujem, že napriek tomu, že

dnešné deti používajú na svoje výtvarné vyjadrenie modernejšie pomôcky ako deti minulosti, ako napríklad aj my v našom detstve, jazyk týchto kresieb či malieb zostáva konštantný. Deti sa akoby vedome riadia vnútorným modelom vývoja. Zobrazujú svet svojho vnútra a okolie, ktoré ich obklopuje. Presne pomenovávajú vzťahy. Detská výtvarná tvorba, lebo za takú ju ja považujem, nám prináša dokument priestoru a času, v ktorom vznikala. Z techník v tomto ročníku pozitívne hodnotím maľbu. Ide dobrým smerom. Zaujala ma osobitosť, odvážnosť, citlivé farebné kompozície, harmónie farieb, pričom aj obsah súťažných prác zostal rovnako dôležitý. Ale veľmi sa teším sa, že sa v „ponuke“ výtvarných techník

Zeleného sveta objavil napríklad copy art...“

Moniku Trajterovú zaujala kategória nižších ročníkov základných umeleckých škôl. „Je v nej sústredená radosť zo života, túžby a ambície tých najmenších detí. Bez ohľadu na výtvarnú techniku dokážu veľmi zrozumiteľne a v skratke vyjadriť svoju myšlienku. Že je to navyše aj krásne, je pre diváka nečakaný dar,“ povedala a ešte dodala: „Prekvapila ma čistota a umelecká úroveň detských kresieb, malieb, grafík a animovaných filmov. Napriek zničujúcemu vplyvu komerčných výtvar-

Peter Dibala, 6 r., ZUŠ J. Cikker a Banská Bystrica

ných prejavov si deti udržali správny odstup od gýču a nevkusu. Nepodľahli povrchným schémam, ktoré

Ye Ying Ying, 11 r. (Čína)

im okolie cez rôzne médiá, reklamné prostriedky a nevkusné hračky v masívnej miere podkladá. A keď aj použili nejaký motív z tohto prostredia, urobili to s nadhľadom.“

Každý ročník Zeleného sveta je tiež príležitosťou na porovnávanie s tými predchádzajúcimi. Čím je desiaty ročník výnimočný? Témou! Áno, témou! Zelený svet je práve vďaka téme každý rok jedinečný. Je vždy nový, podnecujúci. Deti v tomto roku zaznamenávali udalosti doma v rodine - rodinné výlety, domáce rituály, návštevy, s obľubou kreslili svoj dom. V tohtoročných prácach bolo porotcom umožnené dotknúť sa prostredníctvom autentických výtvarných výpovedí radosť aj starosť každodenného života detí a mládeže. Úlohou poroty bolo, aby vyzdvihla ich zručnosť, nápaditosť a tvorivosť. Ako sa im to podarilo, posúdia návštevníci výstavy v priebehu festivalu priamo vo výstavnej sieni Múzea SNP v Banskej Bystrici.

Jana Šimonovičová

Čriepky zo Zeleného sveta

- Súťaž výtvarnej tvorivosti detí a mládeže Zelený svet sprevádza Envirofilm od jeho druhého ročníka, čiže od roku 1996. Desať rokov existencie Zeleného sveta znamená 23 848 prác detí zo Slovenska a z ďalších krajín sveta, čo je v priemere takmer 2 400 prác na jeden ročník. Najviac detských prác sa sústredilo v roku 1997 (4 564) a v roku 2004 (3 147).

- Jubilejný desiaty ročník Zeleného sveta prijal 3 045 výtvarných prác, 269 fotografií a 14 animovaných filmov od mladých autorov z 302 škôl zo Slovenska, Lotyšska, Poľska, Srbska a Čiernej Hory, Slovinska, Indonézie, Rumunska, Českej republiky a Číny. Mladým výtvarníkom sa pri príprave na Zelený svet venovalo 435 pedagógov.

- Počas desiatich rokov sa do Zeleného sveta okrem slovenských detí zapojili mladí autori

z Lotyšska, Poľska, Srbska a Čiernej Hory, Slovinska, Indonézie, Rumunska, Českej republiky, Číny, Ruska, Grécka, Litvy, Moldavska, Rakúska a Maďarska.

- Desiaty Zelený svet má niekoľko prvenstiev a prívlastkov „naj“. Do súťaže v tomto ročníku prišlo najviac prác zo zahraničia (169). Niektoré súťažné kategórie sú v tomto roku najviac naplnené. Počet prihlásených fotografií sa vyšplhal k počtu takmer 300. Po prvý raz práve na tomto, jubilejnom ročníku súťaže, bude udelená Cena Environmentálnej nadácie Ch. B. Parksovej, ktorá predstavuje získanie potápačského certifikátu a desaťdňový pobyt na ostrove Bimini v Bahamskej republike. Tiež po prvý raz bude udelená Cena diváka na základe priameho hlasovania účastníkov výstavy.

Jaroslav Uhel - narodil sa v Palúdzke (Liptovský Mikuláš). Vysokoškolské štúdiá absolvoval v Banskej Bystrici na Pedagogickej fakulte a v Poľsku na Akadémii krásnych umení, Fakulte maliarstva vo Varšave. Od roku 1999 pôsobí ako vysokoškolský pedagóg v Banskej Bystrici, najskôr na Akadémii umení a od roku 2002 na Katedre výtvarnej výchovy Pedagogickej fakulty Univerzity Mateja Bela. Je členom Slovenskej výtvarnej únie a Umeleckej besedy slovenskej v Bratislave. Venuje sa maľbe, grafickému a knižnému dizajnu, ilustráciám a publicistickej činnosti. Aktívne spolupracuje v oblasti výstav detského výtvarného prejavu. Je autorom myšlienky detskej výtvarnej súťaže Zelený svet a od jej prvého ročníka v roku 1996 sa ako odborný garant a predseda poroty každoročne podieľa na jej organizácii. V rokoch 1999, 2000 a 2001 bol autorom ideového plagátu medzinárodného filmového festivalu Envirofilm. Zúčastňuje sa umeleckých sympózií a tvorivých dielní doma aj v zahraničí. Jeho tvorba bola prezentovaná doteraz na viac ako deväťdesiatich výstavách. Je zastúpený v štátnych, ale predovšetkým v súkromných zbierkach na Slovensku a v zahraničí (Anglicko, Škótsko, Nemecko, Švajčiarsko, Poľsko, USA, Rumunsko, Bulharsko, Turecko, Kanada, Rusko a Grécko). V roku 1998 mu bola udelená cena ministra kultúry Slovenskej republiky za osobný vklad do slovenskej kultúry a umenia. V roku 2000 sa stal laureátom Ceny Masarykovej akadémie umení v Prahe za umeleckú činnosť. V roku 2004 sa stal držiteľom Ceny kritiky za maľbu na medzinárodnej výstave v San Crispino v Taliansku.

roku do jubilejného desiateho ročníka a jednoznačne sa stal neodmysliteľnou súčasťou Medzinárodného festivalu filmov o životnom prostredí Envirofilm.

• Kedy, kde a pri akej príležitosti sa zrodila myšlienka súťaže Zelený svet?

Pred viac ako desiatimi rokmi prišla za mnou do Liptovského Mikuláša Oľga Lauková, vtedy námestníčka riaditeľky Slovenskej agentúry životného prostredia, ktorá mi povedala, že v Banskej Bystrici majú za sebou prvý ročník filmového festivalu Envirofilm, a že uvažujú o tom, ako ďalej posúvať jeho kvalitu, životaschopnosť, existenciu... Okrem ťažiskových podujatí, ktoré si tento festival vytvoril, akoby si „pýtal“ aj niektoré sprievodné podujatia. Navrhla mi, aby som pripravil koncepciu detskej výtvarnej súťaže tak, aby bola súčasťou tohto veľkého filmového podujatia. Súhlasil som a proces sa začal...

• Aké boli začiatky, aké pocity z prvého ročníka?

Bol to ročník plný očakávaní, ale aj

Nad kresbami detí v Zelenom svete 2002

Jaroslav Uhel: Detská tvorba a práca pedagóga je vážna vec

Krajinou výtvarníka Jaroslava Uhela je Liptov. Tam sa narodil, tam žije. Má ju v srdci. Cíti ju a precituje, vypovedá o nej farbami, tvarmi i slovom, predovšetkým však dušou. Lebo krajina, tak ako ju zobrazuje, je odrazom vzácných momentov jeho duševných stavov.

Nech namaľuje akýkoľvek obraz, vždy v ňom možno nájsť voňavú farebnosť jeho rodného kraja, všetkého, čo pozná z detstva. Vracia sa do detstva často a s láskou. Detstvo je svet, ktorý sa vracia k nemu, a to aj prostredníctvom kresieb, ktoré mu ako porotcovi detskej výtvarnej súťaže Zelený svet už niekoľko rokov prechádzajú rukami. Zelený svet vstupuje v tomto

nádej, že dobrá vec padne na úrodnú pôdu, a že pedagógovia budú reagovať. Pedagógovia sú v takýchto situáciách veľmi dôležití, pretože oni rozhodujú, do akej súťaže sa zapoja, kde pošlú detské práce. To, čo osloví ich, sú potom schopní pretaviť aj do motivácie detí...

• Ako by ste Zelený svet zhodnotili po desiatich rokoch jeho trvania?

Som rád, že je. A bol by som smutný, ak by z akýchkoľvek dôvodov nebol!

• Utkveli vám počas tohto obdobia v pamäti nejaké zaujímavé momenty?

Desať rokov nie je žiadna maličkosť. Počas tohto

obdobia bola pre mňa najdôležitejšia kvalita, nárast počtu a kvality detských prác, prístup pedagógov, učiteľov výtvarnej výchovy k súťaži. A ešte pribúdanie techník... Zelený svet je špecifický tím, že každý rok má svoju tému... a to nie je ľahké. Pre nikoho! Ani pre nás, ani pre pedagógov a ani pre deti!

• Podľa akých kritérií porota hodnotí súťažné práce? Určite nie je jednoduché vyberať z napríklad viac ako tisíc prác... toľko ich bolo viani.

Porota sa riadi propozíciami, ktoré Slovenská agentúra životného prostredia vydá predchádzajúci rok pred súťažou. To je zákon. Potom je tu kvalita, výtvarné videnie, tvorivosť, zvládnutie výtvarnej techniky a pochopenie témy.

• Stáva sa, že členovia poroty sa nezhodnú? Čo potom? Hlasujete?

Doposiaľ som mal možnosť v porotách Zeleného sveta spolupracovať s rozmanitými ľuďmi. Výtvarní pedagógovia, tvoria umelci. Vždy to boli odborníci a išlo im o vec. Takže k hádkam nedošlo. Ak sa aj vyskytol problém, akýkoľvek, vždy sa našiel konsenzus. V záujme súťaže, v záujme detí!

• Každý rok, okrem toho, že ste v porote, pripravujete výstavu detských prác a zúčastňujete sa tiež odovzdávania cien, čiže ste v priamom kontakte s malými výtvarníkmi, s deťmi, s ich pedagógmi... Čo tieto stretnutia pre vás znamenajú, čo vám dávajú?

Živý kontakt sa nedá ničím simulovať. Tak je to aj v umení. Držať detský výkres v ruke, dotýkať sa ho, skúmať ho rukou, okom aj dušou, to je pocit na nezaplatenie. Ale ak toto umocňuje aj osobný kontakt s jeho tvorcom, ten pocit je omnoho znásobený. S niektorými deťmi a pedagógmi som sa na Zelenom svete stretol viackrát. S niektorými raz a nikdy viac! Ale aj tak... vždy som im všetkým nesmierne povďačný za energiu, ktorú do Banskej Bystrice so sebou prinášajú!

Jaroslav Uhel vo svojom ateliéri (foto: Leo Redlinger)

- **Objavili ste za tie roky medzi súťažiacimi výrazný talent?**

Áno, z mnohých tých prác sa dá všeličo „vyčítať“, všeličo vidieť. Ale je to iba jedna práca, jeden výkres, ktorý príde do súťaže. Nehodnotím s výhľadom do budúcnosti nikdy žiadnu tvorbu, či už je to detská alebo študentská práca, či práca dospelého profesionála, iba z jednej mnou videnej práce. V takýchto prípadoch sa hodnotí iba to, čo je práve predmetom hodnotenia.

- **Myslíte si, že súťaže ako Zelený svet majú význam?**

Isteže majú vždy svoj význam. Často zásadný! Sú príležitosťou nielen pre deti, ale aj pre pedagógov. Sú skvelým konfrontačným miestom aj príležitosťou sa stretnúť a vymeniť si odborné a praktické skúsenosti a názory na vec. Niekedy sa však takéto súťaže stávajú aj zbytočnými, a to z jedného dôvodu... akonáhle organizátori detský výtvarný prejav chápu ako imidžovku svojho podujatia, ako doplnok, ako čosi, čo „vylepšuje“ podujatie, tak sa stane z neho vata. Detská tvorba a práca výtvarného pedagóga je vážna vec. A ako k takej sa treba k nej správať a zaoberať s ňou.

- **Myslíte si, že Zelený svet by mal pokračovať ďalej?**

Vždy hovorím, že je dobre, že Zelený svet existuje. Nie je to prehnaná skromnosť, ak poviem, že možno stačí, aby Zelený svet bol aj naďalej. Aby si udržal to, čo momentálne má. Ďalších desať rokov. Ale ako každá ľudská činnosť, aj táto sa dá vylepšovať a zdokonaľovať. Chce to však porozumenie mocných, podmienky finančné aj materiálne, ale hlavne záujem. A toto chcem zdôrazniť. Nebudú nič platné peniaze, ani perfektné podmienky, ak o Zelený svet nebude na školač záujem, ak táto súťaž prestane oslovovať, podnecovať aj inšpirovať. Konkurencia je veľká.

- **Témou desiateho Zeleného sveta je Moje mesto, moja dedina, môj dom... Vy ste rodák z Palúdzky, avšak už niekoľko rokov pôsobíte v Banskej Bystrici a netajíte sa blízkym vzťahom k tomuto mestu. Ste dokonca autorom poštovej známky**

S Vandou Babjakovou (vľavo) a Katarínou Michalovou v pomte Zeleného sveta 2001

vydanej nedávno pri príležitosti 750. výročia udelenia mestských privilégií Banskej Bystrici...

Táto známka pre mňa znamená predovšetkým splatenie môjho dlhu tomuto mestu. Nenarodil som sa tu, ani som tu nevyrastal. Ale všetky významné udalosti v mojom živote sa udiali práve v Banskej Bystrici. Nie je to fráza, keď poviem, že Banskú Bystricu milujem. Táto láska mi bola najsilnejšou inšpiráciou. Hlavným motívom známky je veža Kostola nanebovzatia Panny Márie, ktorý Bystričania volajú tiež Nemecký alebo Farský kostol. Každodenne chodím okolo neho za svojimi študentmi. Ale aj ostatné motívy, či už na obálke

FDC, alebo aj na korešpondenčnom lístku sú dokumentáciou tohto mesta a môjho intímneho vzťahu k nemu. Panoráma veží Banskej Bystrice, Matejev dom, historické námestie..., to všetko nosím v sebe ako stigmú nerozdeliteľnosti. A neoddeliteľnou súčasťou môjho bytia, mojej existencie v tomto meste sa stal aj pestrofarebný detský Zelený svet.

- **Chceli by ste byť aj naďalej súčasťou tohto veľkého sveta detskej fantázie?**

Pravdaže..., ak bude o moju prácu záujem.

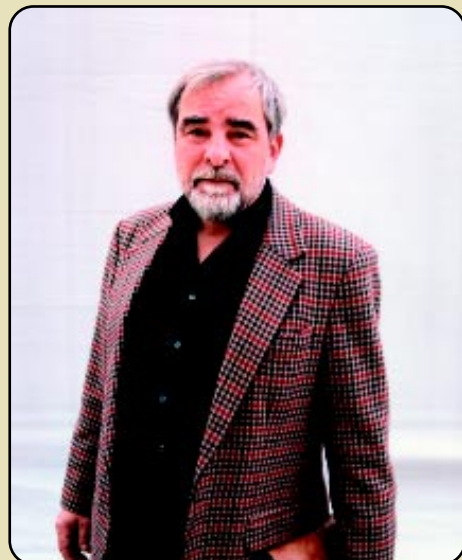
Anna Gudzo

Foto: archív SAŽP

Anketa Envirofilmu 2005

Marián Slovák: Tie deti, to je zázrak!

Do medzinárodnej poroty na minuloročnom Envirofilme popri už „ostrieľaných“ porotcoch zasadil tiež nováčikovia. Medzi nimi aj herec Marián Slovák, ktorý svoje účinkovanie vo festivalovej porote prirovnal k premiére. Výpočet postáv, ktoré vytvoril na divadelných doskách by bol určite obsiahly. Ako však priznal, dobre sa cítil aj v úlohe

porotcu Envirofilmu 2004. Keď ho organizátori festivalu s touto ponukou oslovili, neváhal. „Tematika ochrany životného prostredia mi je vlastná tak ako každému kultúrnemu človekovi. Do spektra kultúrneho človeka jednoducho patrí. Máme kultúru stravovania, gastronómie, kultúru obliekania a, samozrejme, aj kultúru správania sa voči všetkému čo je okolo nás. Snažím sa v tomto svete existovať normálnym ľudským životom. Ponuku byť členom poroty environmentálneho festivalu som preto bral ako prirodzenú záležitosť,“ povedal Marián Slovák. V programe, ktorý bol venovaný deťom a ich Zelenému svetu Marián Slovák peknými slovami podporil Nadáciu Christine Baltzer Parksovej, Američanky, ktorá práve našim, slovenským deťom, zanechala jedno úžasné poslanstvo. „Bol som nadšený, keď som sa dozvedel o manželoch Parksovcov, ochráncoch úzko zviazaných s prírodou, s podmorským svetom, ktorí, ako to už na svete býva, sa pred časom zatúlali na Slovensko. A tu ich niečo prekvapilo a zasiahlo ich srdce. Naše deti, ich talent, ich vzťah k prírode, ich citovosť, láska voš. Slovensko na nich veľmi silne zapôsobilo. Až tak, že pani Parksová, ktorá, bohužiaľ, zomrela, peniaze zo svojej životnej poisťky venovala nadácii pre slovenské deti. Pre rozvoj a podporu ich výtvarného a environmentálneho čítania. Je to veľmi zaujímavý a dojemný príbeh, námet minimálne na dokumentárny film. Počas tohtoročného festivalu som sa zoznámil s pánom Parksom. Je to nielen fešný a

zaujímavý mladý muž, ale aj veľmi citlivý človek. Videl som ako vnímal, ako prežíval celé to dianie počas odovzdávania cien malým výtvarníkom. Proste, zasiahlo ho to naše Slovensko. Cez deti, cez emócie, cez kultúru, ktorá v nás je a my o nej nevieme. A ocenili ju, paradoxne, Američania, o ktorých my niekedy hovoríme, že nie sú kultúrni. Nie je to pravda. Musíme viac poznávať svet a seba a svet zase nás. Kultúry jednotlivých krajín by sa mali navzájom prelínať, ovplyvňovať. V tom dobrom. Potom zistíme, že svet by mohol byť naozaj lepší. A tie deti, to je zázrak! Aj keď tvoria pod pedagogickým vedením, je zrejmé, že je to v nich. Tá fantázia, predstavivosť, ten talent. Takže ak som hovoril o kultúre, hovoril som o nej preto, lebo v našej spoločnosti na toto slovičko, alebo jeho obsah, ako keby sme zabudli. Preto som mal a mám dobrý pocit, že nás objavujú iní ľudia. My sami sa nevieme objaviť. Je to veľká škoda, lebo si myslím, že my sme veľmi talentovaný národ. Na Slovensku žije veľa talentovaných ľudí, tento festival, tie detské kresby sú toho dôkazom. Je síce dobre, že nám to hovoria, že nás na to upozorňujú ľudia „zvonka“, ale je najvyšší čas, aby sme si to hovorili a uvedomovali my sami a predovšetkým my sami aby sme podporovali talentovaných ľudí...“ S Mariánom Slovákovi sa na Envirofilme stretneme aj tento rok. Opäť zasadne do medzinárodnej filmovej poroty. Tentoraz teda už v „repríze“.

(gudz)

Pred 750. rokmi sa osada Bystrica stala kráľovským mestom

Za živa v Banskej Bystrici a po smrti v nebi, zvyklo sa hovoriť o tomto meste už oddávna. Ospieval ho aj známy český spevák Honza Nedvěd, ktorého očarila nádherná príroda v okolí. S vôňou dreva vtlačila perle na Hrone osobité kúzlo. V tomto roku si mesto pripomenie okrúhle trištvrtisícročné jubileum. Dokladuje ho výsadná listina na pergamene, podľa ktorej 18. uhorský kráľ Belo IV. povýšil v roku 1255 osadu Bystrica na slobodné kráľovské mesto. Archívne záznamy vydávajú svedectvo, že takéto privilégia získala ako 5. mesto na území terajšieho Slovenska a dokonca skôr ako Bratislava a Košice. Mestské výsady napríklad znamenali povolenie hľadať a ťažiť zlato, striebro a ďalšie kovy. Mestské privilégia a iné právne stimuly však predovšetkým urýchl'ovali jeho rozvoj. Do mesta prichádzali stavitelia, sochári, maliari a vznikali cechy remeselníkov, ktorých výrobky boli známe v širokom okolí. Boli to napríklad cechy mäsiarov, zámočníkov, kováčov, krajčirov, klobučníkov, povrazníkov, gombikárov, hrebenárov a mnohé ďalšie. V každom prípade sa však sláva Banskej Bystrice odvíjala predovšetkým od baníctva. Prvá písomná správa o baníctve pochádza z tejto oblasti z roku 1255, medené a strieborné rudy sa tu však ťažili už skôr. Baníci a hutníci boli oslobodení od daní, poddanských robôt a vojenských povinností, čo jedine svedčilo o tom, v akej úcte bola v tom čase ich ťažká práca. Dejiny Banskej Bystrice dokonca zaznamenali aj existenciu dobovej nemocnice pre chorých a nevládných baníkov, ktorú mal postaviť jeden z popredných ťažiarov a majiteľov baní Peter Karl. Baníctvo však zasiahlo do života mesta a okolia aj negatívne. Rozsiahlym záberom lesnej pôdy a najmä devastáciou okolitých lesov, najčastejšie holorubným spôsobom. Drevo sa používalo na výstuhu chodieb, stavebné účely a kúrenie v hutách. Archívne materiály hovoria dokonca o tom, že na „výdrevu“ baní sa ročne spracovalo asi 40 tisíc kmeňov. Našťastie už v stredoveku sa pokúsili zmeniť tento vývoj vydaním lesných poriadkov, z ktorých najmä nariadenie Márie Terézie z roku 1769 predzname-

Hlavnému banskobystrickému námestiu v hornej časti dominuje do strany naklonená Hodinová veža. Jej záchrana si vyžiadala betónovú injekciu v základoch a odklonenie dopravy (foto: T. Kopečný)

nalo uplatňovanie zásad moderného lesníctva. Umelé zalesňovanie pritom nie je výdobytkom novej doby, ale ako hovoria historici, najstarší písomný údaj o úmyselnom zalesňovaní prirodzenou cestou siaha do roku 1564.

Posolstvo vytesané z kameňa

Najstarším objektom, ktorý sa v meste zachoval, samozrejme, s početnými prestavbami, je rímskokatolícky farský kostol Nanebovzatia Panny Márie, ktorý ešte v románskom slohu začali stavať v polovici 13. storočia. Kostol je známy aj neskorogotickým oltárom Maj-

stra Pavla z Levoče. Matejov dom je o niečo mladší a pozoruhodný je aj erbami kráľa Mateja. Mestský hradný areál, ktorý dominuje centru, predstavuje súbor architektonických a umeleckých pamiatok so slávnym Barbakanom. Dokončili ho v roku 1512 a kedysi sa doň vstupovalo po padacom moste nad umelou vodnou priekopou. Najväčší zvon na veži má hmotnosť takmer jednu tonu. Cennou pamiatkou je i Hodinová veža z roku 1552, ktorá sa nachádza v hornej časti terajšieho hlavného námestia. Keď sa dnes pozornejšie zahľadíte na jej štíhlu líniu zo spodu námestia, neujde vám, že zvislá hrana jej múru príliš nelicuje s okolitými stavbami. Je to skutočne tak, veža je naklonená. Niektoré pramene hovoria, že je to o 40 centimetrov, iné udávajú až 68 cm. Jedno je však isté, že v minulosti slúžila aj ako väznica a mučiarňa a z jej balkóna sa ešte v 19. storočí ozývali hlásenia mestských strážnikov.

Mesto prežilo niekoľko ničivým požiarov, nepokoje, revolty a ničivé turecké nájazdy. Preslávilo sa jarmokmi, jeden z nich pretrval dodnes. Známy Radvanský jarmok má za sebou už takmer 350 pokračovaní. Niekdajšia Radvaň získala právo na konanie jarmoku už v roku 1655. Niektorí pozorovatelia sú toho názoru, že jarmok v Radvani navštevoval aj Jánošík so svojou družinou. Najskôr bol príležitosťou na tradičnú výmenu tovaru, neskoršie plnil poslanie zásobovacieho trhu poľnohospodárskymi a priemyselnými potrebami. Každoročne tu rozkladali svoje stánky čizmári, súkenníci, hrnčiari, krpčiari, medovníkari, rezbári a iní remeselníci zo širokého okolia. Niekde v hĺbke času sa tu zrodila i ojedinelá tradícia, „počastovanie“ dievok varechami, ktorá pretrvala dodnes. Dedina plná záhrad a zelene však v období budovania reálneho socializmu dosť necitlivo ustúpila mestskej výstavbe a jej podobu možno vidieť už len na starých fotografiách. Tak trochu ju však pripomínajú ešte staré kaštiele, najmä najzachovalejší z nich, Tihányiovský

Mesto sa rozrástlo do šírky a pôvodná kotlina je mu stále tesnejšia

kaštieľ, kde je stála expozícia Stredoslovenského múzea, Príroda stredného Slovenska.

Slávu mesta pod Urpínom šírili mnohí významní dejatelia. Vyberme aspoň niekoľko zvučných mien: Matej Bel, autor významných jazykových, zemepisných a vlastivedných diel tu pôsobil od roku 1708 a jeho meno v súčasnosti nesie tamojšia univerzita. Ešte aj dnes prekvapujú odborníkov priekopnícke činy lesmajstra, niekdajšieho vedúceho komorgrófskeho lesného úradu v Banskej Bystrici Jozefa Dekréta-Matejovie. V meste pôsobili významné osobnosti ako Karol Kuzmány, Gustáv Zechenter Laskomerský, Ján Btto, Štefan Moyses, Jozef Gregor Tajovský, Jozef Murgaš. Z výtvarných umelcov hodno spomenúť Dominika a Skuteckého, ktorý sa tu usadil v roku 1889 a v Banskej Bystrici žil až do smrti. Jeho obraz banskobystrického trhu na námestí dodnes fascinuje nezvyčajnou hrou svetla a tieňov. V meste bývala a tvorila Terézia Vansová, je tu pochovaný Martin Rázus. S hudobným životom sú tu spojené mená popredných osobností, napríklad Mikuláša Moyzesa, Viliama Figaša-Bystrého a Jána Cikkera. Mesto navštívil T. G. Masaryk, dr. E. Beneš, škótsky publicista R. W. Seton Watson, spisovateľ I. Erenburg, M. Benka, K. Plicka, M. Švabinský a ďalšie osobnosti verejného a umeleckého života.

Oázy a skvosty zelenej prírody

Súčasnosť Banskej Bystrice je odrazom búrlivej histórie mesta, ktoré je dnes domovom približne 83-tisíc obyvateľov. Je len prirodzené, že pri takomto počte osídlenia dochádza v jeho priestore k mnohým, niekedy až nežiaducim zmenám, vplývajúcim na všetky zložky prírodného prostredia. Pomerne výrazne boli ľudskou činnosťou zmenené lesné porasty v prstenci obklopujúcom mesto zo všetkých strán. Aj napriek tomu sa tu však zachovali aj zvyšky pôvodných lesov. Sú to napríklad brehové porasty s reliktom lužného lesa v alúviu potoka Bystrica pri Novom Svete. Je to tiež relikť jelšového porastu v prírodnej rezervácii Baranovo, vo východnej časti brehového a topoľového lesa. Na skok od centra sa vypína masív Urpína, ktorý predstavuje najcenejšie a zároveň i najdlhšie využívané priestory lesného parku s hustou sieťou chodníkov. Lesné porasty, ktoré v roku 2000 zaradili medzi lesy osobitného určenia, sú však neustále vystavované silnému tlaku návštevníkov.

V súčasnosti je v Banskej Bystrici 172 hektárov udržavanej zelene a na jedného obyvateľa pripadá 20 metrov štvorcových takýchto udržiavaných plôch. Kvalitu životného prostredia vylepšujú dva parky, pôvodný Mestský park a Park pod Múzeom SNP. Najmä Mestský park, historický komplex založený v roku 1821, je silne poznačený rozvojom dopravy. Jeho pôvodná rozloha približne 10 hektárov sa rozširovaním cestných komunikácií zredukovala zhruba na polovicu a zhoršil sa i zdravotný stav drevín.

Málokteré mestské sídlo sa však môže pochváliť takým množstvom prírodných pozoruhodností ako Banská Bystrica. Jej širšie okolie je doslova pokryté sieťou chránených území so zachovanými prírodnými osobito-

ťami, zmierňujúcimi negatívne vplyvy priemyslu a dopravy. Maloplošné chránené územia reprezentujú národné prírodné rezervácie Príboj-časť a Plavno, tiež prírodné rezervácie Baranovo, Pavelcovo, Stará kopa, Uňadovo a Urpínska lesostep. Za pozornosť stoja aj prírodné útvary Horná roveň, Kráľická tiesňava-časť, Tajovská kopa-časť i chránené areály – Jakub, Malachovské skalky a Podlavické výmole. Okrajovú časť zasahuje do katastra mesta najznámejšie veľkoplošné chránené územie – Národný park Nízke Tatry. To všetko sú vysoko hodnotené oázy zelene s dosahom na rekreáciu a obyvatelia Banskej Bystrice ich v tomto smere často využívajú nielen počas víkendových dní.

Na skok od mesta sa nachádza známa prírodná rezervácia Badínsky prales, ktorý na vyše 30 hektároch reprezentuje všetky vývojové fázy prírodného lesa. Národná prírodná rezervácia Harmanecká tisa, mimochodom európskeho významu, zosobňuje ochranu prirodzeného porastu tisa obyčajného. Ďalej je to dekrétov porast smrekovca nad osadou Rybie pri Starých Horách, Kráľická tiesňava s vodopádom, ale aj chránený strom banskobystrický ľaliovník. Priamo v meste a blízkom okolí je

Do histórie Banskej Bystrice sa nezmazateľne zapísal aj medzinárodný festival ENVIROFILM

však takýchto drevín podstatne viac. Napríklad z miestnej časti Kostiviarska sa možno dostať pod kótu Baranovo k približne 150-ročnej hruske s obvodom kmeňa 2,5 metra. Pozoruhodným exemplárom je aj 300-ročný uňadovský tis alebo prastaré hronsecké lipy pri artikulárnom drevenom kostolíku. Najhrubšia z nich má obvod kmeňa viac ako štyri metre. Korvínova lipa v neďalekej Slovenskej Ľupči však tento údaj ešte prekonáva o viac ako tri metre a nad ostatnými vyniká aj úctyhodným vekom okolo 700 rokov.

Tunel pre rozvodnenú rieku

Osobitné miesto v živote Banskej Bystrice má rieka Hron, ktorá mestom preteká v dĺžke asi 15 kilometrov. Odvtedy, čo na jej brehu vyrástlo toto sídlo, pretieklo korytom veľa vody a nie vždy to bola len pokojná rieka. Niekedy ju otrávil človek a život v nej sa musel z času na čas obnovovať, inokedy zasa sama rieka pohrozila obyvateľom na jej brehu. Približne pred tromi desaťročiami dokonca vraj odvieďla tisícročnú vodu. Jej úzke koryto však nestačilo svojím objemom, voda sa vyliala a narobila značné škody. Bol to však i dôvod porozmysľať o lepšej ochrane pred povodňami. Stalo sa. Banská Bys-

trica sa spolu s Prešovom a Bratislavou dostala do zoznamu slovenských miest najviac ohrozených povodňami. Doteraz realizované investičné opatrenia majú síce svoj význam, problém však neriešia definitívne. Najmä nie za podmienok, ak by Banskú Bystricu ohrozovala povodňová vlna s prietokom podstatne väčším ako 430 kubických metrov vody. Približne toľko sú schopné udržať v koryte hrádze a oporné múriky okolo Hrona. Aby však nič nezostalo na náhodu, odborníci prišli s niekoľkými návrhmi, z ktorých by sa malo vybrať to najlepšie a najschodnejšie riešenie. Zatiaľ sa ním javí výstavba obtokového tunela popod Urpín, ktorý by za normálnych podmienok mohol slúžiť aj ako dopravná komunikácia, odbremeňujúca mimoriadne preťaženú cestu nábrežím. V prípade veľkej vody, ktorá by hrozila vyliatím z koryta rieky, by sa časť toku odvieďla ešte niekde pri Smrečine do tunela, aby potom opäť splynula s pôvodnou riekou kdesi pri radvanskej teplárni. Navrhovaný projekt pritom nevyklučuje ani možnosť výroby elektrickej energie, inštalovaním malých vodných elektrární. Tak trochu v tieni tohto nápadu sa ocitli ďalšie návrhy, ako

napríklad výstavba nádrže, ktorá by akumulovala povodňovú vlnu. Odborníci sa však domnievajú, že by neprinesla stopercentnú ochranu mesta. Okrem toho by si tento projekt vyžiadal aj prekládku ciest a železnice, teda ďalšie navýšenie investícií. V tejto súťaži, zdá sa, neobstojí ani návrh prehĺbenia existujúceho dna rieky. Náklady s tým spojené, vrátane prestavby mostov, by zrejme neboli nižšie, ako v prípade výstavby tunela, ktorý navyše má ešte jednu prednosť, do životného prostredia zasahuje podľa všetkého asi najmenej. Pre akú alternatívu sa rozhodnú vodohospodári, bude záležať i na dostupnosti finančných zdrojov. Výstavba tunela by do zaisťovania nebola lacnou záležitosťou, sú však predpoklady, že pomoc by v tomto smere prišla aj z Európskej únie.

Dnešná Banská Bystrica má však ešte ďalší problém, ktorý bude musieť čo najskôr vyriešiť. Súvisí s narastajúcou premávkou na cestách v meste a rovnako aj s tranzitom smerom na sever Slovenska. Mesto má, prirodzene, záujem, aby sa neocitlo mimo rýchlostných dopravných koridorov, pretože bez dobrého cestného spojenia nie je možný ani očakávaný rozvoj tohto sídla v budúcnosti. Existujú však štúdie, ktoré by to vedeli vyriešiť excelentne. Zatiaľ obyvatelov Banskej Bystrice veľmi neteší, že mesto je v podstate koncovým bodom doterajšej rýchlostnej cesty od Zvolena, ktorá ďalej na sever nemá rovnocenné pokračovanie. Ale čo nie je, môže byť. Predstaviteľom mesta i VÚC sa ako najpriateľnejšia javí štúdia trasy vedenej severným obchvatom mesta smerom na Hladské sedlo a ďalej na Korytnicu a Ružomberok. Išlo by určite o technicky náročnú komunikáciu s množstvom tunelov a, samozrejme, rešpektovať by sa museli aj vyjadrenia odborníkov životného prostredia. Pokiaľ by však vo výbere spomedzi iných variant rozhodovala dĺžka trasy, táto by ako najkratšia zo všetkých mala určite zelenú.

Peter Farárik

Polstoročnica štátnej ochrany prírody

Od uzákonenia štátnej ochrany prírody uplynie v októbri tohto roku 50 rokov, počas ktorých sa sínusoida jej úspechov a neúspechov odrazila v záchrane i zániku viacerých lokalít prírodného dedičstva a v rozšírení i vymiznutí viacerých druhov rastlín a živočíchov. S rozvojom ochrany prírody na Slovensku a jej legislatívou sa spája meno RNDr. Jozefa Klinda, terajšieho generálneho riaditeľa sekcie environmentálnych koncepcií a práva Ministerstva životného prostredia SR, ktorému sme položili niekoľko otázok.

• **Viacerí starší ochrancovia prírody v minulosti často uvádzali, že Slovensko bolo prvou krajinou, ktorá uzákonila ochranu prírody. Skutočne sme pred päťdesiatimi rokmi predstihli všetky štáty? A čo viedlo Slovensko k takému kroku?**

Musím vás sklamať. Ak nerátame zákony o ochrane prírodných pamiatok (napríklad vo Švédsku z roku 1909), aj tak sa asi nemôžeme zaradiť ani do prvej päťdesiatky. Zákony o ochrane prírody už pred 30 - 35 rokmi pred nami prijali viaceré švajčiarske kantóny, škandinávské štáty, krajiny v Rakúsku a Nemecku. Dokonca z roku 1935 pochádzal prvý ríšsky zákon o ochrane prírody (*Reichsnaturschutzgesetz*). V Poľsku prijali prvý zákon o ochrane prírody v roku 1934 a v Grécku roku 1937. Predstihli nás v podstate aj vo Francúzsku, USA, Japonsku a Rusku. Skutočnosťou je, že sme získali prvenstvo v rámci Česko-Slovenska, lebo do slovenčiny preložený český návrh zákona o štátnej ochrane prírody sa významnému ochrancovi prírody a legislatórovi Imrichovi Majerskému podarilo presadiť na rokovaní Slovenskej národnej rady ešte v októbri 1955 (v Česku do Národného zhromaždenia až v auguste 1956). Napriek tomu, že išlo o pôvodný český návrh, z ktorého kvôli príprave zákona o územnom plánovaní (vtedy ešte bez spojenia so stavebným poriadkom) bola roku 1948 vypustená celá časť o všeobecnej územnej ochrane a starostlivosti o krajinu, považujem tento akt za najvýznamnejší pre ďalší vývoj ochrany prírody na Slovensku. Zároveň by sme mali prejavíť úctu schopnosti a entuziazmu I. Majerského, ktorý bol spoluzakladateľom a prvým predsedom Slovenského zväzu ochrancov prírody v roku 1969. Škoda, že sa nedožil jeho novely.

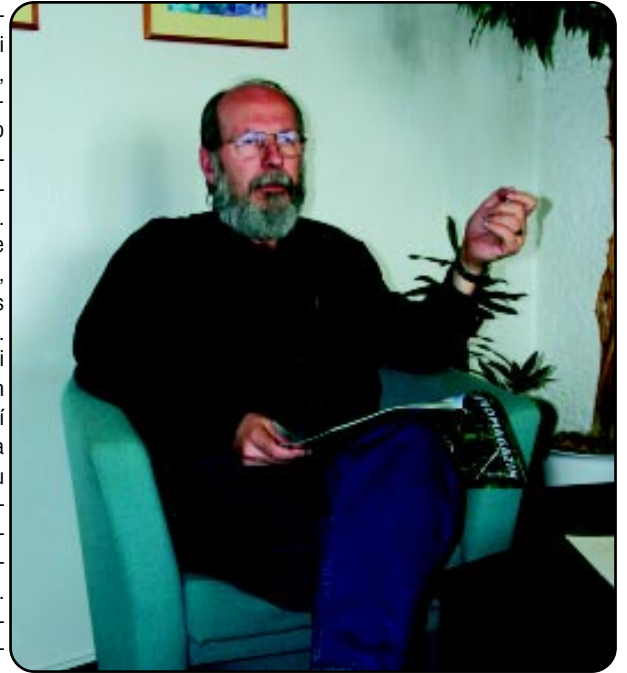
• **Ochrana prírody však existovala na Slovensku ešte pred jej uzákonením?**

V podobe ochrany prírodných pamiatok v rámci pamiatkového uhorského zákonného článku 39/1881 (na Slovensku platil až do roku 1958) a lesného uhorského

zákonného článku 31/1879 (na Slovensku platil až do roku 1960) sa vytvorili základy pre uzákonenie ochrany prírody, najmä zásluhou nestora uhorskej/maďarskej ochrany prírody Karola Kaána. Jeho zásluhou začala I. etapa budovania sústavy chránených území na Slovensku, najmä v okolí Banskej Bystrice, kde pôsobil. Vtedy boli vyhlásené prírodné rezervácie Ponická dúbava, Priboj, Szabóova skala, Dobročský prales, Baďinský prales a Prales Stužica Jasan pod Rawkou. II. etapu v rokoch 1919 - 1945 ovplyvnili vtedajší gestori za ochranu prírodných pamiatok - Ministerstvo školství a národní osvěty v Prahe a Vládný komisariát na ochranu pamiatok na Slovensku v Bratislave, ktorý od Uhorskej pamiatkovej komisie prevzal v roku 1919 kompetencie aj v „*ochrane prírodných pamiatok a ochrane svojrázu kraja a domoviny*“. V tomto období uznali niekoľko čiastočných rezervácií ako napríklad Demänovská dolina, Svätôjanská dolina, Kašivárova, Zborovský hradný vrch, Pálenica pri Zuberici (Kotlový žľab), Slanecký hradný vrch, Dranec, Jasovské jaskyne. Všeobecne záväznou vyhláškou (z roku 1932) však bola vyhlásená len Slovenská prírodná rezervácia v Pieninách. V ostatných prípadoch generálny konzervátor ochrany prírody pri MŠANO v Prahe Rudolf Maxinovič, postupoval podľa záberového zákona a prídelového zákona.

• **Nespomenuli ste zatiaľ uzákonenú ochranu nášho najväčšieho prírodného kletu - Tatier...**

Snahu o ochranu Tatier prejavili, okrem niektorých Kežmarčanov, Popradčanov a Liptákov (napríklad ochranou Kvetnice), najmä poľskí ochrancovia prírody, ktorí iniciovali pod vedením Walery Goetela spoločnú konferenciu v Zakopanem a nadvázne Krakovskú rezolúciu z roku 1925 na vznik tatranských národných parkov (pred Vianocami si pripomenieme 80. výročie tejto iniciatívy a zároveň „Rok po kalamite“). Cesta k uzákoneniu prvého národného parku na Slovensku v roku 1948 však od tohto roku bola viac než trnitá a trvala 23 rokov (v tomto smere sme predstihli aj zriaďovateľov Yellowstone národného parku v USA). Zaradila nás tak až na 49. miesto v poradí štátov, ktoré začali vyhlasovať národné parky a na 65. miesto v začiatku budovania sústavy takýchto chránených území (niektoré štáty nepoužívajú názov kategórie národný park). Faktom však ostáva, že prvým zákonom zameraným na ochranu prírody na Slovensku, aj keď len s lokálnym vymedzením na región Vysokých Tatier a Belianskych Tatier, bol zákon SNR č. 11/1949 Zb. SNR o Tatranskom národnom parku. Kratšie bolo už obdobie od ideového zámeru na jeho rozšírenie o Západné Tatry, ktorý sme vypracovali v roku 1981 spolu s Milanom Pacanovským, po vyhlásenie Západných Tatier za súčasť TANAP-u v roku 1987. No dnes s odstupom času sa mi zdá, že aj 6 rokov bola dlhá doba. Žiaľ, o čo pomalšie sa realizujú zámery ochrany prírody, resp. ochrancov prírody, o to rýchlejšie sa realizujú zásahy do prírody spôsobujúce často nezvratnú škazu jej krás, hodnôt a zvyškov prirodzených ekosystémov.

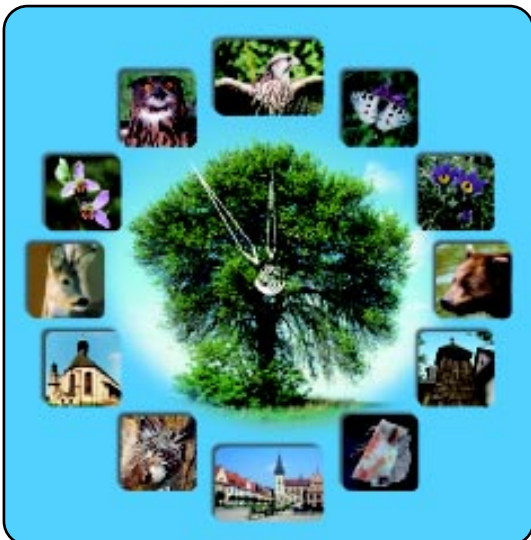

RNDr. Jozef Klinda spomína na kľúčové udalosti v procese uzákonenia štátnej ochrany prírody na Slovensku (foto: Michal Jurkovec)

Malo by to fungovať opačne a bez zákopových alebo iných vojen, bez agresie a osočovania, bez urážok a urazenej pýchy; na základe argumentov, tak ako v roku 1955, keď SNR prijala zákon SNR č. 1/1955 Zb. SNR o štátnej ochrane prírody (škoda, že mier trval tak krátko).

• **V čom vidíte nedostatky tohto prvého zákona o štátnej ochrane prírody?**

Hlavným nedostatkom neboli zákon, ale jeho dlhodobé nezavedenie do praxe a nevytvorenie základných inštitucionálnych, ekonomických a právnych podmienok pre jeho uplatňovanie. Štátna správa ochrany prírody sa nevykonávala a už od začiatku viacerí poukazyvali na to, že zákon je zlý. V čom a ako by mal vyzerať dobrý zákon však nevedeli. Neexistovali inšpektori ochrany prírody a rozpadla sa aj sieť starých konzervátorov ochrany prírody. Na národných výboroch ako orgánoch štátnej správy ochrany prírody sa nevytvorili ani len referáty ochrany prírody (iných referátov, oddelení a odborov bolo neúrekom). V zmysle zákona prvé chránené prírodné výtvory a chránené prírodné pamiatky na Slovensku vyhlásili ONV až v roku 1964 (v Rimavskej Sobote a Lučenci). Dokonca pri rôznych rokovaniach k stretom záujmov niektorí funkcionári KNV a ONV osočovali ochrancov prírody a často som ich musel upozorňovať, že v zmysle zákona sú nimi práve oni aj s priamou osobnou zodpovednosťou. Po právnom poučení sa veľmi čudovali. Často si zamieňali orgán štátnej správy s odbornou organizáciou ochrany prírody. Návrh na prvú samostatnú organizáciu štátnej ochrany prírody som pritom musel štrnásťkrát prepracovať a podarilo sa ho presadiť až v roku 1981. Systém ochrany prírody, vrátane správ NP a CHKO a iných zariadení, sme začali budovať až od polovice sedemdesiatych rokov minulého storočia. Museli sme odstrániť chyby v kategorizácii a nesprávnom vymedzení a právnom stave celej vtedajšej sústavy chránených území (dokonca niektoré chránené územia sme nevedeli lokalizovať, u iných predmet ochrany

zanikol alebo sa nenašiel ich vyhlásovací predpis). Tak vznikli aj Národné parky Slovenský raj a Malá Fatra. Vyprojektované Národné parky Muránska planina a Poloniny museli počkať na vyhlásenie až do roku 1997; Veľká Fatra a Slovenský kras až na ministrovanie Laca Miklósa. Po roku 1973 začala vznikáť sústava CHKO. Nepochopenie uzákonenej podstaty a stupňa ochrany tejto kategórie chráneného územia viedlo k názorovým nezhodám aj v radoch zamestnancov ochrany prírody. Nepísane a nezmyselne sa rozdelili na krajinárov a nekrajinárov, na vedátorov a nevedátorov, čomu dodnes nerozumiem. Priznám sa, že také CHKO ako Štiavnické vrchy a Ponitrie som musel presadzovať dosť direktívne aj vo vlastných radoch. CHKO Cerová vrchovina mi pomáhal presadiť akademik Emil Mazúr. Ťažkosti boli aj so Strážovskými vrchmi, Záhorím a Bielymi Karpami, ktoré nedopatrením právnikov mali o 20 000 ha viac než bolo dohodnuté (neskoršie som zabezpečil odstránenie tejto nekorektnosti). Keď som sa v roku 1976 zapojil do legislatívy Národného parku Nízke Tatry, legislatívny proces jeho vyhlásenia trval už 8 - 10 rokov a od prvého návrhu prof. Bayera z VŠZ v Brne z roku 1921 alebo návrhu Dušana Kubínyho z roku 1963 uplynulo ešte viac rokov. A to som netušil, že potrvá ďalšie 2 roky do júna 1978. Tie 2 roky školy legislatívy však stáli za to a viedli od noviel prvého zákona k úplne novému zákonu o ochrane prírody a krajiny (1994); zároveň k snahe eliminovať žabomyšie vojny a vytvoriť korektné vzťahy, najmä s lesníkmi, ktorí sa nepozerajú na les ako drevnú hmotu naloženú na nákladiaku nasmerovanému niekde na západ. Dobrých lesníkov som si stále vážil viac ako zlých alebo zbytočne ješitných (stále nepochopených) ochrancov prírody vo vlastnom cechu. Mnoho dobrých lesníkov bolo a je v ňom aj teraz. Myslím si, že nezáleží v ktorom rezorte pracujú, ale od ich prístupu k veci. K pochopeniu ekologických podmienok života (aj stromov v lese) a environmentalizmu. Prítom musíme rešpektovať aj

existenciu „duševných drevorubačov, maloroľníkov a drobnochovateľov“, no proti nim by mala vytvoriť bariéru „osvietenosť“ a účinnosť zákonov. Boh ochraňuje ľudí a prírodu v štáte, kde prevzmu moc a upravia si zákony na svoju podobu.

• **Spomínali ste novelizáciu zákona o štátnej ochrane prírody. Išlo o jeho vylepšenie alebo o zmäčenie jeho ustanovení v neprospech ochrany prírody?**

Všetky snahy viedli k jeho vylepšeniu a k tomu, aby „dostal zuby“. Už roku 1958 bol doplnený o vznik organizácie, ktorou sa stal Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody (SÚPSOP) s ochranou prírody na chvoste až do roku 1981, keď vzniklo Ústredie štátnej ochrany prírody (ÚŠOP) ako komplexná samostatná príspevková organizácia. V roku 1977 sa do zákona doplnila ochrana stromov rastúcich mimo lesa. Tie „zuby“ mu narástli až po päťročnom legislatívnom procese zákonom SNR č. 72/1986 Zb., ktorým boli do neho včlenené sankčné ustanovenia. Bolo to v čase, keď sa začala budovať organizačná štruktúra ochrany prírody a sieť profesionálnych inšpektorov ochrany prírody, z ktorých sa viacerí stali šéfmami na úradoch životného prostredia.

• **Kedy sa pristúpilo k úplnej novelizácii zákona?**

O úplnej novele zákona sa začalo uvažovať už v roku 1964. Následne sa vypracovali až do roku 1991 dosť neefektívne rôzne tézy a zásady nového zákona o štátnej ochrane prírody. V rokoch 1989 - 1990 som napísal už paragrafovaný návrh úplne nového zákona, ktorý sa v roku 1991 stal základným podkladom pre zmysluplné diskusie a ďalšiu legislatívu. Po jeho dopracovaní v spolupráci s L. Miklósom roku 1992 uzel svetlo sveta definitívny návrh zákona o ochrane prírody a krajiny už s ÚSES-om a piatimi stupňami ochrany, ktorý po úpravách a boji v ťažkom legislatívnom procese 23. augusta 1994 schválila NR SR ako zákon č. 287/1994 Z. z. (na jej mimoriadnej schôdzi ako mimoriadny bod programu). Návrh od svojho prvého nedokonalého znenia tak prežil

6 ministrov, zhodnotil stovky vysvetlených a zamietnutých pripomienok alebo premietnutých do zmien a doplnkov, a obsiahol účinnú pomoc a intelekt postupne štyroch právnikov (z toho troch právničiek); v koncovke „zelených“ poslancov, najmä spoločnej správodajkyne výborov NR SR Gabiky Kaliskej. Všetkým, ktorí priložili ruku k dielu, patrí vďaka, ktorú tlmočím aj za tie „nemé tváre“ a budúce generácie (nielen ochrancov prírody).

• **Platnosť tohto zákona však bola dosť krátka. Čo zapríčinilo jeho ďalšiu novelu?**

Trvala celkovo 8 rokov až do prijatia zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny, ktorý nezmenil filozofiu a stavbu predchádzajúceho zákona. Vylepšil však jeho ustanovenia neosvedčenou praxou, vniesol do neho niektoré nové pohľady a zosúladiť ho s environmentálnym právom EÚ. V podstate malo ísť len o väčšiu novelu zákona č. 287/1994 Z. z., ktorú Legislatívna rada vlády SR neprijala s odporúčaním, aby sme vypracovali návrh úplne nového zákona. Za značné pracovné vypätie a úsilie sa chcem poďakovať vecnej gestorky a mojej dlhoročnej spolupracovníčke Anke Juskovej a mladým zaničeným právnikom – Ivánke Urbanovej-Luptáčkovej a Palovi Takáčovi. Možno do staroby budú spomínať na legislatívu dní a nocí a následne „nervy“. Patrí im náš obdiv, veď urobili pre ochranu prírody viac než ktokoľvek iný. Na ich prácu už dnes nadväzujú stovky ďalších nielen ochrancov prírody. A zákonu zaželajme čo najúčinnjšie uplatnenie v prírode a krajine Slovenska ako súčasť európskeho environmentu a, samozrejme, dlhý vek. Dlhovekosť zákonov totiž svedčí o ich opodstatnenosti a o prezieravosti ich tvorcov. Verím, že stále orientovaných na pozdvíhnutie ľudského ducha a kultúry. Uzákonneenie ochrany prírody a krajiny, či už v roku 1955 alebo v rokoch 1994 a 2002, jednoznačne možno označiť za kultúrny počín, ktorého dosah dnes pri rastúcich pozíciách utilitarizmu, militarizmu a primitívneho hedonizmu ešte asi nevieme doceniť.

Za rozhovor poďakovala Alena Kostúriková

Anketa Envirofilmu 2005

Družina: Slovenská ľudová hudba je nádherná

Hudobná skupina Družina úspešne prezentuje štýl ethno-beat nielen doma, ale aj v zahraničí. V prestížnom rebríčku World Music Charts Europe sa v marci tohto roku CD skupiny Družina v konkurencii 165 nominovaných CD z celého sveta umiestnilo na skvelom 11. mieste, čo sa doteraz nepodarilo žiadnej slovenskej skupine. Družina má „centrálu“ v Banskej Bystrici, jej členovia však pochádzajú z rôznych kútov Slovenska. Banskobystričana, basgitaristu Aty Béreša sme poprosili, aby nám skupinu predstavil.

Odkiaľ teda pochádzajú členovia Družiny?

Z celého Slovenska, od západu až po východ. Práve preto sa snažíme do nášho repertoáru dostať pesničky zo všetkých slovenských regiónov z celého Slovenska. Ale konkrétne, speváčka Danká pochádza z Kalinky, speváčka Miľa zo Strelníkov – bývalej Šajby, bubeník Boris z Bratislavy, gitarista Matvej z Martina, huslista Miro z Víťaza, huslista Mišo z Košíc, fujarista a pišťalkar Janko z Očovej... no a ja z Banskej Bystrice. Samozrejme, že väčšina z nich už nebýva vo svojom rodisku, vektor ich odviaľ za školou a prácou do iných kútov Slovenska.

Družina hrá rockovo upravené slovenské ľudové piesne...

K tomu rockovo upravené by som poznamenal, že toho rocku tam nie je až tak veľa, my sme si náš štýl nazvali ethno-beat. Je to taká fúzia slovenského folklóru s rockom, popom a jazzom. Na našej platni je ortodoxný folklór, ale aj experimentálne poňatie hudby ako takej. Pre lepšie

priblíženie nášho štýlu môžem povedať, že nás poslucháči často porovnávajú s Čechomorom, aj keď' my toto porovnanie neradi počujeme, keďže sme si vytvorili vlastný štýl. Snažíme sa obsiahnuť všetky regióny od Záhoria cez Horehron, Gemer až po východ. Pestrosť slovenského folklóru je taká veľká, že z každého regiónu sa dá čerpať ešte aj sto rokov.

Ktorý región je vám najbližší?

V skupine Družina sa stretli rockeri, jazzmani, klasicky vyštudovaní muzikanti, aj folkloristi.

Každý z nás od malička vnímal hudbu z regiónu, v ktorom vyrastal, preto si myslím, že každému je blízky ten jeho región. Sám za seba môžem povedať, že sa mi páči folklór a ľudová hudba zo všetkých regiónov Slovenska. Prečo? Lebo je všade nádherná.

Slovenské ľudové piesne sú späté so slovenskou prírodou... Aký vzťah má k prírode Družina a vy osobne?

Všetci členovia, a to môžem prehlásiť úplne zodpovedne, sú veľkými milovníkmi prírody. Ono to vychádza aj z toho, kde vyrastali. Ja som vyrastal v Banskej Bystrici, teda v lone

Nízkyh Tatier. Celé detstvo ma rodičia vodili do prírody, vtedy som sa stal vášnivým zberateľom húb a liečivých bylín. Ostatní členovia tak isto radi zájdu do lesa, či už na prechádzku, alebo na zber lesných plodov. Máme veľké šťastie, že bývame na Slovensku, kde je príroda naozaj nádherná a zatiaľ ešte nie tak zdevastovaná ako v iných štátoch Európy. Na našich častých koncertných cestách si to všimame.

(gudz)

Bojnická ZOO oslavuje alebo za všetko môže diviak Mišo

Prvého januára tohto roku uplynulo 50 rokov odvtedy, ako bola ustanovená ako samostatná organizácia Zoologická záhrada Bojnice. Prvého apríla zas 50 rokov odvtedy, ako bola ZOO otvorená verejnosti. Zdôrazniť skutočnosť, že išlo o ustanovenie ZOO ako samostatnej inštitúcie je dôležité preto, že tým naznačujeme, že tu už pred týmto dátumom niečo podobné bolo, ale nie samostatné. A naozaj je to tak. Ale poďme po poriadku.

Na začiatku existencie Zoologickej záhrady Bojnice bolo Krajské nitrianske múzeum v Bojniciach (KNM) a jeho aktívny riaditeľ profesor Florián Hodál. Táto inštitúcia už v rokoch 1951 - 1952 zamerala svoju pozornosť na to, aby sa v hradnej priekope a v blízkosti hradnej brány začali chovať niektoré druhy našej fauny. Aj oni sa dali inšpirovať skutočnosťou, že už v roku 1943 sa v hradnej priekope okolo zámku objavil diviak Mišo, ktorého daroval vtedajšiemu vedeniu lesného hospodárstva v Bojniciach lesník z Klačna. Neskôr k nemu pribudla srnčia zver a nakoniec jeleň Paľo.

No a Krajské nitrianske múzeum sa rozhodlo, že súčasťou jeho prírodovednej časti budú aj spomenuté živé zvieratá. Počet zvierat sa rozrastal tak, že vo februári 1954 už múzeum chovalo 9 kusov daniely zveri, 6 kusov jeleňov, 3 kusy jeleňa Dybowského, 5 kusov srnčej zveri, 5 kusov starých diviakov, 4 mladé diviaky, 1 mladého vlka, 1 orla kriklavého, 1 výra, 1 kaňu, 1 lišku, 1 jazveca. Už v tom čase malo záujem o ďalšie zvieratá. A tak sa iniciatíva pracovníkov Krajského nitrianskeho múzea v Bojniciach premenila na realitu. Dňa 28. decembra 1954 Rada Krajského národného výboru v Nitre svojím uznesením č. 215/1954 - R rozhodla oddeliť živé oddelenie KNM v Bojniciach a zriadiť samostatnú Zoologickú záhradu Nitrianskeho kraja v Bojniciach ako samostatnú organizáciu. Áno, také bolo prvé pomenovanie tejto inštitúcie. V novembri 1955 na zasadnutí poradného zboru ZOO sa rozhodlo, že názov

Ošetrovatel'ka Olga Klincová pracuje v ZOO Bojnice už 34 rokov. Na fotografii (vľavo) je so svojou kolegynou Stelou Achimskou pri krste levičáta

bude Zoologická záhrada v Bojniciach. Aby bolo jasné, že záhrada nebude chovať iba zvieratá z tohto kraja.

Medzi prvými inštitúciami, ktoré sa podieľali na rozširovaní chovaných druhov, nájdeme aj Závodný klub ROH Filákov. Jeho prírodovedný odbor mal zriadený Živý kútik - zoologickú záhradu, ako ho oni označovali, ktorý mnohí považovali za predchodcu ZOO Bojnice. Z ponuky na kúpu päť mladých a dvoch starých vlkov zo zookútika vo Filákovke odkúpila jedného vlka - samca, pretože

ho potrebovali na dopárenie k svojej samici.

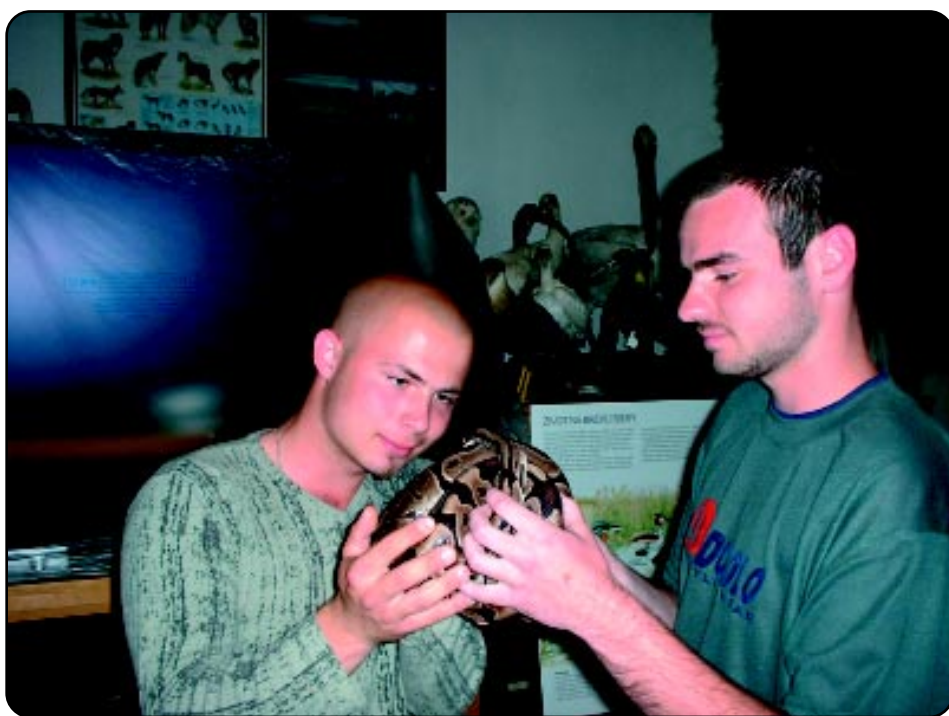
Dvadsaťeho januára 1955 bol v denníku Práca oznam o vypísanom súbehu na vedúceho Krajskej zoologickej záhrady v Bojniciach. Prihlásili sa traja záujemcovia. Vedúcim sa stal Ing. Gustáv Cmarko, ktorý si ďalšieho účastníka výberového konania, profesora Jána Kalužu, vybral za zootechnika.

Profesor Ján Kaluža si spomienku pri tomto jubileu zaslúži aj preto, že okrem zoologických činností sa ujal propagačnej a vzdelávacej činnosti. Ešte i dnes nachádzame v archívoch množstvo článkov, odborných staťí, fotografií, ktorých bol autorom, a v knižniciach sa stretávame ešte s jeho mnohými knihami. A aby informácia o ňom bola úplnejšia, treba povedať, že bol spoluzakladateľom a neskôr riaditeľom Zoologickej záhrady v Bratislave.

K 14. máju 1955 v Zoologickej záhrade Nitrianskeho kraja pracovalo spolu 7 zamestnancov. A tí to začínali. Nebolo to vôbec jednoduché. Bola to prvá zoologická záhrada na Slovensku. Aj keď tu boli skúsenosti z existencie 10 zoologických záhrad v Čechách, predsa len išlo o špecifické problémy, ktoré musela nová záhrada riešiť. Ani Bojníčania neboli v názoroch na záhradu jednotní. Pripomienky mali k tomu, že dravce budú v blízkosti obce, že by sa mohli znečistiť zdroje vody pitnej i termálnej, ktoré vedú pod záhradou do kúpeľov, a riešiť bolo treba aj mnoho ďalších problémov reálneho života. Jednoducho, nemali to tí, čo začínali, ľahké. Aby si Bojníčania naklonili, vedenie záhrady rozhodlo o bezplatnom vstupe Bojníčianov do ZOO.

Záhradu bolo treba budovať, rozvíjať, rozširovať počet chovaných druhov, budovať nové priestory, pripravovať na túto špecifickú prácu pracovníkov, vytvárať vhodné podmienky pre zvieratá, pracovníkov i pre návštevníkov.

Dnes, pri spätnom pohľade, sa viac spomína na tie príjemnejšie udalosti. Aj keď v ich pozadí bola taká oby-

Zooškola býva najčastejšie miestom prvého kontaktu so živým hadom

čajná ľudská drina nadšencov. Stačí iba letmo prejsť niektorými momentmi z tejto päťdesiatročnej histórie a spomínať.

V roku 1954 sa začalo s budovaním provizórnych ubikácií a voliér, vybuďoval sa vodovod úžitkovej vody pre napájanie zvierat, v roku 1955 bola podpísaná zmluva medzi ZOO a Štátnym majetkom Prievidza o dodávke zeleniny do ZOO. V júli 1955 chovala záhrada už 30 kusov dravej zveri. Vo svojom prvom roku dosiahla návštevnosť 45 000. V roku 1956 boli ukončené rozostavané kliecky pre exotické vtáctvo, vyhotovila sa železobetónová ohrada pre diviaky, 2 série klieckov a 12 ubikácií pre vtáky. V roku 1957 bol pri ZOO zriadený prvý krúžok chovateľov exotického vtáctva. V roku 1962 sa podaril prvý umelý odchov rysa ostrovida v strednej Európe, v roku 1972 sa podarilo ZOO Bojnice ako prvej v Európe a tretej na svete rozmnožiť anakundu paraguajskú v zajatí. V roku 1974 bolo dané do užívania detské ihrisko a otvorený bol pavilón opíc, v roku 1979 zas zoolškola ako prvá v bývalom Československu. Otvorený bol tiež pavilón exotického vtáctva a dokončená odchovňa vodnej hydiny. V roku 1982 sa začala výstavba pavilónu slonov, dokončený a odovzdaný bol v roku 1984 po príchode Maji a Guli na Slovensko. V roku 1996 sa začalo s rekonštrukciou pavilónu opíc. Dokončený bol v roku 2002. V roku 1999 ako štvrtým v

Návštevníci ZOO sa môžu dozvedieť aj veľa zaujímavostí aj o neživej prírode

okolo 1 700 jedincov zvierat. Ročne ZOO privíta viac ako 300 000 návštevníkov, čo je toľko ako počet návštev ostatných troch ZOO spolu. ZOO ročne pripraví okolo 260 podujatí pre verejnosť a zúčastní sa ich okolo 18 000 účastníkov. ZOO ponúka samostatné projekty pre nevidiacich, nepočujúcich, imobilných návštevníkov záhrady. Ďalší program je pre osobitné skupiny detí. Za zmienku stojí i vydávanie vlastného ZOOčasopisu.

Rozloha záhrady je takmer 41 hektárov, výstavná plocha je 20 hektárov, dĺžka chodníkov okolo 3,5 km, priemerná doba prehliadky je 2,5 hodiny. V tomto roku predpokladá záhrada privítať svojho 19-miliónového návštevníka.

A to ešte nie je zďaleka všetko, čo by sa o záhrade k tomuto jubileu patrilo povedať. Napríklad pripomeňme skutočnosť, že ako jediná štátna ZOO na Slovensku má povinnosť v starostlivosti o zhabané a zaistené živočí-

chy, ktoré sú tu umiestnené v záchytnom centre. Nemožno opomenúť starostlivosť záhrady o hendikepované živočíchy a prípadne o ich návrat do voľnej prírody. A skutočne to ešte nie je všetko. Je tu ešte účasť záhrady v 23 európskych chovných programoch, participácia na 10 aktuálnych zoznamoch regionálnych kníh, v 17 európskych plemenných knihách. Je tu spolupráca ZOO s orgánmi CITES, ŠOP SR, MŽP SR a ďalšími spoločnosťami a inštitúciami. Aj toto všetko sa skrýva za tými 50 rokmi a za každodennou drobnou prácou, ktorou záhrada žije. Budeme radi, ak záhrade zostanú verní jej návštevníci a budú sa sem radi vracaať. Okrem iného aj tým si záhrada i naďalej bude plniť sv oje poslanie.

Mgr. Ivan Kmeť
ZOO Bojnice

Foto: autor a archív ZOO Bojnice

Ošetrovať si so svojím zverencom vytvoril pekný priateľský vzťah

Európe sa v ZOO podaril odchov zobákorožca Blythovho a v roku 2003 bolo dané do užívania Záchytné centrum pre zhabané a zaistené živočíchy. V jubilejnom roku 2005 zas bola sprístupnená detská ZOO v hodnote 7 miliónov korún.

Je toho veľa? Ale to je len časť tejto 50-ročnej histórie. Mnohé aj z uvedených stavieb boli postavené v akcii „Z“. Že už dnešní mladí nevedia, čo to je? To je škoda. Lebo v takýchto stavbách sú mozole a pot aj pracovníkov ZOO, obyvateľov Bojníc i ďalších zariadení.

Ale prejdime k súčasnosti. ZOO Bojnice je od roku 1994 členom Európskej asociácie zoológických záhrad a akvárií (EAZA) a od roku 2003 členom prestížnej Svetovej asociácie zoológických záhrad a akvárií (WAZA). Iba na vysvetlenie. Dnes je vo svete okolo 1 200 zoológických záhrad a v tejto svetovej organizácii je z nich okolo 200.

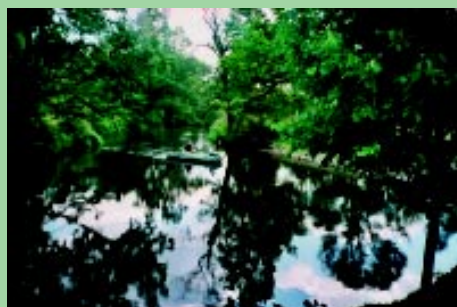
Záhrada návštevníkom ponúka skoro 300 druhov a

Súťažný film Envirofilmu 2005

Pamäť vody alebo odkaz Jakuba Krčína (ČR)

réžia: Martin Skyba, kamera: Josef Nekvasil, Jasoň Šilhan

Raz darmo, ku krajine, ktorá ešte pred pár rokmi patrila k spoločnému priestoru Československa, máme tak trochu iný vzťah. Južné Čechy sú stále pre mnohých synonymom pokojnej krásy, ale aj nepreberného množstva architektonických pamiatok a juhočeský rybník, to je pojem sám o sebe. Dokument pravidelného návštevníka Envirofilmu Martina Skybu je kombináciou netušene krásnych pohľadov na juhočeskú sústavu rybníkov, či už zo zeme alebo zo vzduchu, ale zároveň zdrojom zaujímavých informácií o ich histórii. Film však nie je iba jednoduchým vyratúvaním historických dát zo života tvorcov tejto jedinečnej sústavy – Štěpánka Netolického a Jakuba Krčína z Jelčan, ale zároveň upozorňuje na súčasné hodnoty tohto systému, ktoré sa zreteľne prejavili pri katastrofálnych povodniach v roku 2002. Pôvabná filmová prechádzka, ktorá poučuje, odhaluje súvislosti, ale aj pozýva k návšteve, je ešte atraktívnejšia, ak si uvedomíme, že sústava rybníkov okolo Třebone ašpiruje na zápis do Zoznamu svetového prírodného dedičstva.

ZUŠ Fil'akovo: Krása, príroda a výtvarné umenie nemôžu bez seba existovať...

V súvislosti s návštevou Základnej umeleckej školy vo Fil'akove schádzajú mi v úvode na um rôzne myšlienky. Majú všetky farby sveta. Rovnako pestrofarebné sú moje pocity. Hovorí sa, že všetko, čo sa dá napísať, dá sa aj namaľovať. A malo by to platiť aj naopak. Všetko namaľované možno vyjadriť slovami. Nuž áno... nie je však jednoduché slovami opísať tú presilu pozitívnych emócií znásobenú farbami, prítomnosťou detí a ich pedagógov, slnečnými lúčmi avizujúcimi jar a v neposlednom rade tiež vplyvom samotného objektu na Koháryho námestí, kde škola sídli už takmer štyridsať rokov. V starých múroch, spolu so školou, sídli aj duch doby. V záplave tónov (hudobný odbor), farieb (výtvarný odbor) a slov (literárno-dramatický odbor) sa nesporne cíti viac ako dobre. Čo sa však veku týka, v roku 2003 fil'akovská ZUŠ-ka (predtým závodná umelecká škola a ľudová škola umenia) oslávila okrúhle jubileum, 50 rokov od založenia. Číže polstoročie svojej existencie. Ďalšie, možno tak trochu nenápadné, určite však povšimnutiahodné jubileum, oslávi aj počas tohtoročného Envirofilmu a jeho už desaťročného Zeleného sveta. Malí aj väčší fil'akovskí výtvarníci sa Zeleného sveta, dnes už medzinárodnej súťaže detskej výtvarnej tvorivosti, zúčastňujú pravidelne každý rok. A keď vravíme fil'akovskí, myslíme tým zároveň aj žiakov Základnej školy na Farskej lúke. Existuje niečo (aj niekto) čo tieto dve školy spája. Talentovaní mladí výtvarníci, ich fantázia, chuť kresliť, tvoria a pedagógovia, ktorí ich talent podporujú, rozvíjajú a snažia sa „ukazovať svetú“. Aj prostredníctvom Zeleného sveta. A my sme boli pri tom, keď sa práce nádejných fil'akovských výtvarníkov „balili“ na cestu do centra festivalu Envirofilm 2005, do Banskej Bystrice. Bolo to napoludnie a posledný zime prináležiaci štvrtok bol presvieteny slnečnými lúčmi, ktoré výtvarnej triede dodávali nádych jari a obohacovali ju o dimenziu prirodzeného svetla.

Učiteľka Jana Bialová pokojne očakáva príchod svojich žiakov. Zvonec v tejto škole nezvoní a keby to bolo na nej, ani triedna kniha by nemusela byť. Deti prichádzajú postupne – nie všetci sú z Fil'akova, dochádzajú aj z okolitých

dedín, no a hneď si z police vyberajú svoje výkresy, farby a farbičky, sadajú za stoly a maľujú. Bez slov, iba tak, mlčky. Sústredene, s pohľadom upretým na výkres, s gestami ako napríklad prižmúrené oko, či pohľad do neznáma... akoby okolo nich nič iné ani neexistovalo. Ako detí pribúda, tak sa ich mladá učiteľka, usmieva a útle, no vôbec nie prehľadnuteľná, medzi nimi stráca. V tom zmysle, že sa stáva jednou z nich. Chvilu stojí pri jednom, potom zas pri druhom, no a chvíľu aj pri nás.

Jana Bialová pochádza z Martina. Vyštudovala reštaurovanie na Strednej škole umeleckého priemyslu v Kremnici a katedru grafiky na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave. Jej tvorba je poznačená (pozitívne) fantáziou a citom. Sú to dva elementy, ktoré vkladá do svojich obrazov a snaží sa ich preniesť aj do myslenia detí. V Základnej umeleckej škole vo Fil'akove pôsobí tretí rok. „Keď som sem prišla z Banskej Bystrice, najviac ma šokovalo, že sa tu hovorí maďarsky. Ja po maďarsky neviem ani slovo. Deti sa mi smejú a vravia, že som prišla z východu. Ale už som si zvykla a niekedy im aj rozumiem. Mám tu však aj svojich „tlmočníkov“, detí, ktoré vedia aj po maďarsky aj po slovensky. Vždy sa dohodneme a rozumieme si,“ hovorí s úsmevom.

Školu navštevuje 345 žiakov, z toho je 130 výtvarníkov. Čo je dosť veľký záujem na také malé mesto. A dosť žiakov na jednu skupinu. Preto vznikla aj druhá skupina. Deťom sa venujú traja pedagógovia, okrem Jany Bialovej aj riaditeľ školy František Mráz a externe Edita Mrázová. Jana Bialová má v triede detí od päť do sedemnásť rokov. Vzadu, „pri druhom strome“, ako tu zvyknú vraviť, je ešte jedna, menšia trieda.

„Začíname v pondelok tými najmenšími, škôlkármi.

Vo fil'akovskej ZUŠ-ke je obľúbená grafika. Má ju rada aj Erika Kamenská

Postupne ako sa bližme ku koncu týždňa, sú v triede staršie deti. Dnes je štvrtok, dnes tu máme absolventov,“ hovorí a dodáva, že absolventi sú vlastne už tí najstarší, väčšinou gymnazisti, ktorí sa chcú výtvarnému umeniu venovať aj ďalej, na vysokých školách.

Podľa veku detí pedagógovia pristupujú aj k téme, ktorú majú výtvarne stvárniť. Týka sa to aj prípravy prác na rôzne výtvarné súťaže, samozrejme aj na Zelený svet. „Menším deťom podáme tému cez rozprávku. Ak je témou voda, ako tomu bolo vlni, hovoríme o vodníkoch, o zlatej rybke a o všeličom, kde sa objavuje prvok vody. Staršie deti dokážu už samostatne pracovať s pojmami, so štruktúrami. Spolu pripravujeme podklady, pracujeme s artefaktmi. Malé deti, tie vedia všetko! Nemajú problém namaľovať čokoľvek. Zdá sa mi však, že čím sú deti staršie, tým viac sa snažia verne zobrazovať danú tému alebo veci a mávajú problémy, ak sa ich dielo nepodobá na realitu. Ak nie je dokonalé, trebárs ak v oku chýba lesk, jednoducho, ak nie je perfektné,“ vraví Jana Bialová. „Diskutujeme a zaoberáme sa teda tým, že aj portrét, aj prírodu alebo zátišie možno vyjadriť prostredníctvom abstrakcie. Rovnako tak živly. Abstrakcia ponúka deťom voľné pole fantázie a to sa mi zdá lepšie a prirodzenejšie ako nútiť ich verne zobrazovať realitu. Vyjadrovať sa pocitmi, vyjadrovať to, čo cítia a v čom sa cítia dobre.“

Je v eľa toho, v čom sa žiaci Jany Bialovej cítia dobre a v ich triede je to aj vidieť. Maľujú, kreslia, venujú sa grafike, batikujú, vyrábajú šperky, modelujú... (Ku koncu školského roka, keď už nemajú farbičky, chodievajú kresliť na fil'akovský hrad a keď prechádzajú mestom, vždy vraj narobia rozruch.) Tí, čo sa hlásia na stredné umelecké školy musia povinne vedieť napríklad namaľovať hlavu, zátišie, medzi povinné disciplíny absolventov patrí aj práca s látkami. Tomu sa pedagógovia venujú, na to sa

Žiaci v tejto škole maľujú, kreslia, venujú sa grafike, batikujú, vyrábajú šperky a... tešia sa pozornosťou a záujmom svojich pedagógov. Na snímke zľava absolventka Denisa Elelová a Zuzka Vargová spolu s riaditeľom školy Mgr. Františkom Mrázom a Mgr. art. Jana Bialou

zameriavajú. „Ale tých, čo nemajú v úmysle pokračovať na umeleckých školách, nechávame nech sa „hrajú“. Nemôžeme predsa chcieť, ani očakávať, že každé z týchto detí bude umelec. Ak mu však umenie môže pomôcť niečo pochopiť, niečo vnímať, tak je to dobré...“

S týmto jej názorom súhlasí aj externá učiteľka filakovskej ZUŠ-ky, inak učiteľka výtvarnej výchovy v Základnej škole na Farskej lúke, Edita Mrázová. To je ďalšia filakovská škola, ktorá tiež pravidelne prihlasuje práce svojich žiakov do Zeleného sveta. Odkiaľ prišiel prvý „zelený“ impulz? „Už si ani nepamätám, ale myslím, že od výtvarníka Jara Uhela, ktorý je iniciátorom tejto súťaže. On dal ten prvý podnet. Prihlásili sme sa do prvého ročníka a odvtedy nám organizátor súťaže, Slovenská agentúra životného prostredia, každý rok posielala propozície. No a my sa zúčastňujeme. Celkom úspešne,“ hovorí Edita Mrázová. Príprava na jubilejný desiaty Zelený svet v sídliskovej škole na Farskej lúke sa začala prakticky už pred Vianocami. Téma Moje mesto, moja dedina, môj dom deti zaujala. „Akurát u nás, v „obyčajnej“ základnej škole, je ten problém, že hodiny majú len 45 minút, čo je dosť málo na prácu, ktorá by bola adekvátna súťaži akou je Zelený svet. Musíme jej teda venovať viac ako len jednu vyučovaciu hodinu. Po

dvoch, troch hodinách, však práca na tom istom výkrese začína deti už nudíť. Dvojhodinový výtvarný výstup mám len v piatok s deviatkami. Deviatci sú rozumní, vnímaví, veľmi dobre sa mi s nimi robí. Piatakov je veľa na to, aby som s nimi zvládla napríklad aj zložitejšie grafiky. Vo všeobecnosti sú naše deti šikovné a talentované, záleží však aj na tom, ako ich zaujme téma, technika. Mám skúsenosti, že žiaci, ktorí majú slabší prospech, sa zvyčajne nekontrolujú, kreslia a malujú spontánne a spod ich rúk vychádzajú také, skutočne zvláštne práce. Naproti tomu žiaci s výborným alebo dobrým prospechom, sa pri tvorbe kontrolujú až príliš. Chcuť byť dokonalí, presadzujú trend, že sa „to“ musí na niečo podobáť, musí to byť realistické. A to brzdí ich fantáziu. Keď im, v snahe uvoľniť ich emócie, spontánnosť, potiahnem ruku alebo štětce, až sa zľaknú.“

Škola na Farskej lúke je mladá. Má toľko rokov ako Zelený svet. Desiat. Výtvarná výchova si tu už druhý rok užíva „privilegium“ vlastnej výtvarnej triedy, stabilného priestoru, kde možno nielen tvoriť, ale aj vystavovať vytvorené práce. V tomto priestore sa v súčasnosti pripravuje vizuálna podoba osláv desaťročnice školy, ktorú, ako inak, zverili do rúk mladým výtvarníkom. Katalóg, pozvánky, plagáty, všetko bude niesť stopy ich fantázie a talenty.

Vo Filakove, zdá sa, je hustota šikovných malých a mladých výtvarníkov na meter štvorcový pomerne vysoká. Prezентujú sa na rôznych súťažiach nielen na Slovensku, ale aj za jeho hranicami. A treba povedať, že úspešne. Konkrétne Základná umelecká škola v súťaži Zelený svet počas desiatich rokov okrem iných cien získala aj hlavné ceny – Katarína Migátová v roku 1998 a Gabriela Farkasová v roku 1999. A mohli by sme menovať ďalej. No výpočet by to bol dosť dlhý, pretože chronológia oboslaných súťaží a ocenení počas existencie výtvarného odboru na tejto škole (od školského roku 1968 – 1969) je viac ako obsiahla.

Spomeňme však aspoň jeden z posledných úspechov – účasť vo výtvarnej súťaži o Cenu riaditeľa SSOU J. Peterku Hodruša – Háme, kde sa filakovskí „zuškári“ Daniel Güyre a Romana Kováčsová, ale tiež Tomáš Kovács, Ján

Danica Reimanoová, 15 r., ZŠ Farská lúka, Filakovo

Kolpaský, Michal Erdelac či Soňa Krnáčová zaskveli svojimi návrhmi kolekcií šperkov. Hlavnú cenu v kategórii návrh užitočného predmetu získala Júlia Farkašovská.

Riaditeľ školy František Mráz je na svoje deti patrične a právom hrdý. Rodák zo Žiliny, absolvent Pedagogickej fakulty banskobystrickej UMB (slovenský jazyk a výtvarná výchova) patrí medzi najvýznamnejšie osobnosti komiksovej tvorby na Slovensku. Je autorom viac ako šesťdesiatky komiksov a stoviek karikatúr. Po učiteľovaní na Orave sa v roku 1987 usadil vo Filakove a odvtedy učiteľuje v tunajšej Základnej umeleckej škole. Od roku 2001 je jej riaditeľom. Má toľko rokov ako táto škola. A tiež má zmysel pre humor...

„V roku 1953 sa udialo niekoľko významných vecí. Prvý človek vystúpil na Mount Everest, narodil sa Fero Mráz a vo Filakove sa narodila táto škola...“ smeje sa. V 7. ročníku Zeleného svet (Envirofilm 2001) bol František Mráz ocenený za „pedagogické vedenie a úspešné pôsobenie v doterajších ročníkoch súťaže“. Je presvedčený, že impulzom k účasti v Zelenom svete je predovšetkým láska k prírode. „To, že my, ľudia, milujeme prírodu. A ja ju milujem! A nenávidím techniku. Ak musím, prispôbim sa jej, ale všetko ostatné je o prírode, o zeleni... neklamem. Naozaj, prírodu milujem a tieto deti by to mali cítiť. Ak to necítia tak ako my, problém bude možno v tej technike. V tom, že mobily sú pre nie viac ako kvety. Našou úlohou je, aby sme ich k láske k tomu, čo i len jedinému kvietku, viedli a priviedli...“

V škole na Koháryho námestí vo Filakove učia deti lásku k prírode prostredníctvom hudby, slova, no najmä prostredníctvom výtvarného umenia. Odráža sa v obrázkoch hrozvešaných po stenách školy. Má veľa podôb a každá je neopakovateľná. Tie obrázky majú dušu a veľmi ľahko sa do nich zamilujete. Krása, príroda a výtvarné umenie nemôžu bez seba existovať. Patria k sebe. Patria k týmto deťom a učiteľom a patria k Zelenému svetu.

Anna Gudzová

Foto: Tomáš Kopečný

Vedomostná súťaž Envirofilmu 2005

Poklady Slovenska

Tak, ako sa už stalo dobrou tradíciou, aj pre tohtoročný festival pracovníci Slovenskej agentúry životného prostredia pripravili množstvo sprievodných akcií. Najväčšími účastníkmi týchto akcií sú, ako je tomu všade na svete, deti a mládež. Preto sme aj pre tento ročník hľadali vhodnú tému, ktorá by dokázala zaujať a zároveň priniesť nové informácie a možnosť rozšíriť si vedomosti o nové poznatky.

Vzhľadom k tomu, že Slovensko je krajina, kde sa nachádza množstvo prírodných a kultúrnych zaujímavostí, pripravili sme súťažnú výstavu pod názvom Poklady Slovenska. Jej cieľom je priblížiť mladej generácii prírodné a kultúrne pamiatky Slovenska, ktoré sú už zapísané v Zozname svetového kultúrneho a prírodného dedičstva, ako aj ďalšie, o ktorých vyhlásenie a zaradenie do tohto zoznamu sa Slovensko snaží. Výstava bude inštalovaná na paneloch a umiestnená v areáli Múzea SNP počas celého trvania festivalu. Návštevníci sa tu budú môcť dozvedieť viac o medzinárodnej organizácii UNESCO, kedy vznikol Dohovor o ochrane svetového, kultúrneho a prírodného dedičstva, koľko štátov sa zapojilo do tejto celosvetovej iniciatívy, ako aj o niektorých najzaujímavejších prírodných krásach a kultúrnych pamiatkach zo sveta, ktoré sú zapísané do tohto zoznamu.

Mnohí z vás si pri čítaní tohto príspevku položia otázku, prečo je táto výstava súťažnou, resp. akou formou bude súťaž prebiehať. Tí, ktorí ste sa zúčastnili sprievodných akcií Envirofilmu už v predchádzajúcich rokoch, to už iste dobre viete. Tým, ktorí to chcú skúsiť prvýkrát, odporúčame, aby si informácie na vystavených paneloch dobre preštudovali a čo najviac informácií aj dobre zapamätali. Prečo? Lebo z týchto údajov budú zostavené súťažné otázky, ktoré budú na vás čakať v záverečný deň festivalu 7. mája 2005 na Envirofilnále. Uskutoční sa v Kine Korzo o 9. hodine. Je to síce sobota a pre niektorých z vás možno aj veľmi naviac, ale verte, že prísť a súťažiť sa oplatí. Budú tu na vás čakať zaujímaví hostia a ešte zaujímavejšie ceny, ktoré sa vám určite hodia pred blížiacimi sa letnými prázdninami. Všetci organizátori súťaže Poklady Slovenska sa tešia na vašu účasť na súťažnej výstave, ako aj priamo na veľkom Envirofilnále a držia vám palce.

Ing. Ľuboš Čillag

Čo vytvára a mení hodnotu krajiny

Konferencia *KRAJINA – ČLOVEK – KULTÚRA* (B. Štiavnica, 4. – 5. mája) je už tradičným sprievodným festivalovým podujatím, ktoré organizuje Slovenská agentúra životného prostredia – Centrum tvorby krajiny B. Bystrica v spolupráci s TU Zvolen, Fakultou ekológie a environmentalistiky B. Štiavnica. Konferencia je v tomto roku zameraná na implementáciu Európskeho dohovoru o krajine, rozoberá základné pojmy a procesy vrátane legislatívy. Vo väzbe na pripravovaný zákon o krajinnom plánovaní sa konferencia podrobnejšie venuje „cieľovej kvalite krajiny“. Tento pojem je v dohovore definovaný ako prania a požiadavky verejnosti, týkajúce sa charakteristických čít krajiny, v ktorej žije, formulovaných pre danú krajinu kompetentnými orgánmi verejnej správy. Jednolitívé parametre, ktoré charakterizujú cieľovú kvalitu krajiny, budú predmetom príspevkov a diskusie počas konferencie.

Každá súčasť nášho života má svoj vlastný príbeh. V súčasnosti prebieha proces pristúpenia SR k Európskemu dohovoru o krajine. Zaujímavou súčasťou tohto procesu boli naše skúsenosti pri preklade dohovoru a jeho „prerobovanie“ do našej zaužívanej terminológie. Narazili na viacero „neobvyklých“ a ťažko aplikovateľných slovných spojení. Napríklad *cieľová kvalita krajiny*, *charakteristické črty krajiny*, *pranie a požiadavky verejnosti...* a iné s krajinou u nás zatiaľ málo spájané súvislosti. Pri posudzovaní krajiny sme si zvykli na určité klíšé, zaužívaný stereotyp náhľadov. To je ten „náš“ príbeh. Občas sa oplatí pozrieť okolo seba a hľadať nové kontexty vzťahov, o ktorých si myslíme, že nám už žiadnu novú informáciu neprinesú.

Niekoľko cudzích slov

Cudzie slová na nás niekedy pôsobia ako noví susedia. Pristávajú sa do našich návykov a vytvárajú nové, najprv neurčité vzťahy. Postupne si na nich zvykneme a zistíme, že môžu byť v mnohom užitoční. Praktický význam nových termínov je v tom, že obohacujú náš jazyk a upresňujú význam toho, čo chceme povedať. Predstavte si, že by sme sa mali dorozumievať pomocou 100 slov. Náš život by sa zredukoval. Inak povedané, aj

Dochované znaky historických krajiných štruktúr v prejave členenia poličok a pôvodnou architektúrou bytových a hospodárskych objektov

pri súčasnej slovnej zásobe, často aj na bežné životné situácie nemôžeme nájsť to správne pomenovanie. Relatívne novými, a tým aj cudzími slovami o našej krajine, sú *axiomatické vzťahy*, *vizuálny impakt*, *sémiotický aspekt*, *sympptomatika porúch...* Samozrejme, že by sme sa mohli zaobísť aj bez týchto slov. Ale potom by nám hrozilo, že prehliadneme aj to, čo nás v krajine trápi, čo je v nej nežiaduce. To, čo by sme si inak mohli aj nepovšimnúť... Tých doterajších „100 slov o krajine“ nám umožnilo nevidieť to, čo máme pred očami. Pretože to, čo človek nepozná, to ani nevidí... Nevšimame si to.

Hodnota krajiny

Každá krajina je originálna. Kombinácia jej vlastností sa nikdy neopakuje. Jej regionálne a lokálne špecifiká môžeme vnímať aj ako hodnotu. Hodnota je dôvodom pre ochranu. Inak povedané, zmysel slova ochrana vy-

chádza z predpokladu hodnoty, či už ako vzácnosti, niečoho čo zaniká, niečoho čo je originálne alebo ojedinelé, špecifické, charakteristické.

To, čo znižuje súčasnú hodnotu krajiny, sú neusporiadané štruktúry krajiny, zle lokalizovaná zástavba a nepôvodné, indiferentné stavby. Rovnako aj zle obhospodávaná krajina alebo zanedbaná, ľuďmi opustená krajina. Negatívne trendy vo vývoji krajiny predstavujú zánik pôvodných krajiných typov, vnášanie cudzorodých komponentov do obrazu krajiny (krajiných typov), zmenu usporiadania štruktúry krajiny v krajinom priestore, cudzorodých stavieb, respektíve stavieb, ktoré narušujú pôvodnú kvalitu prostredia.

Nemyslia sa tým pozitívne architektonické novotvary, ktoré obohacujú prostredie. Myslíme tým narušenie miestnych a regionálnych špecifik a už existujúceho kontextu - domu v sídle a sídla v krajine. V súčasnosti sa stáva čoraz väčším nebezpečím výstavba nepôvodných, dimenzionálne, proporčne a typovo nevhodných stavieb. Nejedná sa len o ich tvarovú nevhodnosť, ale aj lokalizáciu a narušenie charakteristických vzťahov, ktoré vytvárajú súčasné hodnoty, kvalitu a špecifiká sídelného a krajinného prostredia. Práve tie vytvárajú „pamäťové stopy“ v krajine, ktoré krajinu dlhodobo reprezentujú.

Vo vzťahu k „čomu“ tieto zmeny znehodnocujú krajinu?

Hodnotovo-významové vzťahy vyplývajú z charakteristického vzhľadu krajiny a súvisia s krajinným obrazom a krajinným rázom. Krajinný obraz reprezentuje typický vzhľad danej krajiny. Krajinný ráz reprezentuje regionálne a lokálne špecifický krajinný charakter, prírodnú, kultúrnu a historickú hodnotu krajiny.

Vizuálny impakt

Hodnotenie vizuálneho impaktu predstavuje identifikáciu tých faktorov, ktoré signalizujú nepriaznivé zmeny v krajine. Spôsobujú „poruchu“ v typickom krajinom obraze a narušujú špecifický charakter (ráz) krajiny. Slovo vizuálny impakt pochádza z angličtiny - *visual impact*. *Impact* znamená kolíziu, tlak, nezrovnalosť. Proces hodnotenia vizuálneho impaktu sa nazýva *visual impact assessment* (VIA). Vizuálny impakt má v podstate dva prejavy. Prvým je nežiaduca zmena v celkovej štruktúre

Farebné premeny krajiny počas ročných období

krajiny v danom území. Tým sa naruša jej kompozícia. Napríklad veľkými homogénnymi plochami, fádny m usporiadaním plôch a textúr. Druhým prejavom sú nežiaduce vlastnosti jednotlivých objektov, ktoré sa v krajine vyskytnú (rozmermi, proporciami, kontextom, štýlom, materiálom, farbou, dislokáciou...). Je toho dosť!

Semiotický aspekt

Každá informácia o krajine je sprostredkovaná prostredníctvom znakov. To, čo vidíme ako konkrétne objekty v krajine (dom, strom, rieka...) alebo časti krajiny (les, sídlo, pole...) sa prenáša pomocou znakovkej sústavy ako pojmy do našej mysle. Znak je zovšeobecnením termínu objekt, zložka (či prvok). Môžeme hovoriť o „znakovom repertoári“ krajiny. Pomocou znakovkej sústavy môžeme popísať a interpretovať vlastnosti krajiny. Krajina sa takto javí ako sústava (vizuálnych) znakov. Dá sa fotograficky nasnímať a nakresliť v podobe napríklad panorámy. Krajinu je výstižnejšie nakresliť, ako popísať slovami. Skúsili ste už niekomu telefonicky popísať, čo v krajine vidíte?

Poruchy a vizuálny impakt sú symptomatické javy, ktoré sa prejavujú ako príznaky, či odchýlky od rovnovážneho stavu. Vzniká nejaký rozdiel medzi tým „čo má byť“, čo bezporuchovo funguje, a tým čo je narušené, čo „nefunguje“. Z rozdielu znakov a príznakov vychádza symptomatická - identifikácia porúch. Disproporcie v krajine sa javia ako symptómy, príznaky (1.) narušenia vzhľadu a príznaky (2.) funkčných porúch v krajine.

Vizuálny impakt takto prezrádza vonkajšie - viditeľné vzťahy v krajine a signalizuje aj vnútorné príčiny. Poruchy, ktoré sa prejavujú ako symptómy majú nielen „vizuálny prejav“, ale sú aj celkovými poruchami štruktúralno-funkčných a hodnotovo-významových vzťahov v krajine. Sú prejavmi vnútorných vlastností krajiny.

Dôležitou súčasťou VIA je aj hodnotenie vizuálnej kapacity krajiny. Schopnosť krajiny pojať, absorbovať, pohltiť novotvary bez toho, aby došlo k narušeniu jej súčasného vzhľadu či krajinného rázu. V prípade napríklad stožiarov, ktoré predstavujú vertikálne, štíhle objekty, vznikajú nové dominanty v krajine. Tieto môžu (zjednodušene povedané) byť eliminované vhodnou textúrou pozadia, pozíciou stožiaru na horizonte, alebo polohou mimo dominujúce vrcholy na horizonte. Samostatný význam v spracovaní rizík impaktu, má aj identifikácia krajinných typov. Tých, ktoré sú pôvodné a v danom území prirodzené. Ale aj stavu, ktorý je výsledkom interakcií prírodných a ľudských procesov v určitom čase. Krajinné typy vytvárajú základný predpoklad hodnotenia autentického a historicky formovaného vzhľadu danej krajiny. Predstavujú aktuálny stav krajiny, ktorý ju reprezentuje. Je východiskom aj pre formovanie predstáv o budúcnosti krajiny - možnosti úprav či „náprav“ smerom k cieľovému kvalitnému stavu. Z prirodzeného krajinného typu by mal vychádzať aj charakter úprav a manažmentu územia.

Krajinné vzorce

Pri pohľade do krajiny sa vizuálne vzťahy, ktoré vníma-

me prejavujú ako „krajinné vzorce“ (angl. *landscape patterns*). Usporiadanosť druhotnej krajinej štruktúry (krajinej pokrývky) vyjadruje určitú zákonitosť. Už pri bežnom pohľade na krajinu si môžeme všimnúť určitého ako keby opakovaného, „čitateľného“ usporiadania jej častí. Naozaj je to tak. Jednotlivé priemety plôch vytvárajú určité obrazce, piktogramy, vizuálne identifikovateľné vzťahy. V kultúrnej krajine sú tieto vzťahy zvýraznené pravidelnými geometrickými útvarmi, v prírodnej organickými tvarmi kriviek. Pri pohľade do krajiny sa jej krajinné vzorce kon-

funkčné v krajine znamená (relatívne) to isté ako pekné.

Východiská

Každý inžinier vie, že technické dielo mení svoje prostredie, a že jeho umiestnenie v konkrétnej lokalite má svoje zákonitosti. Vhodné osadenie stavby v krajinnom prostredí je vonkajším vzťahom videného riešenia, voči vnútorným zákonitostiam vzťahu stavby (statických, konštrukčných, dispozičných, funkčných...) a krajiny. Rovnako to platí aj vo využití územia poľnohospodárstvom, lesníctvom, vodným hospodárstvom. Každá

činnosť a každý nový objekt mení vzťahy svojho okolia a logicky aj usporiadanie a vzhľad krajiny.

Ľudstvo si stále vytvára určité predstavy a koncepcie ako môže pretvárať prostredie. Mení, reštrukturalizuje súčasnú štruktúru krajiny. Možno by bola na mieste otázka: *Akú krajinu okolo seba chceme mať?* My ju predsa vytvárame.

Pre formovanie zmien má rozhodujúci význam rešpektovanie dvoch základných vzťahov:

(a) kontext vizuálno-hodnotových významov z hľadiska kultúrnohistorických kritérií,

(b) kontext štruktúralno-funkčných významov z hľadiska krajinnoeekologických kritérií.

Ani jeden, ani druhý by sme

nemali uprednostniť, ale ani zanedbať. Inak povedané prírodné a ľudské žijú v symbióze. Narušenie jedného vzťahu ovplyvní vzťah druhý. Ak niečo vnímame v krajine a nazveme to pekným, je zrejmé, že vzťahy, ktoré tento vzťah formovali, boli harmonické. Z toho vyplýva aj „nová“ pozícia zmyslu ochrany hodnôt prostredia. Pekné a fungujúce sú iba dve strany jednej mince. Možno by aj náprava nedostatkov v našej krajine - a máme ich neúrekom, mohla začať práve tu. V uvedomení si vzťahu hodnoty a úžitku, ktoré nám krajina prináša.

doc. Ing. Peter Jančura, PhD.

Príklad vizuálneho impaktu (výrazné zásahy do krajiny spôsobené hospodárskou činnosťou)

frontujú s našimi (vnútornými) mentálnymi vzorcami. Pozitívna zhoda vzorcov v nás a v krajine nasvedčuje, že vzťahy sú harmonické. Sú v poriadku. Krajinu vnímame ako peknú. Negatívna odozva znamená rozpor, nezohodu. To znamená, že je „tam“ nejaká porucha, ktorú primárne vnímame ako poruchu tvaru či štruktúry. Napríklad priveľký lán poľa, nevhodne umiestnená a proporčne disharmonická stavba alebo narušenie štruktúry povrchu pôdneho krytu eróziou. To znamená, že nevidíme len „škaradé - pekné“, ale aj „funkčné - nefunkčné“. Medzi nimi existuje zrejma synergie. Sústava vzťahov a jemných interakcií, ktoré sa navzájom podmieňujú. Zjednodušene povedané,

Súťažný film Envirofilmu 2005

Doba za dobou (Aurália), scenár, hudba, réžia: Mairéid Sullivan, Ben Kettlewell

Tento film je oslavou vzácneho dedičstva starobyľých Keltov, Američanov a Austráľčanov. Film zobrazuje prírodu a krajinu, posvätné miesta zhromažďovania sa, ako aj starodávne symboly a ikony z Írska, Severnej Ameriky a Austrálie. Autori filmu Mairéid Sullivan a Ben Kettlewell dopĺňujúce námety získali z verejných, ale aj súkromných zdrojov.

Hudba k filmu predstavuje tradičné a súčasné piesne, klasickú poéziu, prózu, ale aj pôvodné zvuky a tóny.

EXPO 2005 v Aichi v znamení úcty k prírode

24. marca 2005 o 15.00 hod. miestneho času sa v priestoroch EXPO Domu v japonskom Aichi začalo slávnostné otvorenie svojho druhu jedinečnej svetovej výstavy. Hlavnou témou EXPO 2005 je Múdrost prírody. Podtémy sú: Umenie života, Príroda ako univerzálny základ a Vývoj ekosystémov. Slávnostného otvorenia sa zúčastnila Jeho cisárska výsosť, ktorú sprevádzala manželka, čo umocnilo význam tejto udalosti. Slávnosti sa zúčastnilo približne 3 000 osobností z Japonska a zástupcovia 127 zúčastnených štátov a piatich medzinárodných organizácií.

Skôr ako symbolicky prejdeme na výstavisko, zopakujeme si veľmi stručne základné informácie o svetových výstavách. Začali v roku 1851 v londýnskom Hyde Parku. Tu sa svetu predstavilo so svojim pokrokom, ale aj bohatstvom Anglické kráľovstvo. Do 2. svetovej vojny bolo svetových výstav niekoľko desiatok. Ich presný počet je veľmi ťažko stanoviť, pretože neboli dané jasné pravidlá, ktorá výstava si môže hovoriť svetová. Tie sa ustanovili až v roku 1928 v Paríži, kedy bol zriadený Úrad pre svetové výstavy - Bureau International des Expositions (BIE). Tu sa dohodlo, že za svetové výstavy sa uznávajú všeobecné, ako aj špecializované. Pripomeňme si, že po 2. svetovej vojne boli všeobecné svetové výstavy v Bruseli (1958), Montreali (1967), Osake (1970), Seville (1992), Hannoveri (2000) a teraz v Aichi (2005). Špecializované svetové výstavy boli napr. v kórejskom Taejone (1993), portugalskom Lisabone (1998) a v roku 2008 bude tento typ výstavy v španielskej Zaragoze.

Aichi je názov jednej z japonských provincií a EXPO 2005 sa rozprestiera na území troch miest tejto provincie. Sú to mestá Seto, Nagoya a Toyota. V Nagoyi otvorili pri príležitosti svetovej výstavy nové medzinárodné letisko na umelom ostrove, vzdialené približne 45 minút cesty vlakom od hlavnej stanice, dopravnom uzle tohto významného dvojmiliónového

Západný vchod do EXPO 2005

mesta. Na EXPO 2005, ktoré sa nachádza na miernych kopcoch týchto miest, sa môžeme v zásade dostať všetkými dopravnými prostriedkami; autobusmi, autami aj bicyklami, ale najvyhľadávanejší a najatraktívnejší je dopravný spôsob s názvom LIMO, za ktorým sa skrývajú vozidlá s magnetickým pohonom pohybujúce sa na vzduchom vankúši. Bez ohľadu na najmodernejší spôsob dopravy, tlačienica vo vozňoch LIMO je v čase špičky ukázková. Japoncov je na ich vymedzenom priestore prasteľa.

Pohľad na maketu areálu Svetovej výstavy 2005 v Aichi

Spojovacia nadzemná komunikácia, hlavná dopravná tepna vybudovaná pre-

dovšetkým na ochranu okolitej prírody, hlavne jazierok, dovedie návštevníka k šiestim satelitným plochám, na ktorých sú umiestnené národné pavilóny podľa prislúšnosti ku kontinentom. Národné pavilóny so svojimi prezentáciami, často veľmi zaujímavými, sú čiastočne v tieni pavilónov svetových výrobných producentov. Do týchto firemných pavilónov sa ponáhľa po otvorení brán rozhodujúca väčšina domácich návštevníkov, ktorí už vedia, že ich čakajú atraktívne programy s aktívnou účasťou dominujúcich aktérov - robotov.

EXPO 2005 je svojou rozlohou a obsahom zrejme najväčšie v dejinách svetových výstav. Interaktívna zábavná zóna je určená predovšetkým pre detského návštevníka, ale nielen pre neho. Zaujímavou časťou tejto zóny je tzv. Rastúca dedina, ktorá je vytvorená rôznymi objektmi zo živých stromov a kríkov. Celá táto oblasť je veľmi príjemná pre všetky vekové kategórie návštevníkov. Približne na opačnej strane spojovacej komunikácie sa nachádzajú tie najkrajšie zákutia Nagakutskej plochy - Japonská záhrada s okolitými lesíkmi a jazierkami. Tu návštevník nájde potešenie pre oči a svoju dušu. Táto oblasť bola a zrejme aj bude po skončení EXPO 2005 oddychovou zónou pre obyvateľov okolitých miest. Úplne oddelená je oveľa menšia časť výstaviska označená ako Seto plocha. Má samostatný vstup a s hlavnou výstavňovou plochou ju spájajú špeciálne vozidlá, ale hlavne lanová dráha, ktorá má jednu mimoriadne zaujímavú špeciálnu. Nakoľko trať lanovej dráhy vedie čiastočne ponad obývané územie, z dôvodu zachovania súkromia obyvateľov, na 2 minúty sa automaticky zastiera výhľad z kabín lanovky. Aj tak sa dá riešiť problém. Problémom však museli organizátori EXPO 2005 vyriešiť oveľa viac. Miestnym obyvateľom nebolo ľahostajné ako sa naloží s okolitou, pomerne dobre zachovalou prírodou na úkor svetovej výstavy. Orientácia výstavňových pavilónov a exponátov na Seto ploche je jednoznačne v prospech ochrany prírody a zachovania tradičných remesiel. Je protipólom progresívnych technológií prezentovaných na Nagakutskej výstavnej ploche.

Túto svetovú výstavu môžeme smelo označiť ako výstavu robotov, mamuta, ekologickej výchovy, kultúrneho a spoločenského využitia a prezentácie štátov sveta v Japonsku. Je určená pre návštevníka každého veku,

Pohľad na severnú časť výstaviska

ale správne by ju bolo treba označiť ako EXPO detí a mládeže. To, čo Japonsko za pomoci odborníkov z celého sveta urobilo na tejto výstave pre mladých, nemá pravdepodobne z hľadiska výchovného obdoby. Výchovný a vzdelávací program, ktorý sa na EXPO 2005 organizuje pre mladých, sa určite pozitívne odrazí v ich vzťahu k prírode a životnému prostrediu, aj v spojení s najmodernejšou technikou reprezentovanou robotmi všetkého druhu.

Problém zahraničných návštevníkov Svetovej výstavy v Aichi je predovšetkým v nedostatku času na jej dôkladnú prehliadku. Pri rýchlej a povrchovej prehliadke im s veľkou pravdepodobnosťou ujdú práve tie expozície, ktoré sú z hľadiska pohľadu na svet nové, ale sú v tieni atrakcií založených na špičkovej technike. EXPO

Sušenie modrých plášťov v Japonskej záhrade deň pred otvorením výstavy

Mamut z ruského pavilónu

smere postupovať. To je trend, ktorí musia priznať všetci odporcovia tejto a ďalších podobných svetových podujatí.

Slovenská republika ako jedna z mála európskych krajín sa Svetovej výstavy 2005 v Aichi nezúčastňuje. Je to na diskusiu z pohľadu politického, ekonomického, reprezentačného a spoločensko-kultúrneho. Dôležité je, aby sme sa ako doposiaľ

netvárali, že EXPO 2005 tým, že tam nie sme oficiálne zastúpení, vlastne neexistuje. Návštevníci zo Slovenska, ktorí EXPO 2005 navštívili, by sa mali pokúsiť aspoň prežiť ducha tejto akcie, návštevník zo zahraničia sa musí zmieriť s myšlienkou, že sa jedná predovšetkým

o japonskú výstavu. Účasť národných pavilónov v podstate vytvára len pekný a miestami veľmi zaujímavý

2005 na rozdiel od všetkých doterajších svetových výstav nehovorí len o technologickom prograse (EXPO 2000 v Hannoveri už naznačilo, že sa nám moderné technológie vymkli z rúk), ale dôrazne dvíha prst nad súčasnou situáciou, zároveň však ukazuje veľmi konkrétne možnosti ako túto situáciu v životnom prostredí zlepšiť. Veľmi dôležité je, že nielen ukazuje, ale aj učí ako v tomto

Komunikácia robota s deťmi

Možnosť vyskúšať si rôzne remeslá bolo neúrekom (na snímke práca s kameňom)

malý rám pre japonskú účasť. To je jeden z najväčších rozdielov medzi doterajšími – povojnovými všeobecnými svetovými výstavami a terajším EXPO. Pripravovaná všeobecná svetová výstava v Šanghaji v roku 2010 by mala dať znovu rovnaké šance pre všetkých zúčastnených. To všetko, čo dáva EXPO 2005 svojim domácim návštevníkom, by sme mali aspoň prostredníctvom médií poznať všetci, ktorým hlavne blízka budúcnosť nie je ľahostajná.

Ing. Ján Lichý

Foto: autor

(Pozn. red.: J. Lichý je priamym účastníkom viacerých svetových výstav, vrátane Aichi, a je autorom publikácie Svetové výstavy a my – Hannover 2000).

Barabášove filmy sú o láske k prírode, energii a duševnej sile

Človek nikdy nedozrie natoľko, aby pochopil absolútnu, transcendentnú hodnotu prírody. Môže sa jej však dotknúť, spoznávať ju v detailoch a zamilovať si ju skrz svoju pokoru. Odhaľovanie síl prírody sa pre človeka stáva objavnou cestou po svojom vnútornom svete...

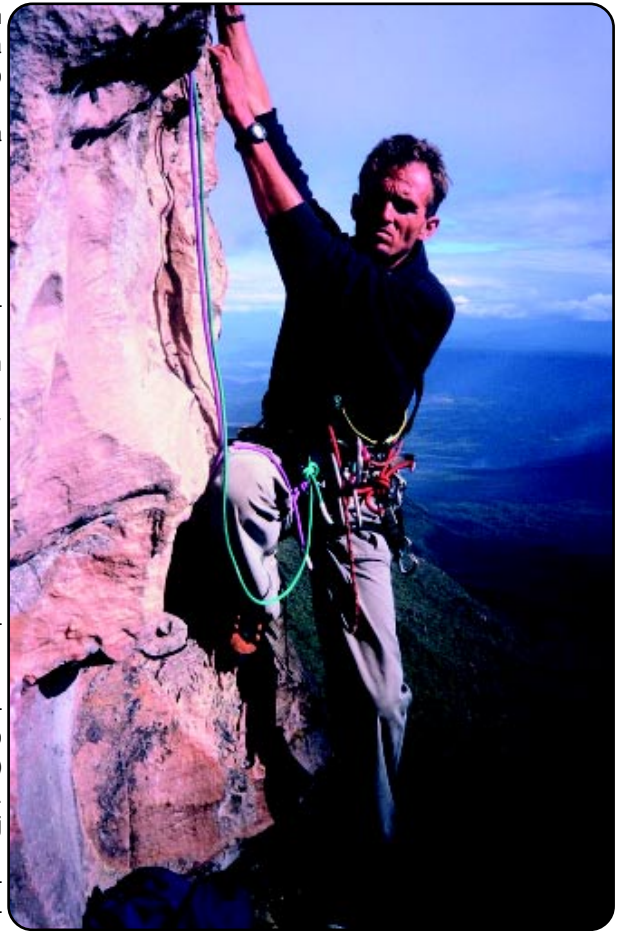
Tieto slová z autorskej anotácie k filmu *Tatry – mystérium* by sa pokojne, ako leitmotív, mohli prelínať celou tvorbou, ale aj životom svetovo uznávaného dokumentaristu a kameramana Pavla Barabáša, najúspešnejšieho režiséra v histórii slovenského filmu.

Jeho filmy s tematikou života ľudí v extrémnych podmienkach získali hlavné ceny a desiatky ďalších ocenení na festivaloch doma na Slovensku a v mnohých krajinách sveta – v Kanade, Rusku, Dánsku, Anglicku, Nórsku, Česku... Pavol Barabáš, jeho kamera a jeho priatelia na svojich expedíciách uvideli a zdokumentovali také miesta tejto Zeme, kde noha belocha dovtedy nevkrčila. Himaláje, Tibet, Nová Guinea, Sibír, amazonská džungľa... Zažili nebezpečné dobrodružstvá, neraz sa ocitli na hrane života a smrti. Napriek tomu Pavol Barabáš hovorí, že nerád cestuje, nie je dobrodruh, jeho

životná filozofia, ako povedal v jednom rozhovore, je taká jednoduchá, nosičská – čo si dá na plecía, to musí doniesť do cieľa. Jeho život ovplyvnili Tatry (počas štúdií robil nosiča na Zbojníckej chate) a

aby ich nemusel opustiť, začal o nich nakrúcať filmy. „Nekonečne dlho sa dokážem pozerieť na oblačky v Tatrách. Fascinuje ma ich premenlivosť,“ hovorí. Tatrám venoval v úvode už spomenutý film *Tatry – mystérium* (2003), filmovú esej o veľkolepom mystériu hôr a tajomstve človeka, ktoré je skryté v hĺbke prírody. Po víťazstve na festivale Tourfilm v Karlových Varoch (2004), si tento

film vyžiadalo asi 20 filmových festivalov, medzi nimi aj ekologický festival vo Washingtone. Predstavil ho (nesúťažne) aj návštevníkom vlaňajšieho Envirofilmu. A mohli by sme postupne menovať aj ďalšie úspešné filmy Pavla Barabáša, ktoré robia dobré meno slovenskej kinematografii po celom svete, či už je to *Tajomné Mamberamo*, *Omo – cesta do praveku*, *Mustang*, *118 dní v zajatí ľadu*, *Expedícia Sibír*, alebo jeho najnovší film *Amazonia vertical*, ktorý mal premiéru vlni na Medzinárodnom festivale horských filmov v Poprade kde získal Cenu za najlepší expedičný film a Cenu diváka. Na nedávnom medzinárodnom festivale horských a dobrodružných filmov v Moskve v konkurencii 133 hraných a dokumentár-

Hlavný aktér Becko Ondrejovič v horných partiách steny stolovej hory

nych filmov z 18 krajín sveta získal Hlavnú cenu a začiatkom apríla ho uviedli do slovenských kín, premiéru mal v bratislavskom kine Tatra.

Film zachytáva dobrodružnú expedíciu štyroch Slovákov na najväčšej stolovej hore Amazónie, Auyan Tepui. Dej dokumentu je portrétom jedného z členov expedície, svojrázneho horolezca a cestovateľa Petra Ondrejoviča alias Becka (poznáme ho z Barabášovho filmu *Omo – cesta do praveku*), ktorému sa ako prvému pred pár rokmi podarilo zdoľať kompletný prechod hory. Ako povedal, chcel sa vrátiť na miesta, ktoré sú blízke jeho srdcu, na horu, ktorá vyzerá ako v prehistórii, a chcel tam priviesť skvelého kameramana Pavla Barabáša, aby nepoznané krásy tejto planéty dokázal sprostredkovať aj iným ľuďom. Barabášovu *Amazoniu vertical* uvidia aj návštevníci tohtoročného Envirofilmu. Súťaží v konkurencii 125 filmov z 27 krajín sveta.

„Okolie Auyan Tepui je zelený svet. Svet bez ľudí. Po niekoľkých týždňoch prežitých v pralese človek pociťuje, že rastliny a živočíchy sú oveľa osvietenejšie ako my, ľudia. Neničia sami seba drogami alebo konvenčnými zbraňami. Neznečisťujú ovzdušie a nepremieňajú zem na skládku odpadov. Divák určite vo filme objaví tú úctu k pravekej divokej prírode, tú energiu, ktorou nás hora nabíjala,“ uviedol na margo svojho filmu Pavol Barabáš. Máme sa na čo tešiť! Navyše, sympatický filmár chystá už ďalšie zaujímavé dokumenty. *Pururambo* je názov filmu z expedície na Novej Guinei. Na tomto najväčšom tropickom ostrove sveta, za tichou

hranicou pralesa sa začínajú územia, o ktorých sa hovorí potichu a s rešpektom. Žijú tam ľudia, ktorí ešte nestretli bieleho človeka, neprišli do styku s civilizáciou. Žijú vysoko na stromoch, v primitívnych podmienkach. Ako v dobe kamennej. Podľa misionárov sa tam nachádza územie kanibalov...

V tomto roku sa Pavol Barabáš zúčastnil úspešnej speleologickej výpravy slovenských, českých a venezuelských vedcov Chimantá 2005. Počas výpravy vedci objavili najväčšiu pieskovcovú jaskyňu sveta, pomenovanú ako Cueva Charles Brewer a vyvrátili tak predpoklad geológov, že v uvedených horninách neexistuje kras. Túto jaskyňu nie je možné v kvarcitoch porovnať absolútne s ničím! „Pôsobili sme asi 80 kilometrov vzdušnou čiarou od miesta, kde som pred rokom nakrútil film zo stolovej hory Auyan Tepui Amazonia vertical. Stolová hora Chimantá je však úplne iná. Jej povrch je omnoho náročnejší a neuveriteľne rozbrázdnený hlbokými puklinami s divokou vegetáciou, kde každý krok bol úplne odlišný,“ povedal Pavol Barabáš. V jeho hlave sa už rodí nový film s pracovným názvom Jaskyňa, ktorý po dokončení predstaví širokej verejnosti unikátne objavy z oblasti speleológie. „Prešli sme ako vôbec prví ľudia naprieč plátó tejto stolovej

Režisér filmu Pavol Barabáš zľahuje na medziposchodí stolovej hory

hory a som rád, že sa nám v tomto labyrinte roklín a priepastí podarilo objaviť nové jaskyne a zažili sme pritom skutočne mnoho dobrodružných chvíľ.“

Možno to vyznie ako kliše, keď povieme, že Barabášove dokumenty vyžarujú okrem lásky a úcty k prírode obrovskú duševnú silu a morálne vedomie. Ale je to tak. Sú o tom, ako by človek mal správať k prírode. O tom je aj Amazonia vertical.

(gudz)

Foto: archív K2 studio (z filmu Amazonia vertical a Tatry - mystérium)

Súťažný film Envirofilmu 2005

Hore prúdom (Argentína), réžia a výroba: Ulises de la Orden

Film s pôvodným názvom Río arriba (Hore prúdom) spája dva príbehy – príbeh európskych prisťahovalcov, ktorí sa vylodili v Argentíne začiatkom 20. storočia a príbeh ničenia kultúry pôvodného obyvateľstva Kolla-Aymará v oblasti Iruya. Sú tu dva pohľady na súčasnosť – z hľadiska potomkov týchto imigrantov a z hľadiska potomkov Kolla-Aymará v Iruyi. Rozpor medzi týmito dvoma kultúrami odráža dilemu ľudí, čo sa týka tolerancie, sebeckta a slobody.

Po prvý raz na festivale Argentína – krajina striebra a prisťahovalcov

Čo vieme o Argentíne? Že rozlohou (2 780 000 km²) je druhou najväčšou krajinou v Južnej Amerike, ôsmou na svete... asi tak štvrtina Európy. Evokuje v nás veľkolepé prírodné scenérie Ánd a Aconcaqui (6 959 m n. m.), Laplatskej nížiny, Colorada či Buenos Aires (v preklade „dobré vetry“), Patagónia, Mendoza... Argentína je najväčší exportér poľnohospodárskych produktov na svete, je bohatá na ropu, zemný plyn, farebné kovy, železnú rudu a, samozrejme, striebro (argentum), podľa ktorého ju pomenovali Španieli. Ďalej je to futbal (národná vášeň) a tenis, víno (malbeka z Mendozy sú skutočne úchvatné), drevo zo stromov quebracho (získava sa z neho tanín, trieslovina pre garbiarstvo), asado (pečené mäso), queso dulce (hrubý plátok syra s plátkom dudy), no a národný nápoj, ktorým je mäťový čaj... V Argentíne sa ľudia oslovujú señor a señora, zdravia sa bozkom na líce, vo verejných dopravných prostriedkoch, kinách a divadlách nefajčia. Väčšina Argentínčanov (z takmer 36 miliónov obyvateľov 85 % sú belosi, ďalej sú to mestici - miešanci belochov a Indiánov a Indiáni) pochádza z Európy. V roku 1516 to boli Španieli, ktorí sem prišli hľadať poklady. Ich nadvláda trvala celých tristo rokov, od roku 1816 je Argentína nezávislá. Argentína... krajina striebra a prisťahovalcov. Ich príbeh, príbeh európskych

Argentínu po prvýkrát bude na Envirofilme reprezentovať filmár Ulises de la Orden

prisťahovalcov opisuje vo svojom filme Hore prúdom (Río arriba) argentínsky filmár Ulises de la Orden (rodák z Buenos Aires, 1970). Po prvý raz v existencii Envirofilmu tento rok máme príležitosť zoznámiť sa na festivale s tvorbou predstaviteľu argentínskej kinematografie. Príležitosť vzácna o to viac, že scenárista, režisér, kameraman, fotograf a filmový producent Ulises de la Orden príde na festival osobne. Orden je vo svete filmu známa a uznávaná osobnosť. Okrem tvorby dokumentárnych filmov sa ako asistent výroby podieľal na tvorbe svetovo známych a oceňovaných filmov Evita (1996, réžia Alan Parker) a Sedem rokov v Tibete (1997, réžia Jean Jacques Annaud).

(gudz)

Nové trendy v prezentácii expozícií Slovenského banského múzea

Slovenské banské múzeum v Banskej Štiavnici prevádzkuje v súčasnosti sedem expozícií: Banské múzeum v prírode, Starý zámok, Nový zámok, Bergergericht – Mineralogickú expozíciu, Kammerhof – Baníctvo na Slovensku, Galériu Jozefa Kollára a štôľňu Glanzenberg. Okrem toho v rámci svojej participácie na projekte Geopark spravuje a prevádzkuje Informačné centrum Geopark. Múzeum má tak kľúčové postavenie v oblasti cestovného ruchu v meste Banská Štiavnica. Zahŕňa totiž tie pamiatky, ktoré sú magnetom pre návštevníkov so záujmom o históriu slovenského baníctva a, samozrejme, aj Banskej Štiavnice ako jedného z najvýznamnejších uhorských banských miest.

Múzeá na Slovensku

Potenciál, ktorý pre múzeum znamená kvalitný zbierkový fond a atraktívne priestory je však potrebné v dnešnej dobe nielen dobre spravovať, ochraňovať a zveľaďovať, ale aj ponúknuť a prezentovať. Situácia na Slovensku je totiž jasná. O návštevníka nebojujú len múzeá, ale aj rôzne aquaparky, termálne kúpaliská, kúpele, horské strediská so zameraním na turistiku, lyžiarske centrá, zoologické záhrady, jaskyne, hudobné festivaly, cestovné kancelárie s bohatou ponukou zahraničných zájazdov pre každú cieľovú skupinu, ba dokonca v poslednom čase vo veľkých mestách aj obchodné centrá, kde konzumní obyvatelia trávia so svojimi rodinami celé dni a miňajú prostriedky, ktoré by mohli spotrebovať v cestovnom ruchu.

Uprostred tohto konkurenčného boja stojí potenciálny zákazník s viac, či menej obmedzenými voľnými prostriedkami a rozhoduje sa. Múzeá v tomto boji disponujú len obmedzenými prostriedkami. Len vo výnimočných prípadoch môžu investovať do náročných propagačných kampaní, ktoré ponúkajú ich konkurenti.

V minulosti im túto schopnosť komunikácie s náv-

Dominanty Banskej Štiavnice (foto: T. Kopečný)

števníkmi často nahrádzali médiá, cez ktoré sa dostávali k širokej skupine návštevníkov. Aj v tejto oblasti sa však situácia mení. Už aj kedysi „seriózne“ médiá vstúpili do konkurenčného boja, kde narábajú s informáciami pre „menšinového“ čitateľa veľmi opatrne. Prístup klasických komerčných médií, ktoré vyhľadávajú viac senzácie ako skutočné hodnoty, nie je ani potrebné ďalej rozvádzať.

Strata kontaktu s návštevníkom môže mať veľké následky, ktoré sa prejavujú v klesajúcej návštevnosti a s ňou spojených následkoch – nielen finančných, ale aj duchovných. Situácia sa zdá byť zdanlivo kritická, ale je taká aj skutočnosť?

Našťastie, pre mnohé múzeá kritická ešte nie je. O tom, kto sa v novej situácii najlepšie zorientoval, hovorí aj tabuľka príjmov múzeí zo vstupného v roku 2003. Na prvom mieste sa nachádza Slovenské národné múzeum (SNM) - Múzeum Bojnice, nasleduje Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava, SNM - Spišské múzeum, SNM - Múzeum Betliar, SNM - Múzeum Červený Kameň, Ľubovnianske múzeum a Múzeum vo Svätom Antone. Každé z týchto múzeí je samo osebe pojmom, značkou kvality, ktorú dobre pozná veľká časť slovenskej populácie.

Tieto inštitúcie nielen kvalitne prezentujú svoj zbierkový fond v stálych expozíciách a výstavách, ale zároveň pre svoju popularizáciu pripravujú každoročne množstvo podujatí, ktoré pritiahnu veľkú skupinu návštevníkov. Príjmy z týchto podujatí im pomáhajú dedičstvo predkov zachovávať a zároveň zhromažďovať zbierkové predmety, ktoré budú hovoriť o našom živote budúcim generáciám.

Slovenské banské múzeum

Slovenské banské múzeum sa opatreniami, ktoré prijalo v posledných rokoch, rozhodlo nasle-

dovať tieto špičkové slovenské múzeá. Okrem skvalitňovania základnej ponuky múzea – stálych expozícií a výstav, zvláštnou časťou ponuky sú produkty environmentálnej výchovy pod názvom *Škola v múzeu*.

Ide o programy, ktoré sú alternatívou klasickej výučby a prezentujú zvyky, tradície, históriu či výtvarné techniky. Svojou podstatou sú moderným prístupom, v ktorom sa stretávajú poslanie múzea, práca so zbierkovými predmetmi a históriou a požiadavky súčasných.

(foto: L. Lužina)

(foto: L. Lužina)

V rámci ponuky sa zintenzívnila práca na festivaloch. Prvým z takýchto festivalov je *Festival kumštu*, re-

mesla a zábavy. V roku 2005 sa uskutoční už jeho ôsmy ročník. Hlavnými organizátormi podujatia sú Slovenské banské múzeum, OZ Iniciatíva za živé mesto a mesto Banská Štiavnica. Cieľom tejto akcie je zachovávať tradičné remeslá, priniesť pútavý program s historickým podtextom, umožniť prezentáciu súčasným banskoštiavnickým umelcom a pritiahnúť ľudí do expozícií Starého zámku. Záujem v posledných ročníkoch potvrdzuje, že o takého akcie je záujem. Festival nestagnuje, každoročne sa obohacuje o nové atrakcie, nápady a rozširuje sa aj priestorovo.

Juniáles je tradičná júnová zábava baníkov. Už tradične si nachádza miesto v priestoroch Banského múzea v prírode, kde sa prichádzajú bývalí baníci zabaviť, porozprávať a zúčastniť sa na zaujímavom programe.

Rozprávkový zámok pripravujú štiavnickí ochotníci z OZ Priatelja Thálie v priestoroch Starého zámku. Týmto podujatím odmeňujú deti v závere školského roka. Do priestorov Starého zámku sa tak dostáva aj najmladšia generácia detí a ich rodičia.

Noc na Starom zámku je názov nočných divadelných prehliadok, ktoré múzeum úspešne zaviedlo v roku 2003. V spolupráci so štiavnickými ochotníkmi sa múzeum snaží vybudovať zaujímavú atrakciu a zvýšiť tak ekonomickú efektívnosť atraktívnych priestorov Starého zámku počas letnej sezóny. Návštevníci tak majú možnosť navštíviť zámok počas leta dvakrát a vždy zažijú niečo iné – počas dňa absolvujú klasickú prehliadku zámku s dôrazom na históriu Banskej Štiavnice, počas vybraných sobotných večerov zas nočné divadelné predstavenia v nezabudnuteľnej atmosfére. Veľký divácky úspech akcie v roku 2004 potvrdil, že aj v tomto prípade sa múzeum vybralo správnu cestou.

Festival peknej hudby a festival **Cap á l'Est** prezentujú špičkové hudobné umenie, kvalitnú poéziu v podaní popredných slovenských a zahraničných hercov a divadlo poézie. Najmä festival **Cap á l'Est** prekročil hranice Banskej Štiavnice svojím obsahom i významom a jeho ambícia zaradiť sa medzi popredné podujatia podobného charakteru v strednej Európe nie je ani zd'aleka prehnaná.

Najnovším podujatím, ktoré chce múzeum pripraviť na tradičnej báze je **Štiavnický vianočný jarmok**. Prvý ročník tejto akcie sa uskutočnil v decembri 2004. Cieľom je lepšia propagácia priestorov Kammerhofu, v ktorých sídli zaujímavá expozícia, zameraná na históriu baníctva na Slovensku s dôrazom na banskú techniku.

Nádvorie najväčšieho stavebného komplexu v meste ponúka nielen výnimočnú atmosféru, ale aj atraktívny priestor pre realizáciu jarmoku. Celé podujatie dotvára program zameraný na ukážky z vianočných zvykov (živý betlehem, tradičné vianočné piesne, pečenie vianočných oblátok, tradičné jedlá...).

Zachovávanie kultúrneho a historického dedičstva a duchovný rast obyvateľstva je možný len vtedy, keď budeme všetkým generáciám sprístupňovať hodnoty, ktoré nám zachovali naši predkovia. Rôzne netradičné podujatia a festivaly sú najlepším spôsobom, ako ľudí oslovíť a priblížiť tú istú pamiatku či expozíciu z iného uhla pohľadu. Spokojnosť každého účastníka takejto akcie a jeho duchovné obohatenie je tou najlepšou odmenou pre každého zainteresovaného zamestnanca či dobrovoľníka.

Ing. Rastislav Marko
Slovenské banské múzeum
Banská Štiavnica

My sa nevieme sťažovať nahlas po siedmykrát

Slovenské banské múzeum – Galéria J. Kollára v B. Štiavnic, Pohronské osvetové stredisko-pracovisko B. Štiavnica a Slovenská agentúra životného prostredia v spolupráci s mestom B. Štiavnica pripravili už 7. ročník súťažnej prehliadky detskej a študentskej tvorby s príznačným názvom *My sa nevieme sťažovať nahlas* s ekologickým zameraním a zahraničnou účasťou. Tohto roku oboslo 27 škôl zo Slovenska, Česka, Poľska, Maďarska

výstavu 425 prácami od 391 účastníkov. Cieľom výstavného podujatia je na jednej strane podporiť výtvarnú tvorivosť detí, na druhej strane aj ich výchovu k ochrane životného prostredia. Súťaž sa zúčastnili žiaci a študenti od materských škôl, cez základné, stredné odborné učilišťa, gymnázia, základné umelecké školy a špeciálne školy. Odborná porota vybrala 60 najlepších prác z 5 kategórií. Ocenili hlavne zaujatie témou, ako aj každoročne sa zlepšujúcu technickú pripravenosť mladých autorov. Príbúdajú práce vyspelejšieho charakteru, nové techniky ako koláž, asambláž, frotáž, nové dadaistické a futuristické objekty. Zahraničnú účasť tohto roku reprezentujú práce zo Súkromného gymnázia Minerva z Prahy, z Gymnázia Przysucha z Poľska, z Altalános iškola z Brennbegbányie, Šopron, z Maďarska a najpočetnejšiu skupinu prirodzene tvoria školy z regiónov stredného Slovenska. Všetky práce nás očarili svojou bezprostrednosťou, fantastickým nábojom, originalitou a úprimnosťou výpovede, materiálou rôznorodosťou. Pri podrobnejšom rozbere prác je však zrejma krajová

odlišnosť: poľské práce majú tradičný plagátový charakter s národným podtextom, maďarské práce predstavujú polohu žánrovej kompozície s poetickým nábojom, rozprávkovým čarom, české práce vychádzajú z poznania českej a európskej moderny (dadaizmus, surrealizmus) a slovenské práce sú zase typicky ilustratívne. Ako po iné roky, prevládajú u tých menších práce s nakreslenými zvieratkami (slimáčky, vtáčiky, ryby, psy a pod.), prípadne zážitky z výletov, u vyšších ročníkov sú to už náročnejšie kompozície čo do obsahu i formy, potešujúce sú i práce s výzvovou na záchranu tatranskej prírody, v dostatočnom počte sú i práce s ekologickými problémami. Ako každoročne, počas trvania výstavy (15. 3 - 8. 5. 2005), ktorá je zaradená medzi podujatia Envirojari, sa v galérii J. Kollára uskutočnia aj prednášky a besedy v spolupráci so SAŽP, ako aj environmentálnym oddelením SBM a ochrancami prírody.

Mgr. Mária Čelková
Galéria J. Kollára
Banská Štiavnica

Súťažný film Envirofilmu 2005

Živý les (Maďarsko), kamera a réžia: Tamás Becse

Na tomto maďarskom dokumente nie je nič rafinovaného, nič, nad čím by si človek musel lámať hlavu. A predsa práve svojou jednoduchosťou zapôsobí. V precízne štylizovaných záberoch ponúka život lesa, s ktorým sa snáď každý z nás už stretol, ktorý si pamätá z mladosti. Možno sme si vtedy neuvedomovali, aké bohatstvo tu existuje. Až oveľa neskôr, keď sme sa aj my stretli s pojmom kalamita, ekologická katastrofa, sa jeho význam vynára. Film je striedmy, pokojné zábery, detaily aj celky prežiarneho lesa, jednoduchý komentár, sem-tam dobre zvolená hudba. A predsa kladie znepokojujúce otázky o lese – o jeho ochrane aj využití. O dvoch bodoch, ktoré pričasto stoja na opačných póloch.

Škola, v ktorej „objavili“ význam triedenia odpadu

Pravdou je, že rimavskosobotská základná škola pomenovaná po legendárnom slovenskom rozprávkarovi Pavlovi Dobšinskom, čo sa vzhľadom, resp. architektúry týka, nemá s rozprávkovými zámkami, hradmi a kaštieľmi vôbec nič spoločné. Päť presklených pavilónov bez náznaku fantázie. Pravdou je však aj to, že do tejto školy sme sa nevybrali kvôli rozprávkam, lež kvôli odpadu (vysvetlíme neskôr). A pravdou do tretice je, že sme tu napokon rozprávku objavili. Rozprávku poskladanú z obrázkov vytvorených z odpadu, šikovnosti a fantázie tunajších žiakov. Ide o to, že v tejto škole odpad nielen separujú, ale tiež spracúvajú a využívajú. Napríklad aj pri tvorbe na výtvarnej výchove, čoho dôkazom je výstava prác Z rozprávky do rozprávky na jednej zo školských chodieb, s ktorou sa škola zúčastní celoslovenskej súťaže v Trenčíne. V separácii odpadu je Dobšinského ZŠ, zapojená tiež v projekte Zelená škola, vlastne ešte nováčikom. Odpadom a všetkým, čo s tým súvisí, sa tu intenzívne začali zaoberať od októbra minulého roku. Pokusy so separáciou odpadu boli už aj predtým, no kontajnery na školskom dvore príliš často navštevovali vandali, rozbíjali ich a ničili, deti strácali motiváciu. Dnes deti, ale aj učitelia, triedia odpad do farebne odlišných nádob, väčšinou však do provizórnych škatúl, ktoré sú, alebo by mali byť, v každej triede. A skutočnosť, že to so separáciou myslia naozaj vážne, pri vstupe do budovy školy avizuje „dráčik separáčik“, vytvorený, ako inak, z odpadového materiálu a nápisy „triedime odpad“ na dverách tried.

Spríevodcu po škole nám robil odborník naslovovzatý, učiteľ RNDr. Peter Nôta. Je koordinátorom environmentálnej výchovy v škole, nielen teoreticky, ale hlavne prakticky, a ako povedal, robí to preto, lebo to robí rád. Okrem iného vyučuje tiež nepovinný predmet environmentálna výchova. Je určený pre druhý stupeň a prihlásilo sa naň 28 žiakov, čo je podľa Petra Nôtu dosť

„Máme dve vyučovacie hodiny týždenne a dobré je to, že na environmentálnej výchove máme zástupcov z každej triedy, ktorí môžu to, o čom hovoríme a čo

robíme, podať ďalej svojim spolužiakom. Chlapcov je viac, myslím si, neviem prečo, že chlapci majú lepší vzťah k prírode ako dievčatá. Tie majú iné záujmy, ale to je prirodzené,“ hovorí Peter Nôta a dodáva, že na hodinách environmentálnej výchovy chodia do prírody, aj k počítačom. Riešia rôzne úlohy a pracujú tímovo. Tímovou prácou bola aj výroba už spomenutého dráčika separáčika. Jedným z autorov tohto dielka z odpadu je aj Attila Muránsky, ktorý na otázku, prečo si vybral práve tento predmet odpovedal: „Páči sa mi, že chodíme do prírody, že môžeme prírodu lepšie spoznávať. Riešime tu zaujímavé

Deň vody – meranie tesnenia vodovodného kohútika (foto: Peter Nôta)

Z výstavy tvorby z odpadového materiálu (foto: Tomáš Kopečný)

úlohy, napríklad sme robili projekt na čistenie vody a zaoberáme sa aj triedením odpadu a jeho využitím, recykláciou.”

„Separovaný odpad z tried sústreďujeme vždy v pondelok do týchto vriec,“ hovorí koordinátor environmentálnej výchovy v škole Peter Nôta (foto: Tomáš Kopečný)

ZŠ Pavla Dobšinského v Rimavskej Sobote navštevuje takmer tisíc žiakov, ktorým sa venuje 70 učiteľov. „Naša škola je veľká, každý učiteľ, každý žiak, každá trieda má svoj názor, aj prístup. Čo sa týka triedenia odpadu nikto nepovedal, že je to zlé alebo zbytočné. Niektoré triedy zatiaľ odpad neseparujú, ale verím, že je to len otázka času, kým sa to všetci „naučíme“. Potom to už budeme robiť automaticky,“ hovorí P. Nôta.

Na začiatok si v škole stanovili cieľ triediť papier,

plasty a zvyšný odpad. Čiastočne však separujú aj nebezpečný odpad – batérie, ktoré sústreďia na jedno miesto a potom odnášajú do Detoxu. A čo sa týka biologického odpadu, je problematické separovať ho v triedach. Po dohode so školskou kuchynou spolu s odpadom z kuchyne túto jar začínajú budovať školské kompostovisko. Treba ešte povedať aj to, že školská jedáleň sa podieľa aj na separácii tetrapakových obalov. Obaly, ktoré žiaci odovzdávajú, pani kuchárky umývajú a deti ich potom zase sušia. V škole celkom dobre fungujú aj tzv. odpadové dni, celodenné aktivity „pre menej odpadu“. Zaviedol ich učiteľ Peter Nôta a v ten celkom prvý, Deň nulového odpadu, žiaci prvého stupňa v škole aj v meste hrali divadlo Les, kreslili „smutnú Zem“, ale aj „šťastnú Zem“, teda takú Zem, na akej by chceli

žiť, a porozprávali sa o tom, čo môžu urobiť preto, aby žili na svojej vysnívanej Zemi. Dospeli k názoru, že jedným zo spôsobov je aj triedenie odpadu. Starší žiaci pracovali v skupinách, každá z nich dostala za úlohu vytriediť rôzne druhy dopadu do fiktívnych papierových košov a nakresliť veľkoplošné plagáty. Naposledy mali školáci odpadový deň 22. marca pri príležitosti Svetového dňa vody.

„Začali sme ho symbolicky – príptkom s minerálnou vodou z blízkych prameňov, nazývaných aj „šťavica“. Žiaci pracovali s pracovnými listami, na jednom z nich popísali hydrologický cyklus a svoje poznatky porovnali s krátkou animáciou cyklu z CD-Romu, ktorý sme dostali zo SAŽP v rámci Zeleného balíčka,“ hovorí Peter Nôta. Počas dňa vody žiaci okrem iného tiež vypočítali, koľko pitnej vody v škole zbytočne vytečie z netesniacich kohútikov za deň, aj za celý rok, a zistili, že celková suma takto „utečených“ peňazí je dosť vysoká. Určili si preto hľadky, ktoré budú úniky vody kontrolovať a situáciu hneď riešiť. Ďalší odpadový deň bude venovaný energii a jej využívaniu.

Separácia a recyklácia odpadu určite nie je problé-

mom v triede Petra Nôtu, v 8. C. „V mojej triede to naozaj funguje. Žiaci pochopili princíp, iste aj preto, že som sa s nimi často o tom rozprával. No napríklad aj s deťmi na prvom stupni sme sa prakticky zaoberali recykláciou. Vyrobili sme si recyklovaný papier. Začiatok a záver recyklácie sa deťom páčil, tá „hnusná“ masa medzitým, ako ju deti nazvali, už nie. Každopádne ich to však zaujalo a bavilo, a čo je hlavné, videli, ako sa starý papier dá znova uviesť do obehu. Čiže pochopili význam jeho zberu.“

Separácia odpadu v škole, aj podľa slov jej riaditeľa Mgr. Ivana Gecka, je na veľmi dobrej úrovni. „No aj tak, stále je čo vylepšovať. Deti sú v súčasnosti veľ-

Osmaci so svojím triednym učiteľom Petrom Nôtom (foto: Tomáš Kopečný)

mi motivované na zber tetrapakov a umelohmotných fľaš, zber papiera je už tradične dobrý. Počas školského roku nazbierame a odovzdáme do tridsať ton papiera. Organizujeme dva zbery papiera, na jar a na jeseň. Okrem toho každý pondelok sa separovaný odpad z tried sústreďuje do vriec a príslušné firmy ho na požiadanie odvezú. Pri zberoch žiakov motivujeme vecnými cenami. Hodnotíme jednotlivcov aj triedy. Bojujú ako draci! Najlepšími zberačmi v minulom školskom roku boli Dávid Kurák z 2. A triedy, ktorý nazbieral 300 kg papiera a Filip Balciar zo 7. D s 326 kg papiera. Z tried si najlepšie počínali 2. D a 7. D,” hovorí riaditeľ.

Tetrapakové obaly v škole zbierajú rok a doteraz ich nazbierali cca do dvestotisíc. Od firmy, ktorá ich zväžda, dostávajú päťdesiat halierov za kilogram. Štát by mal cez recyklačný fond na jeden kilogram prispieť sumou 1,80 Sk. Ako však vraví riaditeľ školy, tieto peniaze zatiaľ nevideli, aj keď by ich veľmi potrebovali. A ako peniaze zo zberov využívajú? Vlni napríklad určitú sumu zo zberových aktivít venovali na netradičné otvorenie školského roka s umelcami. Inak všetky získané prostriedky sú použité hlavne na nákup cien do súťaží. „Separácia odpadu by dnes mala byť povinná, lebo odvoz odpadu predstavuje značnú finančnú položku. V našej škole je to suma 130 tisíc korún za rok. Keď separujeme, má to finančný prínos, o výchovnom efekte ani nehovoriac,” hovorí riaditeľ školy.

Peter Nôta ešte poznamenáva, že časť financií na environmentálne podujatia venuje škola aj z prostriedkov získaných na základe dvoch percent z daní a pochvaľuje si spoluprácu s rodičovským združením. Tiež si pochvaľuje spoluprácu so Slovenskou agentúrou životného prostredia, konkrétne s Ekocentrom Drieňok Teplý Vrch. Jarné prázdniny tam strávil 35 žiakov školy. Prednávkou pracovníci tohto strediska pre školu zorganizovali „malý“ Envirofilm. Filmy o odpadoch, Tatrách a Barabášov film Omo – cesta do prave-

ku si postupne pozrelo takmer 650 detí. „Veľmi sa im to páčilo, najviac ich nadchol film Omo – cesta do praveku,” hovorí Peter Nôta.

V týchto dňoch sa v škole pripravujú na ďalší, nový projekt Proti vandalom. Projekt je len v štádiu zrodu, a ako poznámenal riaditeľ školy, zatiaľ len získavajú skúsenosti. Žiaci sa v dotazníku vyjadrili, ako si predstavujú prácu na tomto projekte, čo by malo byť jeho náplňou. Isté je, že projekt ich zaujal a v spolupráci s mestskou políciou už vyvinuli aj určitú iniciatívu. Navštívili pracovisko mestskej polície a zoznámili sa s kamerovým monitoringom. V budúcnosti možno vyriešia problém vandalov, ktorí im ničia

Prázdne škatule úspešne plnia funkciu nádob na triedenie odpadu... (foto: Tomáš Kopečný)

školské kontajnery, a separácia odpadu sa presunie opäť do nich. Zmysel a význam triedenia a recyklácie odpadu, ako už spomenul učiteľ a koordinátor environmentálnej výchovy Peter Nôta, v tejto škole už „objavili”, aj keď názory a prístupy žiakov aj učiteľov sú rôzne. Za všetkých snád' názor siedmaka Lukáša Luptáka: „Raz na prírodopise sme pozerali film Odpadková myš. Bol o tom, čo sa deje na smetisku. A to sa mi vôbec nepáčilo. Smetiská okrem iného produkujú aj nebezpečné výpary a ja chcem dýchať čistý vzduch...”

Anna Gudzová

Anketa Envirofilmu 2005

Zuzana Smatanová:

Príroda je pre mňa veľmi inšpirujúca

Má dvadsať rokov, príťažlivý úsmev a zaujímavý hlas. V roku 2003 vyhrala súťaž Coca Cola Pop Star, vydala debutový (dnes už veľmi úspešný) album Entirely Good s trinástimi vlastnými skladbami (hudba aj texty, slovenské aj anglické) a stala sa objavom roka. V minuloročnom Slávikovi už bola v prvej päťke a v Grand Prix Radio 2004 vyhrala v kategórii speváčka. V tomto roku jej do zbierky ocenení pribudol Aurel za najlepší ženský spevácky výkon v akademickom roku 2004 a cena OTO 2004 (kategória speváčka), ktorá sa udeľuje najobľúbenejším tváram televíznej obrazovky. Hrá na gitaru, skladá si pesničky a spieva ich naživo. **Zuzana Smatanová.** V utorok 3. mája vystúpi na banskobystričskom námestí v koncerte pre Envirofilm 2005. Zuzana cestuje a koncertuje po celom Slovensku, doma je však v malej dedinke Súľov – Hradná. A tam sme začali náš krátky rozhovor.

Pochádzáš z veľmi pekného kraja. Aký máš k nemu vzťah?

Veľmi silný, pretože v ňom žijem už dvadsať rokov. Príroda môjho rodného kraja - a príroda vôbec, je pre mňa veľmi inšpirujúca, jej pokoj je nenahraditeľný! Tam si čistím myšlienky a odtiaľ prichádzam plná energie...

A stíhaš ešte aj prechádzky v prírode, či už doma, alebo kdekoľvek inde?

Na prechádzky, bohužiaľ, už nemám toľko času, ale keď mi nejaký zostane, rada chodím von s mojim psom.

Ak by si mala nakrútiť klip v prírodnom prostredí, kde by to mohlo byť?

Myslím, že nezáleží na konkrétnom mieste, mne je naozaj každý kus prírody blízky.

(gudz)

Adrian Warren exkluzívne pre Enviromagazín

Posledné horské gorily?

Gorily sú ľudoopy, a keďže ľudoopy sú naši najbližší príbuzní, sú pre nás mimoriadne zaujímavým druhom. Fossilné dôkazy o existencii ľudoopov pochádzajú už z raného miocénu, spreď 20 miliónov rokov, ale podľa niektorých bádateľov môžu byť posunuté až do oligocénu, do obdobia vzdialeného 35 miliónov rokov. Ak sa na tieto údaje pozrieme zo širšej evolučnej perspektívy, uvidíme, že živočíchy jestvujú na Zemi viac ako 600 miliónov rokov, cicavce najmenej 200 miliónov; prvé známe primáty asi 70 miliónov rokov, prví hominidi najmenej 6 miliónov rokov, prví ľudia (*Homo sapiens*) 300 tisíc rokov a prví moderní ľudia (*Homo sapiens sapiens*) len asi 50 tisíc rokov.

Všetci moderní ľudoopy sú v podstate v egťariáni: gorily sú predovšetkým požírači listov; len šimpanzy zahrnuli do svojej výživy väčší diel mäsa, ktoré príležitostne získavajú počas spoločného lovu na guerézy alebo iné stredne veľké cicavce a o túto potravu sa dokonca aj delia. Ich lovecké správanie, rovnako ako používanie nástrojov – kameňov na rozbíjanie orechov a vetvičiek na vyťahovanie termitov, pritiaho pozornosť terénnych výskumníkov vzhľadom na svoju dôležitosť pri opise správania raných ľudí.

Jestvujú dva druhy goríl. Západná nížinná gorila (*Gorilla gorilla gorilla*) je ďaleko najrozšírenejšia a vyskytuje sa v Gabune, Konžskej demokratickej republike, Kongu, Kamerune, Rovníkovej Guinei a v Stredoafrickej republike. Východná nížinná gorila (*Gorilla beringei graueri*) je poddruh vyskytujúci sa len v izolovaných populáciách v Konžskej demokratickej republike. Horské gorily (*Gorilla beringei beringei*) pôvodne vyčleňované ako poddruh, sú dnes uznávané za zvláštny druh v plnom slova zmysle. Tieto gorily žijú v dvoch izolovaných populáciách, jedna na sopkách Virunga, ktoré sa ťiahu cez hranice Rwandy, Konžskej demokratickej republiky a Ugandy v strednej Afrike, druhá, v súčasnosti považovaná za osobitný poddruh, v Bwindskom národnom („nepreniknuteľnom“) parku v Ugande.

Horské gorily sa telesne líšia od nížinných goríl; sú väčšie, majú dlhšiu, hustejšiu srš a mierne odlišný tvar nosa okrem ďalších kostrových odlišností. Sú najväčšími žijúcimi primátmi – dospelý samec váži až 180 kilogramov (400 libier), s rozpäťm paží okolo dvoch metrov (7 stôp). Dospelé samice sú asi o polovicu ľahšie. Keď samci dospeli, nadobudnú strieborne sfarbené ochlpenie na zadnej časti svojho tela, tzv. strieborné sedlo, ktorým v skupinách goríl zvyčaj-

ne disponuje dominantný samec; spolu s ním v takýchto skupinách žije niekoľko samíc, mláďat, dospievajúcich a dospelých jedincov.

Gorily sú denné živočíchy, ktoré spia každú noc v novovytvorených hniezdach z listov a konárov. Potulujú sa na určitom presne vymedzenom území, a preto, zvyčajne, zaspávajú každú noc na inom mieste. Obyčajne sú aktívne už od úsvitu, ale ak je chladné, zamračené ráno, zostávajú ešte chvíľu ležať; aj keď blízko rovníka môže byť veľmi chladno na miestach, kde gorily žijú, čo platí zvlášť pre sopky Virunga a nadmorské výšky okolo 3 000 metrov a viac. Horské gorily sa príležitostne odvážia až do subalpínskeho pásma, hľadajú inú rastlinnú potravu, ako napríklad dreň obrieho *Senecia*, v ktorom – v nadmorských výškach 3 500 metrov a viac – môže byť ráno dokonca mráz.

Bežný deň horskej gorily je rutinným striedaním období jedenia a odpočinku. Sú takmer výlučnými vegetariánmi: bambusové výhonky, žihľava a lipkavec patria medzi ich najobľúbenejšie pochúťky. Príležitostne jedia aj larvy, ktoré hľadajú v hníjom dreve, a dokonca aj stepné mravce (angl. safari ants), naberajú si ich plnými priehrstami a kladú do úst až dovtedy, kým sa štipanie mravcov nestane neznesiteľné a neprinúti gorily utiecť. Je to strieborne sfarbený vodca, ktorý rozhoduje o tom, kedy sa denné aktivity začnú a skončia; keď sa pohybuje, pohybujú sa všetci; keď sa zastaví, aby si odpočinul, zastavia sa všetci. Je emočným centrom, magnetom skupiny. Jeho moc nevyplýva len z jeho sily, ale aj zo skutočnosti, že je ochrancom všetkých a všetkými nasledovaný. Počas typickej odpočinkovej periódy „strieborne sfarbený“ ľahko drieme obkolesený zvyškom skupiny, zatiaľ čo mláďatá a nedospelé jedince sa hrajú. Odpočinkové periódy sú dobrou príležitosťou na upevňovanie sociálnych vzťahov, nielen v rámci hravého správania, ale aj počas vzájomného čistenia a upravovania. Mladší členovia skupiny trávia veľa času šplhajúc a hojdajú sa na vetvách, ale dospelé gorily sú na to príliš ťažké; len občas ťažko dvíhajú svoje hrúskovité telá nahor na stromy, aby dosiahli na neodolateľné kúsky potravy lákajúce zo zeme. Na zemi sa gorily zvyčajne pohybujú po štyroch, nesúc väčšinu váhy na zadných končatinách a opierajú sa o veľké predné hánky.

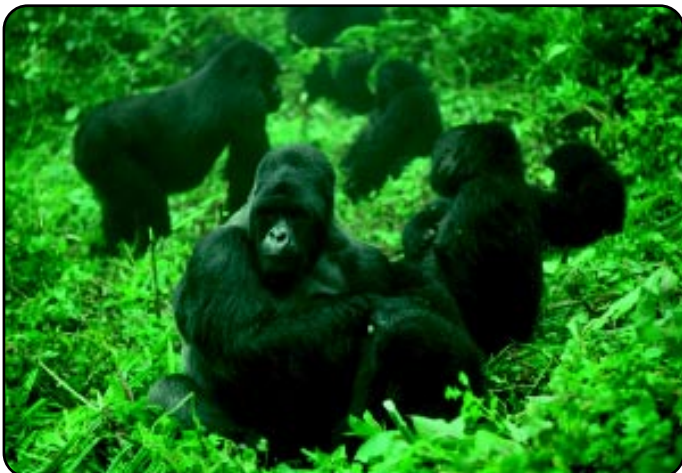
Keďže sú veľmi sociálne, komunikácia je pre nich dôležitým prostriedkom na sebaaprezentova-

Materinská láska

nie prostredníctvom širokej variety chrochtaní, zavíjaní, húkaní a štekání. Evidujeme u nich takmer dvadsať špecifických zvukov, každý so svojim vlastným významom. Gorily tiež komunikujú, udierajú sa do prs, alebo búchajú do zeme. Pre strieborne sfarbeného samca je udieranie sa do prs ukázkou sily určenou na zastrašenie, ale aj mláďatá sa udierajú do prs v rámci neprimeraného správania v konfliktných situáciách počas hry, zrejme takto napodobňujú starších a dospelých.

Horské gorily môžu žiť tridsaťpäť až štyridsať rokov, pohlavne dospievajú medzi ôsmym až jedenástym rokom veku. Dosiahnutie plnej dospelosti je pre samca náročnou úlohou. Ako dvanásť až trinásťročný zvyčajne opúšťa svoju rodičovskú skupinu, aby sa potuloval buď sám, alebo v spoločnosti ďalších samcov niekoľko rokov, až kým nedokáže pritiahnúť a pevne k sebe pripojiť samice z iných skupín, a vytvorí tak svoju vlastnú rodinu. Je to logický evolučný proces, ktorý oddeľuje silnejších od slabších. Keď dospelá samica opúšťa svoju skupinu, aby sa pripojila k inému samcovi, nový „strieborne sfarbený“ veľmi pravdepodobne zabije všetky s ňou prichádzajúce mláďatá, čo je pre nás krutý a krvilačný akt, ale zároveň aj spôsob, ako priviesť samicu do estrusu a k vóli páriť sa a zaistiť si tak pokračovanie svojej pokrvej línie. V sociálnom systéme goríl, v ktorom je rozmnožovanie v každej jednej skupine takmer výlučne realizované jedným strieborne sfarbeným samcom, sa stáva periodický pohyb samíc medzi skupinami dôležitým krokom na zistenie genetickej variability a predchádzanie inbrídingu, stálej hrozby v malých populáciách. U goríl nejestvuje žiadne zvláštne rozmnožovacie obdobie a tehotenstvo trvá zhruba deväť mesiacov, prvý raz rodiaca samica však musí mať aspoň deväť až desať rokov, aj keď môže rodiť až do tridsiatich rokov svojho veku. Dospelosti sa dožíva len málo prvorođených mláďat – zdá sa, že mladé matky

V hĺbinách pralesa

musia najprv získať dostatok skúseností nielen v tom, ako vhodne nakrmiť svoje ratolesti, ale aj ako ich ochrániť pred prehnane horlivou zvedavosťou ostatných goríl v skupine. Novonarodené gorilie mláďatá sú úplne závislé na svojich matkách a ak neskúsená gorilia matka dovolí iným, mladším, pochabo vystráčajúcim členom skupiny hrať sa so svojím mláďaťom, riskuje jeho neúmyselné, ale napriek tomu fatálne zranenie. Samice goríl bežne rodia len jedno mláďa, ktoré sa pevne drží matkinho tela počas prvých mesiacov svojho života a neskôr sa nosí na jej chrbte. Hoci mláďa začína experimentovať s obľúbeným jedlom svojej matky už vo veku jedného roka, pokračuje ďalej v cicaní materského mlieka a nie je úplne odstavené až do troch rokov veku.

Terénni biológovia sa rýchlo naučia spoznávať jednotlivé gorily. Črty ich tváre a individuálne povahy sú rovnako špecifické ako u ľudí: na rýchle rozpoznanie stačia ryhy na nose (známe ako nosové odtlačky), ktoré sú rovnako individuálne ako naše odtlačky prstov. Po niekoľkodňovej práci so skupinou sa ale začínajú vyčleňovať jednotlivé osobnosti a gorily sú rozpoznávané podľa iných znakov: trebár s podľa toho, ako sa pohybujú; niektoré sú dôverčivé, iné plaché; jedny nervózne, druhé pokojné; ďalšie dokonca prejavujú určitý zmysel pre humor. Je nemožné nudiť sa pri ich výskume, aj po týždňoch či mesiacoch denného pozorovania je každá skúsenosť s gorilami úplne pohlcujúca a vždy ponúkne niečo nové.

George Schaller napísal: „Pravdepodobne žiadne iné zviera nepodnietilo ľudskú predstavivosť do takej miery ako gorila...“ Pred jej vedeckým objavením bádателя a lovcí, vracajúci sa z Afriky do Európy, rozprávali príbehy o útokoch mohutných a vlasatých „lesných mužov“ a „pekelných príšer – pololúdi-pološeliem“, sďopných vytrhnúť mužskú končatinu z kľbu a tiež uniesť domorodé ženy a opatrovať ich. Niektoré z týchto príbehov, koniec-koncov, sa pri troche fantázie mohli týkať stretnutí s gorilami. V tom čase bolo totiž v móde prikrášľovať, zveličovať a dramtizovať príbehy z odľahlých častí sveta, no a len nedávno bola odhalená skutočná povaha goríl: podobajúcich sa ľuďom svojou inteligenciou, hlbokými citmi, ale úplne sa od nich líšiacich svojou mierumilovnosťou a jemnosťou. Prvý exemplár gorily, nížinná gorila, bol opísaný v roku 1847 Savageom, misionárom v Afrike, a Wymanom, americkým anatómom, ako jeden druh šimpanza: *Troglodytes gorilla*. Zhruba o desať rokov neskôr, v roku 1858, Geoffrey Saint-Hilaire ustanovil rod *Gorilla* a hoci rodová úroveň jej taxonómie zostala nespochybná, na druhej úrovni dominujú kontroverzie a dohoda medzi primatológmi je stále v nedohľadne.

Prvá historická zmienka o horských gorilách pochádza z roku 1902 a vďačíme za ňu kapitánovi Robertovi von Beringovi, ktorý sa spolu s lekárom Dr. Engelandom, de-

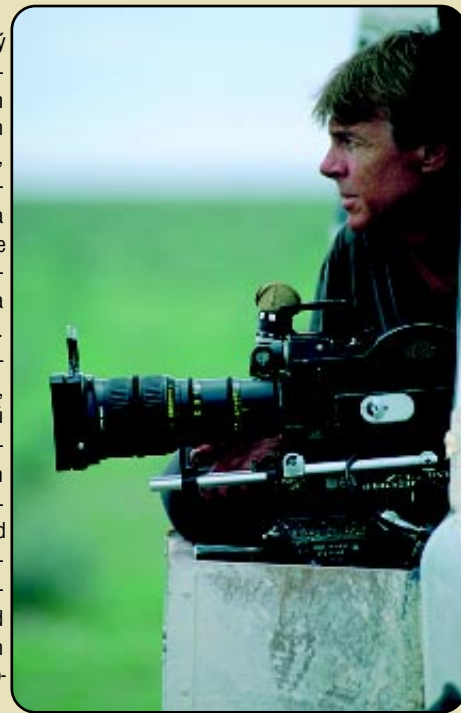

Siesta v jeho blízkosti. Toto centrum sa

O autorovi

Adrian Warren (Veľká Británia)

Biológ, obchodný pilot, fotograf a filmový tvorca, ktorý pracoval pre BBC v mnohých krajinách sveta ako kameraman a producent. V súčasnosti pracuje pod patronátom svojej vlastnej spoločnosti Last Refuge Ltd. a tiež Adrian Warren Photo Library. Počas tridsiatich rokov cestovania, fotografovania a filmovania voľne žijúcich zvierat a antropologických výskumov, videl mnoho zmien, ktoré sa v živote na tejto Zemi udiali. Cieľom jeho spoločnosti je zdokumentovanie a archivácia miznúceho prírodného sveta. Ako fotograf pracuje s formátmi 35 mm, 6 x 6 cm a v poslednom čase s veľkými formátmi do 10 x 8 palcov. Jeho osobný archív fotografií obsahuje okolo stotisíc snímok z celého sveta, zobrazujúcich voľne žijúce živočíchy, krajinu, ľudí a tiež letecké fotografie. Jeho fotografie sú publikované na celom svete v knihách, časopisoch, kalendároch, na plagátach, pohľadniciach a na mnohých iných produktoch. Medzi mnohé ocenenia, ktoré získal, patrí štipendium Winstona Churchilla, medaila Cherry Kearton od Kráľovskej geografickej spoločnosti v Londýne, cena Genesis od Ark Trust for Conservation. Filmové ceny zahŕňajú International Prime Time Emmy a Golden Eagle Award z New Yorku. V rokoch 2002 a 2003 bol Adrian Warren členom medzinárodnej poroty filmového festivalu Envirofilm.

siatnikom Erhardtom, dvadsiatimi domorodými vojakmi, jedným guľometom a nevyhnutnými nosičmi vybral 19. augusta 1902 navštíviť rwandského sultána Msingu a potom pokračoval na sever, aby dosiahol „rad vulkánov“. 17. októbra 1902 v on Bering, Dr. Engeland a zopár domorodých vojakov vystupovali na sopku Mount Sabinyo a počas tohto výstupu stihli nielen zastreliť dve horské gorily, ale aj jednu z nich vytiahnuť spod horského hrebeňa. Bola to gorilia samica, ktorá síce na spätočnej ceste vďaka nenásytnej hyene prišla o kožu a jednu ruku, ale nakoniec sa bezpečne dostala do berlínskeho múzea a neskôr bola opísaná Dr. Matschim ako nový poddruh gorily, nazvaný podľa von Beringa.

Nasledovalo mnoho ďalších expedícií, spomedzi ktorých bola zvlášť významná expedícia Carla Akeleyho, ktorý sa v roku 1921 vybral do masívu Virunga, aby tu nalezol exempláre horskej gorily pre Americké múzeum prírodnej histórie, sídlace v New Yorku. Po zastrelení svojej prvej gorily – strieborne sfarbeného samca, samotným Akeleym nazvaného „Starý muž z Mikena“ – a pri pohľade do jeho mŕtvej tváre sa v americkom bádateľovi niečo zlomilo a stal sa z neho vášnivý ochranca horských goríl, ktorý sa veľkou mierou pričínil o zriadenie Albertského národného parku 21. apríla 1925, ako aj o neskoršie začlenenie celej refáže vulkánov Virunga do tohto parku.

Vo výskume horských goríl vynikli najmä George a Kay Schallerovci, ktorých údaje sú stále akousi bibliou pre tých, ktorí sa ich rozhodli nasledovať, a v poslednom rade aj nedávno zosnulá Diana Fosseyová, ktorá síce nebola považovaná za špičkovú terénnu biologičku, ale pre ochranu horských goríl urobila viac ako ktokoľvek iný. V januári 1978 okrem iného zriadila Digit fond na podporu výskumného centra Karisoke a ochranu goríl

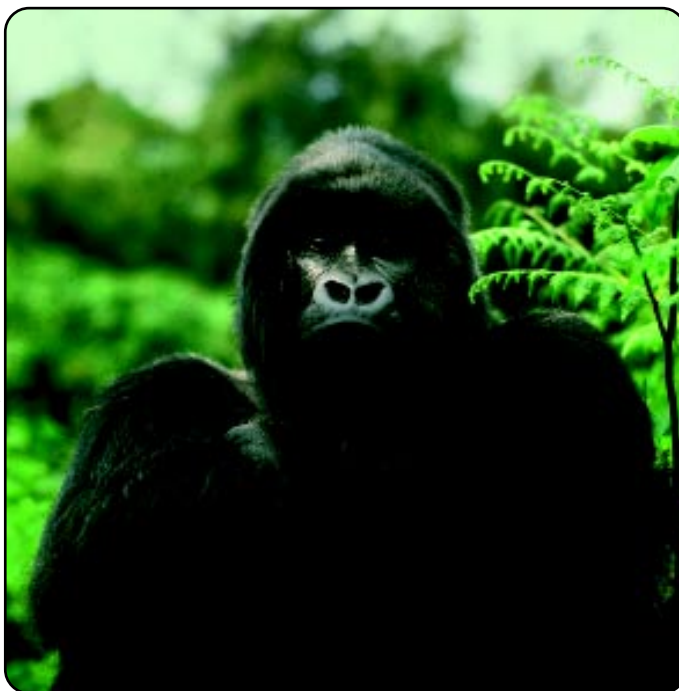
nachádza medzi sopkami *Karisimbi* a *Visoke* a je stále dôležitou základňou medzinárodného výskumu horských goríl. Biológovia ho pravidelne navštevujú – niektorí, aby študovali samotné gorily, ďalší, aby preskúmali niektoré stránky ich životného prostredia a divého spôsobu života. Karisoke je stále podporované z Digit fondu, aj keď tento bol nedávno premenovaný na Gorilí fond Diany Fosseyovej. To však nie je jediná organizácia zameraná na ochranu a manažment horských goríl; Briti založili Spoločnosť na zachovanie fauny a flóry, ktorá rýchlo odpovedala na výzvu Digit fondu z februára 1978 a v apríli toho istého roku zvýšila svoju finančnú podporu, aby rozšírila efektívnu ochranu goríl na celý Park sopiek a posilnila rwandský vplyv na jej manažment. Projekt horská gorila bol rozbehnutý v júli 1978 Spoločnosťou na zachovanie fauny a flóry v spolupráci s občianskou nadáciou pre ohrozené druhy. Filozofia Projektu horská gorila spočívala v troch navzájom sa posilňujúcich programoch: ochrana v rámci parku, turistický rozvoj a ochrannárske vzdelávanie a už v prvých mesiacoch roku 1979 sa k tomuto projektu pripojili Svetový fond na ochranu prírody (World Wildlife Fund) a Africká nadácia na ochranu prírody (African Wildlife Foundation) a vytvorili konzorcium, ktoré začalo pôsobiť v teréne v septembri toho istého roku. Frankfurtská zoologická spoločnosť potom v roku 1984 presadila Zairský projekt na ochranu goríl a v roku 1986 bol zriadený Projekt na ochranu nepreniknuteľnej (bwindskej) džungle v Ugande. V roku 1988 Morrisova nadácia na ochranu zvierat (Morris Animal Foundation), pričlenená k Digit fondu, zriadila Virungské veterinárne centrum, zaoberajúce sa veterinárnym výskumom a veterinárnymi opatreniami na ochranu goríl. Projekt horská gorila sa v roku 1979 rozhodol ukončiť svoju terénnu prácu v Rwande a namiesto toho rozvinul medzinárodný program na ochranu goríl, podporujúci ochranu všetkých populácií horských a východných nížinných goríl a ich prirodzených sídiel. Výskumné centrum Karisoke, stále podporované Gorilím fondom Diany Fosseyovej, ale ďalej pokračuje vo svojej výskumnej a ochrannárskej činnosti. Protipytlacke hliadky dňom i nocou križujú parkom, aby chránili všetok divý život a potvrdzovali svoju efektívnosť pri ničení stoviek pascí v priebehu roka.

Tieto pasce sú zakladané najmä na hŕnky a chochlačky, ale dokážu byť rovnako smrteľné pre gorily. Strážcovia parku tiež vykonávajú denné kontroly zdravotného stavu všetkých sledovaných gorilích skupín. Poznajú veľmi dobre svoje skupiny a dokážu jednotlivé gorily označiť vlastným menom – Diana Fosseyová síce dala všetkým ňou skúmaným zvieratám anglické mená, ale po jej smrti to boli zvyčajne stráže, ktoré ako prvé objavili novonarodené gorilie mláďatá a dali im mená v ich vlastnom kinyarwandskom jazyku. Stráže takisto sledujú všetky novonarodené mláďatá, kontrolujú počty jednotlivcov v skupinách a zaznamenávajú každé nenormálne správanie, ktoré by mohlo byť spôsobené chorobou alebo zranením.

Všetok personál parku sa zúčastňuje na periodickom sčítavaní goril, ktoré je extrémne náročnou prácou, pretože veľká časť jeho územia musí byť skontrolovaná v čo najkratšom čase, aby mohli byť dosiahnuté hodnoverné výsledky. V novembri 1989 bolo na sopkách Virunga napočítaných 309 goril (mierny nárast oproti roku 1986 s 295 gorilami; pozn. red.: podľa autorov filmu *Gorily môjho starého otca* z roku 2004 je v Parku sopiek 380 goril). Sčítavanie sa uskutočňuje tak, že sú doň zahrnuté nielen samotné zvieratá, ale aj ich dôkladne analyzované nočné hniezda. Dokopy jestvuje 32 skupín, z ktorých najväčšia pozostáva z 32 goril a najmenšia z dvoch (samcov); 6 strieborne sfarbených samcov žije osamelo. Štyri privyknuté skupiny boli využívané pri turistických návštevách trvajúcich jednu hodinu na operačnej základni; v rámci dôkladne kontrolovaného programu umožňujúceho šesť až osemčlenným skupinám návštevníkov pozorovať gorily zo vzdialenosti iba 5 metrov v spoločnosti parkovej stráže. Vzdialenosť najmenej 5 metrov je dodržiavaná preto, aby sa znížilo riziko prenosu nákazlivých chorôb, keďže gorily sú citlivé na infekcie, ktoré by návštevníci mohli nechtiac priniesť do džungle, nedisponujú však takou výhodou, akou je naša prirodzená odolnosť voči nim. Obyčajné prechladnutie tak môže preniknúť celou skupinou a spustošíť ju. Strážcovia si veľmi dobre uvedomujú a citlivo vnímajú svoj záväzok odmietnuť vstup do džungle každému turistovi, o ktorom si myslia, že by mohol niesť tento druh rizika. Aj keď sú peniaze získavané z turizmu dôležité pre zaistenie ochrany goril, bolo by tragickou iróniou, keby choroba rozšírená počas turistickej návštevy mala za následok smrť jednej alebo viacerých goril. Keď turistický program naplno beží, je finančne výhodný pre samotný park. V roku 1989 dosiahol počet návštevníkov svoje maximum, čiastočne v dôsledku mnohých filmov o horských gorilách a sprievodnej publicity. Ale v roku

1990 sa rozhorel nový a neočakávaný konflikt, ktorý ohrozil budúcnosť goril.

1. októbra 1990 vzbúrenci prekročili hranice Ugandy a vstúpili do Rwandy. Väčšina z nich patrila do kmeňa Tutsiov, ktorý tradične vládol v Rwande, hoci vzbúrenci prehlasovali, že ich boj nebol kmeňovou vojnou. Rwandská vláda, ktorú vzbúrenci dúfali zvrhnúť, je v prevažnej väčšine zložená z príslušníkov kmeňa Hutu, ktorí tvrdili, že Tutsio via si želajú návrat do čias pred rokom 1959, keď tutsiovskí majitelia stád vlastnili Hutiov ako otrokov. Občianske nepokoje medzi týmito dvoma kmeňmi v rokoch 1959, 1963 a 1973 prerástli do krvavých masakier a mnoho tisíc Tutsiov ušlo za hranice do Ugandy, aby si zachránili holý život. Asi 2 milióny Rwandčanov žijú za hranicami svojej krajiny v susednej Ugande, v bývalom Zaire a v Tanzánii a tisíce utečencov, ktorí našli dočasné útočisko v Ugande, mali opakovane svoje žiadosti o navrátenie rwandského občianstva šmahom odmietnuté. Ich túžba vrátiť sa domov do vlastnej krajiny vyústila do invázie zhruba 3 200 dezertérov z ugandskej armády väčšinou tutsiovského pôvodu, vedených jedným z najvyšších ugandských armádnych dôstojníkov, generálmajorom Fredom Rwigemom z kmeňa Tutsiov. Vzbúrenci prvý raz vpadli do Rwandy cez Akagerský národný park v severovýchodnej časti krajiny, ale netrvalo dlho, do januára 1991, a prvé lúpežné prepady boli realizované v susedstve Parku sopiek (sopiek Virunga). V tom čase vzbúreňecké jednotky prekročili hranice do Rwandy po ceste parkom, útočiac na miestne centrum v Ruhengeri a riaditeľstvo parku v Kinigi. Sporadické útoky pokračovali aj v ďalších mesiacoch, uisťujúc rwandských predstavitel'ov, že cieľom vzbúrencov je skôr ničiť krajinu, ako do nej skutočne preniknúť. V tomto boli vzbúrenci úspešní – okrem miestnych obyvateľov boli týmito útokmi ohrozené aj gorily, hoci vodcovia vzbúrencov prehlasovali, že nemajú v úmysle ublížiť gorilám, ani narušiť ich životné prostredie. Turistické návštevy goril uviazli na mŕtvom bode, čo poškodilo nielen miestnu eko-

Horská gorila v plnej kráse

nomiku, ale aj jej schopnosť dlhodobo podporovať a udržiavať ochrannárske úsilie, štedro dotované z príjmov z turistiky. 21. mája 1991 sa stalo známym to, čoho sa všetci obávali – Mrithi, strieborne sfarbený vodca trinásťčlenej skupiny goril, obľúbenec turistov a hviezda mnohých filmov o horských gorilách, vrátane *Goril v hmle* (Warner Brothers) a *Horská gorila* (Imax Corporation), bol zasiahnutý a zabitý výstrelom z vojenskej pušky. Zdá sa, že skupina vojakov, či to boli vzbúrenci alebo rwandskí vojaci, nie je v danom prípade podstatné, bezcieľne blúdila džungľou vo včasných ranných hodinách, keď náhle narazila na trinásťčlennú skupinu goril. Gorily pokojne spali vo svojich nočných hniezdach a vôbec si neuvedomovali, že sa deje niečo nebezpečné. Náhlý príchod vojakov, vždy nervózných s plne nabitými zbraňami, podnietil Mrithiho zaštekáť na poplach; nasledujúca spúška výstrelov zapríčinila Mrithiho smrť po mnohých ranách v jeho hrudi. Akoby zázrakom, zvyšok skupiny dokázal uniknúť bez zranenia, lenže bez vodcu je jej sociálna stabilita vážne spochybnená. Táto udalosť podčiarkla zraniteľnosť niekoľkých stoviek horských goril, zostávajúcich v Parku sopiek. Sú veľmi zriedkavé, obkolesené zo všetkých strán ľuďmi hladnými po pôde a ohrozované pyliackymi pascami, vojenskými skupinami, ako aj chorobami prinášanými ľuďmi, voči ktorým nemajú žiadnu alebo len minimálnu obranu. Žiadne horské gorily už nežijú v zajatí, a preto niet ani žiadnych rozmnožovacích programov v zajatí – a keby tu aj nejaké boli, je otázne, či by spätný návrat horských goril do divočiny bol rozumným projektom u zvierat s tak komplexným a sofistikovaným sociálnym systémom. Pokým nedošlo k súčasným politickým nepokojom, ochrannárske postupy v Parku sopiek boli vzorom hodným nasledovania, ale ani tá najťažšia práca a najobetavejšia starostlivosť nemôžu zvrátiť rastúci tlak na územie, keď mohutnejúci ľudský príliv pokračuje v nenásytnom požíraní našej planéty. Či majú, alebo nemajú horské gorily budúcnosť, zostáva otvorenou otázkou – nie je len našou morálnou povinnosťou postarať sa o miznúce pôvodné krajiny a divý život, ale je to aj jediná cesta, ako nakoniec môžeme všetci prežiť. Horské gorily sú, podobne ako mnoho tisíc ďalších rastlinných a živočíšnych druhov, na pokraji vyhynutia, a ak sa k nim člo len na chvíľu obrátime chrbtom, načisto vymrú.

(aw)

Súťažný film Envirofilmu 2005

Gorily môjho starého otca (*The Gorillas of my Grandfather*)

réžia a výroba: Adrian Warren a Harald Pokieser, kamera: Adrian Warren

V roku 1902 zastreli nemecký vojenský kapitán Robert von Beringe záhadnú čiernu bytosť. Udialo sa to na nepreskúmanej sopke v strednej Afrike. Od tohto náhodného stretnutia sa začína rozvíjať dramatický príbeh. Hlavnú úlohu v ňom hrá novoobjavený živočíšny druh - horská gorila. Po desaťročiach konfliktov a tragédií výskumníci George Schaller a Diana Fosseyová dokázali, že obrovská obluda, akou je filmový King Kong, je mýtus. Sto rokov po jej objavení sa Robertov vnuk, Andreas von Beringe, vydal na cestu po stopách dobrodružstiev svojho starého otca, aby pripomenul a oživil príbeh horskej gorily...

1. ročník konferencie zameranej na prezentáciu dostupnosti environmentálnych informácií a využívanie informačných technológií pri ich spracovaní

Program konferencie začína 15. júna 2005 o 12.00 hod. plenárnu časťou, ďalšie dva dni pokračuje v jednotlivých odborných sekciách. K dispozícii budú prezentácie na posteroch a v stánkoch. Počas celej konferencie bude možné konzultovať financovanie projektových zámerov zo štrukturálnych fondov, pripravuje sa spoločenský večer a ďalšie zaujímavé večerné podujatia.

Prihlásené organizácie (stav k 31. 3. 2005)

MŽP SR Bratislava, ŠGÚDŠ Bratislava, ŠOP SR B. Bystrica, SHMÚ Bratislava, SVP B. Štávnica, SMOPaJ L. Mikuláš, SSJ L. Mikuláš, SAŽP B. Bystrica, Ústav informaťky SAV Bratislava, ÚGKK Bratislava, TOPÚ B. Bystrica, GKU Bratislava, SAGI, LVÚ Zvolen, VÚP Bratislava, USS Košice, CENIA Praha, EEA Kodaň, VÚPOP Bratislava, IFER ČR, MDPT Bratislava, MP SR Bratislava, TU Zvolen, MŽP ČR, Masarykova univerzita Bmo, Mendlova zemědělská a lesnická univerzita Bmo, Oracle, a. s., Bratislava, YMS, a. s., Trnava, CORAgeo, s. r. o., Poprad, Albertina icome, s. r. o., Bratislava, Softec, s. r. o., Bratislava

Výber z programu

SEKCIA: Medzinárodná a národná legislatíva a spracovanie informácií o životnom prostredí

- Právny rámec získavania, spracovávaní a poskytovania informácií o životnom prostredí v medzinárodnom meradle (medzinárodné dohovory a smernice EÚ) a na úrovni SR
- Požiadavky na informácie zo strany EÚ od členských štátov za oblasť životného prostredia
- Iniciatívy EÚ v oblasti zberu, spracovávaní a šírenia informácií
- Európske environmentálne komunikačné siete
- Vízie a koncepcie budovania informačných systémov o životnom prostredí
- INSPIRE - brána EÚ k priestorovým informáciám o životnom prostredí
- Príspevok rezortu Úradu geodézie, kartografie a katastra SR k budovaniu informačnej spoločnosti v SR a EÚ

SEKCIA: Informácie o životnom prostredí na internete, portály a webové stránky, internetové aplikácie

- Zahraničné elektronické informačné zdroje o životnom prostredí na internete
- Poradenské webové portály pre e-Government Českej republiky

- Enviroportal.sk – informačný portál o životnom prostredí
- Štátny geologický ústav Dionýza Štúra a jeho www stránka
- EnviroWeb - webový portál o životnom prostredí
- Atlas krajiny SR OnLine
- Správy o stave životného prostredia SR na internete

SEKCIA: Informačné systémy o životnom prostredí

- NEIS - Národný emisný inventarizačný systém
- TIS SVP - Technický informačný systém vo vodnom hospodárstve
- IS EIA - posudzovanie vplyvov na životné prostredie
- IS SEVESO - prevencia závažných priemyselných havárií
- IS IPKZ - integrovaná prevencia a kontrola znečisťovania
- Zber spracovanie a hodnotenie informácií o životnom prostredí v USS Košice
- IS na podporu zhodnocovania komunálneho odpadu v SR - riešenie, publikácia informácií, prílohy
- Regionálny informačný systém o životnom prostredí
- Informácie o environmentálne vhodných technikách a výrobných technológiách
- Metódy hodnotenia kvality environmentálnych údajov

SEKCIA: Geografické informačné systémy a diaľkový prieskum zeme

- Environmentálna regionalizácia Slovenskej republiky
- Informačný systém o území - implementácia INSPIRE v podmienkach rezortu MŽP SR
- Aktuálny stav v naplňovaní Centrálny priestorovej databázy - Základnej bázy údajov pre geografický informačný systém
- SAGI - Slovenská asociácia pre geoinformatiku
- Register základných sídelných jednotiek SR
- Corine Land Cover 2000
- Digitálna geologická mapa v M 1:50 000
- Využitie geoinformatiky pri modelovaní funkčného účinku vybraných funkcií lesa
- Počítačová simulácia lesných požiarov a jej možné použitie
- Field-Map - technológia pre počítačom podporovaný zber údajov v teréne

Kontakt:

www.sazp.sk/enviroforum/
enviroforum@sazp.sk

Na Slovensku, na rozdiel od okolitých krajín, zatiaľ nie je podujatie, ktoré by komplexne prezentovalo výsledky prác z oblasti informatizácie údajov o životnom prostredí odbornej verejnosti. Slovenská agentúra životného prostredia, ako organizácia zaoberajúca sa budovaním rezortného informačného systému, sa rozhodla každoročne organizovať podujatie pod záštitou ministra životného prostredia, ktoré bude na odbornej úrovni prístupovať a zviditeľňovať nielen prácu rezortných, ale aj ďalších mimorezortných inštitúcií v danej oblasti. Konferencia sa koná na akademickej pôde Technickej univerzity vo Zvolene, ktorej štyri fakulty – lesnícka, drevárska, ekológia a environmentalistiky, environmentálnej a výrobnéj techniky, pripravujú budúcich odborníkov pre oblasť životného prostredia.

Konferencia sa organizuje s cieľom vytvoriť tradíciu každoročne organizovaného fóra slúžiaceho pre získavanie a výmenu poznatkov a skúseností o dostupných informáciách o životnom prostredí, používaných informačných technológiách a chce napomôcť zodpovedať otázky: Kedy a ako sa môže každý z nás zapojiť do rozhodovacích procesov z pohľadu životného prostredia? Ktoré inštitúcie poskytujú služby v oblasti spracovania environmentálnych informácií? Kde tieto informácie nájsť? Kto sú prevádzkovatelia takýchto informačných systémov? Aké technológie používajú na svoju prevádzku? Čo poskytujú rôznym skupinám užívateľov?

Konferencia Enviro-i-fórum je určená pre odbornú verejnosť, najmä pre zástupcov štátnej správy, verejnej správy, samosprávy, vedeckých inštitúcií, škôl, súkromných spoločností - tvorcov informačných systémov o životnom prostredí a ich koncových užívateľov. Konferencia dáva priestor na výmenu skúseností a prezentáciu prevádzkovaných alebo pripravovaných informačných projektov na zber, spracovanie, analýzu, publikovanie a prístupovanie environmentálnych informácií. Umožní tiež oboznámiť sa s medzinárodnou a národnou legislatívou v oblasti informácií o životnom prostredí.

Životné prostredie nemá hranice, a tak konferencia je aj v kalendári Európskej environmentálnej agentúry a okrem jej zástupcov účasť prísľúbili aj odborníci Českej republiky.